На память Мити, в приезд его в Вильно. 1895 г. 4 Августа
Федор Дорошенко

ЗБІРНИКЪ ТВÒРІВЪ

ІЕРЕМІІ ГАЛКИ.

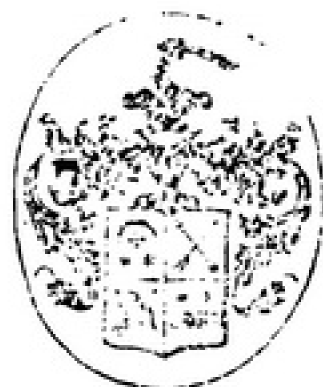

ОДЕССА.
Друкарня Францова, Италіянська вулиця, д. № 20.
1875.

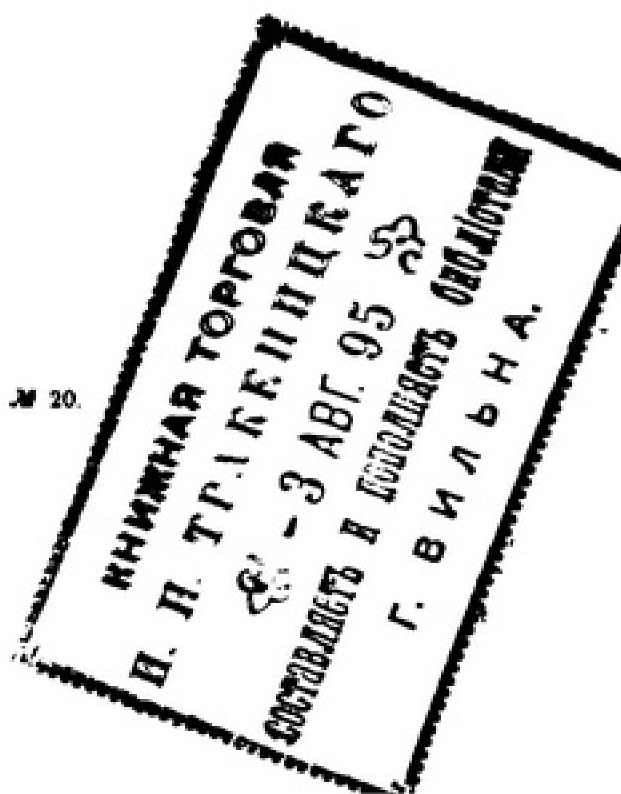

Дозволено цензурою. Одесса, 27-го іюня 1875 г.

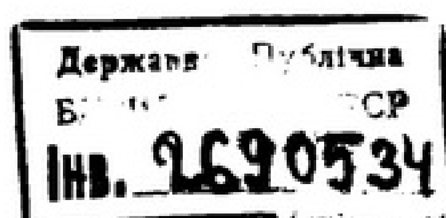

Звірено-68

ОГЛАВЪ.

I.

1. Са̀ва Ча̀лий, драматѝчні сценѝ.
2. Перейславська ніч, трагѐдія.
3. За̀гадка, (зъ наро̀днеі ка̀зки).

II.

I.

СА̀ВА ЧА̀ЛИЙ

ДРАМАТЍЧНІ СЦЕНИ.

ДІЕВІ ЛЮДЕ:

Петро Чалий
Павло Вулюкъ
Андрій Гордій
Степанъ Гудай
Антинъ Гайдаревичъ
Ничипиръ Обизнякъ — старшина козацька.
Онисифоръ Чуркевичъ
Карпо Немировичъ
Грицько Лисий
Микита Завалченко
Мосій Дзига
Сава Чалий, Петрівъ синъ.
Гнатъ Голий.
Коронний гетьманъ Конецьпольскій.
Лисецькій, польській офицеръ.
Параска Вапулиха, вдова въ Терехтемирові.
Катерина, іі дочка.
Настя, дівчина зъ Терехтемирова.
Хомка, Савинъ джура.
Мотря, Савина наймичка.
Козаки.
Обивателі зъ Терехтемирова.

Писано съ теми Украінськоі пісні. Дивись виданне Украінськіхъ пісенъ Максимовича, Запорожську старину Срезневского и Збірникъ Галицькихъ пісенъ Вацлава зъ Олеска.

Діецця въ 1639 році въ Малій, а потімъ въ Червоній Русі.

ДІЯ ПЀРША.

СЦЕНА І.

Частѝна по̀ля міжъ чагарникомъ. Да̀лі го̀ри, ще да̀лі синіє Дніпрѐ, а за Дніпрѐмъ піща̀ний степъ.

Петро̀ Ча̀лий, Павло̀, Антѝнъ, Карпо̀, Грицько̀, Микѝта, Андрій, Са̀ва Ча̀лий, Ничѝпиръ, Онисифоръ, Мосій, Максѝмъ и бага̀то дру̀гихъ козаківъ сидя̀ть на траві: спѐреду Петро̀ Ча̀лий. Челядникѝ викочують бочо̀нки зъ горілкою, пивомъ и медомъ. Козакѝ пьють ку̀хлями, що перѐдъ ко̀жнимъ зъ іхъ поставлені. Сміхи, го̀мінъ, гульня̀ коза̀цька. Десь пѐвно, що Ча̀лий могорѝчить іхъ.

Антѝнъ.

Ащо̀ жъ, бра̀тці, усѐ у насъ не вѐсело. И гульня̀ не гульня̀... мовъ чиі по̀минки справля̀емо!

Петро̀ Ча̀лий.

Алѐ... іжъ паляни̇ці, та зубівъ нема̀! Яка̀ тепѐръ весѐлость, пано̀ве бра̀тці, колѝ того̀ й глядѝ, що про̀клятий като̀ликъ за гі̇рю зачѐпить. Або̀ ся жидова́. Катъ іі панісъ! Мовъ комашня̀ росплодѝлася. Охъ, бра̀тці! Не те бува̀ло у старину̀: и на світі жилѝ, и хлібъ святий іли. А тепѐръ... булѝ, ка̀жуть, на ма̀сниці варѐники, та у пістъ на вербу̀ повтіка̀ли! Була̀ своя̀ во̀ля, та ворогѝ однялѝ!

Гнатъ.

Э, стариганю ти! Чого квилить? Ще Божа воля! Хіба у насъ козаківъ не стало?

Карпо.

Та іхъ то, якъ кажуть, що не байракъ, то козакъ, що не ярокъ, то гайдамачокъ... та шкода! Запевне незабаромъ усі на ляхівъ поперєводятся.

Павло.

А хто ляшка рубати, той буде и козацьку клюгу знати! Забувъ стару помовку?

Андрій.

Та нікому бо.

Грицько.

Якъ нікому?

Андрій.

Та такъ... бачь... Теперъ якій моторнійший та ще не жонатий, та ще не забувъ старого козацького звичая, такъ заразъ поплівсь у Січь, тай лицарює собі тамъ изъ татарвою. А які пожонились, такъ тімъ и байдуже! Діти та жінка миліше відъ Украіни: за іхъ, хоча й у католики... що робитимешь? Така пора прийшла, що ще мабуть и съ починку віку не було такоі; зовсімъ от-такъ... скрутились... ні нащо! Трясця ёго матері!...

Степанъ.

Воно жъ усе то по Божому діеться. Отсе вже, бачите, хочь у якій справі не возьми: якъ Бігъ дасть, мовъ своею

мо̀чью повелить, такъ усѐ и гара̀здъ бу̀де; а другѐе ще, ба̀чится, й те, якъ то до то̀го візьмуться; а вже якъ Бігъ не зво̀лить, то хочь якъ ні бийся, а все ма̀рно піде.

Грицько̀.

Ба̀чу вже й я, що прийшла̀ до насъ лиха̀ година!

Онисифоръ.

Тутъ, бісъ ёго̀ ба̀тькові, такъ хотілося побитьця бъ, а тутъ и виступу нема̀!

Ничйпиръ.

Алѐ... отъ и ні яко̀і пожйви!

Максймъ.

Яка̀ тамъ у діявола пожйва! Ско̀ро зъ го̀лоду пропадѐшъ... не те що!

Де хто съ козакі̀въ

Пога̀на пора̀! пога̀на!

Петро̀ Ча̀лий.

Эхъ, братйща, не те колись у да̀вні ро̀ки було̀, за ба̀тька на̀шого Конашѐвича; якъ ні пѐрся про̀клятий ляхъ та ні. Не те щобъ якъ нѐбудь такъ... бува̀ло ду̀ху коза̀цького ляка̀ються! А достава̀лося й татарві, й ту̀ркові и всімъ! А що здобйченьки! и Бо̀же мйлостивий! не перелічишь бува̀ло. А все то чѐрѐзъ тѐе завзя̀тьтя! Тепѐръ ужѐ такі̀хъ и молодці̀въ нема̀. А тоді... якъ і̀здили ми підъ Сино̀пу; и чого̀ ми тамъ не одбулй! И хо̀лоду й го̀лоду, и бу̀рі и слѐти... мо̀ре такъ горо̀ю й дметься, а ми... да̀рма... кру̀тимся собі на чайка̀хъ, — а до берѐжжя

мовъ до зірки. Тоді, — нічого дўже хвàстать, — кòтрі булѝ такі щой вўха попущàли! А пашъ панъ Петрò Конашèвичь якъ крѝкне — гукнè: гей, братѝща, Бігъ помòже, сунустàтъ не здоліе; не на насъ фўга — на ворогівъ Христòвихъ: не біѝтесь, мої голішпиі! Сказàвъ — мовъ кўхву горілки вѝкотивъ: на усіхъ такà весèлость напàла, що кудѝ! Грімъ грюкотѝть, дощъ шумѝть, фѝлі — рàзомъ якъ заревўть, та вь глибъ, а тамъ упьять на вèрхъ, та такъ насъ и накрѝють; а блѝскавка . . . и Бòже мѝлостивий! Тільки спомъяпешъ, такъ стрàшно: якъ рàзомъ лѝскне, такъ — такъ відъ усхòда до захòда усè нèбо мовъ огнèмъ що пàлють, ажъ очѝма пислѧ дивѝтьсѧ труднò . . . тàка страхотà щой . . . а ми! Отъ на вспрàжки скàзано, що небоїтьсѧ козàкъ ні тўчи, ні грòму, ні хмàри, ні чвàри! . . . ажъ кишкѝ рвуть, пісьні дерўть: здаєтьсѧ грімъ притѝхъ. Бігъ давъ усі переплѝнули. Та вжежъ якъ и переплѝнули! Ой задалѝ жь ми пèрцю музувірови! Усè попалѝли, порізали, постріляли . . . напилѝсь удòвіль кровàвого пѝва! Повірите . . . ні чоловіка не зостàлосѧ . . . такъ хібà що молоді хлòпці дівчàтъ позоставлѧли, та й то . . . погрàлисѧ та и къ злѝдню! Які булѝ христиѧне у іхъ у полòні — повипущàли, щей й грішьми наділѝли, хто схотівъ въ свою зèмлю йти. А здòбичи набрàли стільки, що якъ повалѝли на чайкѝ, такъ де які не здèржали . . . пурнўли. И до дòму изъ слàвою вернўлись! Тоді то, якъ кàжуть, тàя слàва по всèмў світу мовъ гòміномъ віддалàсѧ. Якъ побàчить татàръ абò тўрокъ нàшого брàта, такъ такъ и обомліе: чубàтий, кàже, йде — лѝхо съ собòю несè. Тоді то слàвна булà та вій́ськовà спрàва, що ні своімъ, ні чужімъ себè у обѝду не давàла. Эй горілки, хлòпці! И ляшкѝ булѝ, якъ мàсломъ примàзані *(смієця)*. Колѝ то

вже доׄбре маׄбуть підогріли ми тогоׄ туׄрського шалтаׄна, що вінъ те й твердиׄть, що листи до короля посилаׄ: та щобъ не булоׄ, каже, сёгоׄ Сагайдаׄшного! та щобъ угомонили козаківъ! А щожъ зъ тоׄго? Напише булоׄ король до гетьмана: на що такъ роׄбить! Тай тіѓльки! А колиׄ дошкуляли іхъ бесурмени, такъ вониׄ й насъ благаׄти. Вінъ такъ умівъ себеׄ показаׄть, що й ляхиׄ ёгоׄ шануваׄли. Тодіׄ и уׄнія чоׄрта зробила. Тамъ такиׄ вибіраׄють своіхъ онцихристивъ архиреׄівъ, щобъ, баׄчите, ми імъ голдуваׄли, а нашъ батько Сагайдаׄшний призваׄвъ грецького патріярха, тай посвятили собі митрополиׄта. Тодіׄ ляхиׄ казаׄли: отсеׄ бісивъ козаׄкъ! Ти ёмуׄ теׄ, а вінъ усеׄ своеׄ: изъ туׄркомъ воюваׄти не велять, а вінъ те й зна, що зеׄмлі іхъ плюндруׄе та руйнуе: уׄнію хоׄчуть увестиׄ, а вінъ усеׄ іі випихаׄе, та правослаׄвну віру бороׄнить! Оть, паноׄве! булаׄ година! и Боׄжа лаׄска насъ не покидаׄла: комуׄ лихо, козакоׄві усеׄ доброׄ! Оть колиׄ, такъ пожили ми наׄ світі! Якъ умеׄръ нашъ батько, мовъ на насъ саранаׄ налетіла; немаׄ добраׄ тай немаׄ; усіׄ терпимоׄ!

Павлоׄ.

И хібаׄ такиׄ міжъ наׄми не буׄде друׄгого Сагайдаׄшного?

Гнатъ.

Ні вже: поминаׄйте ёгоׄ. Не такіׄ козакиׄ стали! Тепеׄръ ужеׄ такіхъ послухачей немаׄ, щобъ доׄброго слуׄхали. Ажеׄжъ скільки у насъ ужеׄ гетьманивъ булоׄ: пропаׄли череׄзъ військові чваׄри!

Павлоׄ.

Якіׄ череׄзъ чваׄри, якіׄ череׄзъ худий роׄзумъ, а якіׄ череׄзъ криׄвду свою. Щожъ якъ израׄдникъ — нетерпіׄтимешъ!

Гнатъ.

Та булй израдники... вонй булй, а найбільшъ такіхъ, що пропали черезъ козацьке завзяття, мовлявъ, ні за віщо.

Андрій.

Ні, се вже якъ хочешъ, пане Гнате: ведмідя не налигаешъ, такъ и козака шкода нуздати. Свій розумъ май, и доброго собі дбай, а козацьку волю не рушъ! Такъ, панове братці!

Багато съ козаківъ.

Такъ, такъ.

Андрій.

Отъ бачите и всі за мною!

Петро.

Гей пива. Ажежъ и панъ Гнатъ що хіба каже? Булй зрадники, и покаравъ іхъ Господь; булй й добрі люде, та загйнули а нізавіщо! усякого бувало! Отъ хочь и Трясило Тарасъ—яківскій друзяка, ажежъ пропавъ! Усе то не гарно, що слухати не хочуть. И Павлюкъ би не закончивъ свого похода такички, колибъ его слухали панй козакй.

Степанъ.

Воно то й се правда. И чого воно й такъ, що отъ кому такъ усе вдаеться: чи вінъ до великого дуже ума дійде, чи вже такъ Господь то дае. Отъ бачь, ти жъ самъ кажешъ, що за Сагайдашного намъ життя було, и Сагайдашного усі наші любили, и ворогй боялися. Чомъ же воно не кожному такъ? Отъ хочь и нашъ покійний, дай Господи ему царство небесне за его мученичеську смерть,

—я кажу̀, Острянйця... чимъ не козàкъ! Щожъ? Испѐршу ёму̀ усѐ трàпилося, а на впislя̀... Бо̀жоньку мій! Ажъ згàдувати стрàшно!

Антйнъ.

Охъ Острянйця, Острянйця... Степàне нашъ до̀брий, мйлий! цàрство ёму̀ небѐсне!

Павло̀.

А якъ підъ нимъ вільно було̀!

Андрій.

А якйй бувъ голінний!

Онисифоръ.

А якйй бувъ на войні хоро̀брий; самъ бувàло уперѐдъ идѐ!

Ничйпиръ.

А якйй бувъ щѐдрий! Ніко̀ли такъ не про̀йдеться, щобъ вінъ не обдарйвъ насъ.

Максймъ.

А якъ ёго̀ шанувàли!

Грицько̀.

А якйй бувъ до своѐі спрàви дотѐпний!

Петро̀.

Та щей справедлйвий! Загйнувъ сердя̀га черезъ свою̀ щйру прàвду.

Багàто съ козаківъ.

Охъ, Степàне, Степàне нашъ, нашъ бàтько рідний!

Петрò.

Оть и заплàкали! Та я й самъ лìха спинюся... сами слèзи кòтються *(утирà слèзи)*. Плàчте, панòве, плàчте: вонò хочь и кàжуть, що то бàба, не козàкъ, хто рюма, та ні. За такì слèзи Оттòй, що на нèбі живè, лàсківъ бỳде!

Павлò.

Эхъ, брàтці, вìшна ёмỳ пàмъять! Хочà покíйниківъ и гріхъ турбувàти, а ще грішнìшъ такòго, що за вìру головòю наложúвъ, та щожъ: нічого казàть! Оплошàвъ и вінъ перèдъ кінцèмъ; и себè и братúвъ своìхъ у напàсть завìвъ.

Петрò.

Бодàй тебè, Пàвле! Чи тобі не гріхъ тàкички казàти? Ти знàешъ, що дòброму усì здаються дòбрі. Вінъ вчинúвъ своè: піднявсь, побúвъ ляхìвъ, у дрỳгий разъ пагнàвъ та завдàвъ ìмъ зрàди; тутъ панъ прòситъ, обіцяе, перèдъ хрестòмъ та святúмъ Евàнгельямъ присягнỳвсь, що не бỳде ỳніі. А нашъ панъ гетьманъ то й дỳма-гадà, що вонú, мовлявъ, ляхú, хочà й католúки, а всежъ такú у Бòга Христà вìрують; колú заприсягнỳлись, такь посорòмлються... роспустúвъ своè козàцьство, тай поìхавъ. Поìхавъ же вінъ не пúти та гулятн, поìхавъ вінъ Бòгові помолúтися, Спасúтелёві поклонúтися, та Бòжоі Мàтері молèбень відпрàвити! А тутъ... О Гòсподи! Татàри бесурмèни тогò не зрòблять. Ні: трèба егò пàмьять чтúти та шанувàти, та Бòга за èго дỳшу молúти, а казàти такъ, брàте, не подобà; велúкий гріхъ за се бỳде!

Де хто съ козакìвъ.

Прàвда твоя, пàне Пèтре, прàвда!

Степа̀нъ.

Дай Бо̀же ёму̀ ца̀рство небѐсне!

Мики̇та.

Спаси̇ его̀ ду̀шу Го̀споди!

Гнатъ.

А ми ви̇пьемо за его̀ ду̀шу! *(Викочують бочонокъ и пьють).*

Степа̀нъ.

Ца̀рство ёму̀ небѐсне!

Грицько̀.

Неха̀й се бу̀де перѐдъ его̀ душѐю!

Мосі̇й.

Та щобъ вінъ за насъ грі̇шнихъ Бо̀га молі̇въ!

Гнатъ.

Вінъ неха̀й у ца̀рстві за насъ за всіхъ Бо̀га мо̀лить, а ми его̀ тутъ добро̀мъ помина̀тимемо! Попи̇ у цѐркві панахи̇дою, а ми, козаки̇, у та̀борі пісьнею. *(Берѐ банду̀ру).* А ну лишень, пани̇ бра̀тці, ту пісьню, що на смерть его̀ скомпонува̀ли.

Козаки̇.

А ну! ну!

Пі̇сня.

(Співа̀ють гурто̀мъ. Гнатъ гра на банду̀рі).

Ой заби̇ли ляхи̇ на̀шого гетьма̀на,
На̀шого гетьма̀на, па̀на Стефа̀на.

Ѐрлику, сѝзий ѐрлику, молодѝй Стефѐне,
Украѝна плѐче по тобѝ гетьмѐне!
Орлику, сѝзий ѐрлику, орлѝвъ братѝвъ мѐешъ,
Що старіі й молодіі: самъ іхъ дѐбре знѐешъ;
Що старіі й молодіі: всі въ тѐбе вдалѝся,
Відомстѝти та за тѐбе усѝ поклялѝся.
Та всіжъ вонѝ завзятіі та всі голінніі;
А въ іхъ кѐні вороніі швидкіі, й пирськіі,
А въ іхъ кѐні вороніі, грѐмкі самопѐли; —
Та іхъ здѐвна супустѐти католѝки знѐли!
Та въ іхъ списи булѐтниі, зъ дѐвгими клюгѐми,
Всі гѐстриі, якъ голочкѝ зъ дѐвгими кінцями;
А въ іхъ шаблѝ булѐтниі на обѝдва бѐки:
Католѝкамъ зрѐду сѝплють по всі вѝшні рѐки.
Набігѐють на городѝ, якъ чѐрная хмѐра;
Уввірилась католѝкамъ козѐцькая слѐва!

Петрѐ.

Отъ півъ рѐку назѐдъ частішъ співѐли сю пісьню, чимъ тепѐрь.

Павлѐ.

Э, панѐве, ще не загѝнула козѐцька мѐти! Заспівѐють іі колѝсь и шаблюки нѐші.

Петрѐ.

Тодѝ усѝ присягѐлися оддячити за ѐго.

Павлѐ.

А ну! ну! горілки . . . мѐду . . . ну! Щобъ я лѐснувъ, колѝ отся шѐбля не напьѐтся лядськоі крові! *(берѐ кѐхоль).* Цѐрство небѐсне, вѝшний покѐй нѐшому дѐброму,

мѝлому пѝнові гетьманові Острянѝці, та тутъ же й тѐстю ёгѐ Левкѝ Гуні, — щожъ, и вінъ дѐбра душѝ бувъ . . — такъ!

Козакѝ.

Такъ, такъ.

Павлѐ.

Ну, и усімъ тімъ, що за віру Христѐву напѝсть и мѝку одбулѝ, тожъ цѝрство небѐсне й вішний покѐй, а на ворогівъ нѝшіхъ зрѝда!

Де хто съ козаківъ.

Щобъ імъ добрѝ небулѐ!		
Шобъ на іхъ чумѝ напѝла!		Рѝзомъ.
Щобъ вони подѐхли усі!		

Петрѐ.

Ну, панѐве громѝда, пилѝ ми за мѐртвихъ, — вѝпьемо лѝшень ще за здорѐвья живѝхъ, тихъ що родѝну свою кохѝють и на глумъ лихѝмъ ворогѝмъ не дають. *(Викѐчують ще бочѐнокъ и пьють).* Ищѐ жъ тепѐръ мѐду, панѐве *(пьють).*

Павлѐ.

Ну, пѝне брѝте, стій! ми съ тобѐю якъ два апѐстоли; ти, бачь, Петрѐ, а я Павлѐ. Петрѐ хочь старійший, а усѐ іхъ малюють умѝсті. Давѝй рѝку! Спасѝбі и простѝбі тобі за твоѐ щѝре сѐрдце, та за твою лѝску, та за твоѐ частувѝння. Поділимось лѝшень чѝрочкою, та вѝпьемо за твоѐ здорѐвья. *(Всі пьють и гукѝють).* Дай тобі Бѐже чогѐ

забажаєшъ: сина оженйти, щобъ булò комỳ стàрісти твоєі глядіти . . .

Петрò.

Мині нічòго такъ нехотілось би, тільки щобъ своїй нèньці рідній Україні послужйти.

Степàнъ.

Такъ, такъ! отъ дòбра душà панъ Петрò Чàлий! Та якйй ласкàвий: отъ скільки разівъ ужè вінъ насъ частỳе!

Петрò.

Що Бігъ послàвъ, презволяйтеся, панòве; медкỳ ще *(пье; за нимъ усі)*.

Павлò.

А що твій синъ такйй оспàлий сёгòдні? За цілу бèседу ротà не розівлявъ. Эй, Савкò! Хібà ти такйй бувъ, колй ляхівъ, мовъ зайцівъ, по чйстому пòлю цькувàвъ, та слàви собі залучàвъ?

Сàва.

Бувъ медъ, та гòсті попилй! На страшні неділі весільля не справляють! Ви кàжете: чогò я такйй оспàлий? А хто не бỳде оспàлий у сюю злющу годйну, колй прòклятий недовірокъ мỳчить та катỳе правослàвний людъ безъ лàски? Ви кàжете: чогò я такйй смутний та сумнйй? А хто не сумовàтиме за своєю вòлею, що самі у сèбе віднімàємо? Хто веселйтиметься, дивлючйся на те, що тамъ послідню худòбу у людèй забірàють, дітèй відъ матерèй однімàють, у правослàвні церквй непущàють, сповідàтися та причащàтися не велять . . . скòро изъ христіянъ перевèрнуться на

нѐхристсй, — а тутъ дꙋ̀мки й гàдки объ ти́мъ немà! Мовъ не одно̀і мàтері дітп! Панòве брàці: гуля́ли й діди̇̀ нàші, та й ворогіі відъ іхъ труси̇̀лися. А у насъ ... Де кричàть, а де співàють; де кровъ иль́лють, а де горілку пьють! Аби̇̀ мині гарàздъ, а объ дрꙋ̀гихъ немà захòду! Не такѐ вамъ пѝво пѝти подобàе, колѝ нàша Вкраіна пропадàе!

Петрò.

Сѝнку! Кàжешъ ти прàвду, тай щи̇̀ру прàвду! Дàлибі прàвду. Ми хочь старіші відъ тѐбе, та молоди̇̀хъ слꙋ̀хати мꙋ̀симо.

Андрій.

На слàву собі и намъ ви̇̀годовавъ ти сѝна, пàне Чàлий! Голінний молодѐць! Щей тридцяти̇̀ літъ немà ёмꙋ̀, а вже дві пісьні співàють про ѐго. А ну лишень, хлòпці, про Сàву пісьню!

Пісьня.

Ой тожъ нашъ Сàва въ похòдъ виступàе,
На кòнику воронòму жàхомъ виграваѐ;
Булò ляхівъ дві тѝсячи, зостàлося двісті, —
Щей багàцько та за ни̇̀ми візьметься кори̇̀сти.
Якъ поди̇̀виться панъ Сàва на прàвую рꙋ̀ку, —
Эй, ви̇̀скочи, кòню, кòню изъ ля̀дського трꙋ̀пу.
Якъ поди̇̀виться панъ Сàва черезъ прàве плѐче;
Позàдъ ѐго, поперѐдъ ѐго кровàвая рі̀чка тѐче.

Сàва.

Коли̇̀сь и спрàвді се булò підъ Немі̇̀ровимъ, оцѐ вже два рòки: се тоді, якъ ви̇̀брали Остряни̇̀цю. Тай тепѐръ би мòже зложи̇̀ли пісьню, коли̇̀бъ булò съ кимъ йти на ворогівъ!

О дайте минì лишень тільки пòмічъ та вòлю! Ябъ показàвъ себè недовіркамъ... почоломкались би вонѝ зо мною, изъ колишнімъ друзякою! Бережèного, кàжуть, Богъ бережè, а козакà шàбля стережè! Пòки отся *(покàзуе на шàблю)* незащербилася, Сàва знàтиме, що робитиме! Бàчивъ менè Конецьпòльскій; приглядится вінъ до мèне щей ближче!

К о з а к и.

Молодèць, молодèць панъ Сàва!

П а в л ò.

А бісъ іхъ бàтькові, ляхѝ дòбре взнàли нàшого Сàву підъ Немировимъ, та ще двічи!

С т е п à н ъ.

Не меньшъ тогò й підъ Слýчью!

А н т и́ н ъ.

А якъ вінъ, изъ Острянѝцею тодì вінъ бувъ, та пробивсь скрізъ ляхівъ, та ззàду іхъ дошмигавъ!

М о с і й.

Усимъ молодèць; не гàрний тимъ тільки, що горілки не пье.

Г р и ц ь к ò.

А, мовчи вже ти.

Г н à т ъ.

Та що й казàти. Якъ би усì такì, не такàбъ тодì й нàша Украіна булà.

Сàва.

Спасйбі за тèс, що ви менè не забувàете. Алè минì бъ миліше булò слŷхати, якъ би вàші шаблì забрязчàли, або самопàли заревлй, ніжъ оттакŷ честь на мèне одногò. Эхъ, брàтці, брàтці, порà бъ намъ упьять на войнŷ: отъ скòро рікъ сплйне, якъ ляхй насъ позабŷли.

Павлò.

Сто чортівъ іхъ бàтькові, щобъ вонй насъ и на два дні не позабувàли! Брàтці! панъ Сàва хочъ и попрікà насъ, такъ за діло. Якъ такй ми забŷли свою рідну мàтірь боронйти. А! чи такй не гріхъ намъ? Далибі, ми обàбилися, брàтці!

Де хто съ козаківъ.

Що! Хібà въ насъ козàцька кровь застйгла? за шаблì, брàтці! *(виймàють шаблì).*

Го! го! на ворогівъ! на ворогівъ! ходімъ!

Петрò Чàлий.

Посідàемо лйшень упьять, брàтці. Ляхівъ тутъ чортьмà, такъ и бйться ні съкимъ. Наколихàетесь зъ іми тодì, якъ ляхівъ спіткàете. А тепèрь поховàйте іхъ. Та посідàйте, та менè послŷхайте: я, бàчите, вже и старйй; хочъ трòшки пьянèнькій, а все ще рòзума не пропйвъ! Отъ, бàчится, съ такйми голінними молодцями чогò журйться? Та бачь: — нічòго не зрòбите! А відъ чòго се? Відъ тòго, що безъ Бога світъ нестоіть, безъ царя землà не прàвится. Бàчится, що у колòді багàто бджілъ, та усі слŷхають однеèі мàтері, от-тàкъ и се! Черезъ що нàша Украіна у такій

славі була̀ за Сагайда̀шного? Через що нас до̀брі зважа̀ли, а злі ляка̀лися? Через те, що тогді усі одно̀ ду̀мали, одно̀ й гада̀ли, одного̀ й послуха̀ли, а той слу̀хавъ одного̀ Бога, Царя̀ небѐсного! От-тоді̀ то у нас и спра̀ва була̀, и Бо̀жа ла̀ска нас потіша̀ла! Тепѐръ . . . якъ су̀чі ляхѝ вбйли на̀шого гетьмана Острянѝцю, що ми? Які̀ позабіга̀ли ка̀зна й кудѝ, які̀ пішлѝ у Січь, а які̀ поперевѐртались на ляхі̀въ . . . отъ тобі̀ на! Нагѝбала коса̀ каменю̀ку! Гарцёва̀ла во̀ля, тай переста̀ла; гуля̀ла во̀ля, налига̀ла й нево̀ля! А якъ би у нас тепѐрь гетьманъ бувъ, та спра̀ва,—давно̀бъ ми католѝкамъ банькѝ повибива̀ли!

Г н а т ъ.

Отъ що пра̀ведно ка̀же панъ Петро̀, такъ пра̀ведно; якъ череді̀ безъ лѝчмана, такъ Украі̀ні безъ гетьмана!

А н д р і й.

А що, вѝберемо собі гетьмана, та тоді̀ й га̀йда! зна̀тимемо, що почина̀ти.

Г р и ц ь к о̀.

Та воно̀ такъ, та де тихъ у ді̀явола й козакі̀въ набра̀ти! Вся коза̀чина запусті̀ла, мовъ передъ кіньцѐмъ сві̀ту.

П е т р о̀.

А хіба̀ забу̀ли, якъ Острянѝцю вѝбрали? — зі̀йшлѝся пано̀ве енера̀льні, тай вѝбрали; тоді̀ до усі̀хъ козакі̀въ на ра̀ду. Отъ и усѐ! Не бі̀йтеся, абѝ вѝбрали гетьмана, а то де вонѝ й наберу̀ться! Отъ тепѐръ, хочъ и ми, ту̀тички,—усѐ лю̀де шляхѐтні, вѝберемо собі̀! Чого̀ барѝться?

П а в л о̀.

А щожъ, пано̀ве, хіба̀ ми не ста̀рші у ві̀йську?

Багàто голосìвъ.

Що се за питàнне? отсè ще?

Павлò.

Колù такъ, помолìмося Бòгові, та вùберемо собі гетьмана!

Багàто голосìвъ.

О?

Павлò.

Дàлибі! Чи такù намъ тутъ и заснітùться безъ діла! А ми безъ гетьмана нічóго не зрòбимо! Хібà ми не козакù! Що тсе?... гетьмана! панòве! гетьмана!

Андрій.

Когòжъ!

Павлò.

Якъ ви скàжете?

Андрій.

А ти?

Павлò.

Пàна Петрà Чàлого?

Декілько голосìвъ.

Гàрно! Гàрно!

Грицькò.

Мовъ шàблею усìкъ! пàна Петрà, пàна Петрà!

Степàнъ.

Лỳччого у насъ немàе!...

Всі.

Немàе, немàе...

Петрò.

О ні, панòве, ні: я вже старий, нѐмошний, ослобоніте: у васъ е й молòдші и достòйніші.

Павлò.

Ні, ні; намъ старòго трѐба, та щобъ розỳмний бувъ, та управляти надъ нàми умівъ.

Багàто голосівъ.

Пàна Петрà Чàлого!

Петрò.

Ослабоніть, бỳдьте лàскові!

Багàто голосівъ.

Ні, ні, гетьманъ нашъ! У Терехтимирівъ козаківъ скликàти! Гетьманъ у насъ е! Пàна Чàлого! пàна Чàлого!

Гнатъ.

Ні, панòве, тутъ е дотѐпніший відъ ёго.

Багàто голосівъ.

Хто? хто? Нікòго немà!

Гнатъ.

Ні, е. Отъ хто: *(покàзуе на Сàву)* хто ляхівъ якъ снопи валявъ? Відъ кòго панъ Конецьпòльскій трусився? Хто підъ Немировимъ кровàвую річку переплинувъ? Про кòго нàші дівчàта співàють? чия слàва по всій Украіні якъ

грімъ грімотить! Отъ хто! пàнъ Сàва Чàлий, голінний, хорòбрий, слàвний нашъ пàнъ Сàва!

П а в л ò.

Молодѝй ще; нехàй послỳжить!

М и к ѝ т а.

Вінъ гарàздъ воёвàть, а не вправлять: дỳже сердѝтий!

С т е п à н ъ.

Таджèжъ ми вѝбрали бàтька! Якъ же мòжно сѝнові надъ бàтькомъ старшинувàти?

Ч à л и й.

Ні, вже: у сімъ я васъ не порàжу! Вінъ хочь и хорòбрий—та ні. Немòжно: нòровъ у èго не такѝй. Ні! ні! А колѝ порàдить, то отъ... пана Павлà, а менè, бỳде вàша лàска, ослобоніть!

(Сàва скòро пішòвъ; за нимъ Гнатъ).

П а в л ò.

Дякую. Пàна Чàлого, панòве, такъ!

В с і.

Такъ, такъ!

П а в л ò.

Ну, тепèръ поідемо у Терехтемѝрівъ.

В с і.

Поідемо! поідемо!

Петрò.

Ну, панòве, колѝ вже вамъ такъ дỳже забажàлося, щобъ я бувъ у васъ гетьманомъ—такъ тепѐръ и я не прѝчки.

Всі.

Гетьмане нашъ! Гетьмане нашъ!

(Шумно вихòдять).

СЦЕНА II.

На дорозі. Зъ одногò бòку лісъ, зъ дрỳгого Дніпрò.

Гнатъ и Сàва.

Гнатъ.

Що тепѐръ казàтимешъ, пàне Сàво!

Сàва.

Нічòго. На Вкраіні е гетьманъ: ми ще не пропàли.

Гнатъ.

Порвàлися мовъ зъ мотѝкою на сòнце, бісові!

Сàва.

Вонѝ про тèе знàли, що починàли. Гнàте, кàжуть люде, що хто дбàе, той у сèбе мàе. Брехня́, невìрь.

Гнатъ.

Ти бàчивъ, якъ я бивсь за тéбе.

Сава.

Багацько дякую! Піди, товарищу, до мого батька, шановного, та вельможного пана украінського гетьмана, та кажи ёму чоломъ одъ мене и вішне опрощаньня!

Гнатъ.

Ні, друзяко, першъ хміль потоне на воді, ніжъ я тебе покину!

Сава.

Привъязать до ёго залізяку, такъ и потоне! Мині казали козаки, після того, якъ я іхъ изъ полону ажъ сто та одинадцять віслобонивъ—знаешъ, що вони мині казали? Тоді изъ отсіеі правоі руки текла кровъ; я лежавъ обомлілий, хворий, якъ навіженний плигавъ зъ ліжка, не знавъ, куди сховаться відъ хороби, а биля мене стояли козаки и говорили мині—схоже на тес, що ти заразъ мині промовивъ; дознались, ка, ми було лиха, прийшлось було бъ и намъ покуштувати відъ того бенкета, що ляхи Остряницю частували, колибъ не панъ Сава! Камінь попливе по воді—тоді хіба ми тебе забудемо! И отъ! Мабуть, бісові, умудрувалися: здоровий байдакъ добули, та й узвалили. А тожъ! Дурний же и я бувъ, що повіривъ!

Гнатъ.

Що ти теперъ замишляешъ?

Сава.

А отъ що: відправлю собі молебень, заберу свою худобу, що колись отсіею *(показуе на шаблю)* собі залучивъ, поклонюся свому батькові, и усімъ добримъ людямъ,

та ще по поклòну на всі чотѝрі стòрони, та ще одѝнъ на східъ сòнця, поцілỳю рідну зèмлю, заплàчу трòшки, та й... поминàйте якъ звàли! Підỳ, кудѝ òчі дѝвлються! Колѝ я імъ не до мѝслі, такъ и вонѝ мині бàйдуже! Вѝженуть горобцà изъ підъ осèлі, такъ вінъ и до дрỳгоі полетѝть! У ляхівъ землі багàто: мòже вонѝ, якъ спомъянуть про тèе, якè колѝсь імъ лѝхо я завдавàвъ, та взнàють, якà мині за се заплàта булà, прийимуть менè до сèбе, та ще більшъ зважàтимуть, чимъ ті, за кòго я оттỳть *(покàзує на грỳди)* ажъ шість ранъ залучѝвъ. Поблукàю по білому світу, а тамъ мòже... та вже мині шàблею не мàяти! Пройшлѝ мої літа изъ світа, якъ листъ изъ дèрева!

Гнатъ.

Якъ? Такъ и закòнчишъ? Такѝй молодѝй та голінний! Ні. Не для тòго сіють пшенѝцю, щобъ саранà поіла. Не для тòго тèбе Богъ такòю сѝлою та завзятьтямъ наділѝвъ, щобъ ти себè мàрно занапастѝвъ. Бỳти тобі гéтьманомъ! Колѝ не сòкілъ, такъ рябець; колѝ не козàкъ, такъ полякъ, — а Конецьпòлській тебè дòбре знàе! Захòдила и въ лацьку зèмлю твоя слàва! Знàють тебè старіі й молодіі; чỳли про тèбе й дівѝці и молодѝці! Ийти до ляхівъ — не ìсти пирогівъ! Тільки Конецьпòльському сказàти, — зàразъ дасть вíйска и бỳдешъ гéтьманомъ!...

Сàва.

Ні, дрỳже, стрàшно! Хай менè зневіряють, абѝ честь моя не булà зурѝвошна!

Гнатъ.

Такъ щожъ! Ти дỳмаешь, що якъ підешъ до ляхівъ, такъ вонѝ тебè такъ и прийимуть? На тобі, скàжуть, пàне

Са̀во, житьтя̀-битьтя̀, живі̀ у насъ, та іжъ хлібъ, що ми для тѐбе зготува̀ли, за те, що ти колі̀сь намъ такъ у печі̀нкі̀ въівсь. Ні, вонѝ съ тобо̀ю ще умо̀вляються, щобъ ти імъ служѝвъ, а вонѝ й тобі тутъ же помага̀тимуть. Колѝ змо̀вишься, такъ тоді й гетьманомъ бу̀дешъ. А то сподіва̀ться на ляхівъ, та ще й чого̀сь ляка̀тьcя! Вонѝ не такі —самъ здоро̀въ зна̀ешъ! И къ нечѝстій ма̀тері шляхъ пока̀жуть!

С а̀ в а.

А колѝ такъ—я зоста̀нусь тутъ!

Г н а т ъ.

Щожъ! во̀лю ма̀ешъ! Застава̀йся при ба̀тькові, служѝ, хай тобо̀ю помика̀ють, та отті що горілку пьють, та тільки бага̀то ка̀жуть, а нічо̀го не ро̀блять, хай вонѝ горду̀ють тобо̀ю! Га! на̀шимъ Са̀вою! Тимъ, що колі̀сь Острянѝця каза̀въ: отсѐ бу̀де па̀рень! го̀лову мині одрі̀жите, колѝ він насъ та не ві̀зволить колі̀сь зъ підъ ляхівъ, — бо я ще тако̀го молодця̀ та розу̀мника не ба̀чивъ. Отта̀къ каза̀въ Острянѝця, такъ говорѝло ціле ві̀йсько наше, такъ объ тобі судѝвъ весь людъ правосла̀вний;—та щей ляхѝ-католѝки, и тата̀ри-бесурмѐни, и усі такъ говорѝли про на̀шого Са̀ву Тепѐръ Са̀ва пидні̀жокъ яко̀го Гордія, або Завалчѐнка! Гара̀здъ, гара̀здъ! У оча̀хъ темніе, якъ поду̀маешъ, чимъ би той Са̀ва бу̀ти му̀сивъ, и чимъ він тепѐръ зоста̀всь! отъ якъ оддя̀кують люде!

С а̀ в а.

(Съ па̀ломъ хвата̀ его̀ за ру̀ку).

Слу̀хай. Чи ві̀ненъ я? Колѝ у насъ живѝй бувъ Острянѝця, тоді отъщо такѐ було̀: якъ оттепѐръ и ба̀чу, и чу̀ю!

Діялося то на впісля̀ Старіцї: старшіни тілки поховàли Левòна, и сиділи собі на відпочиваны край намèту, а менè тоді межъ ìми не булò,—я ще зъ ляхàми бився. Прийшòвъ и я; вонй почалй менè роспитувати; я імъ усè, якъ трèба, повідавъ, про усè імъ розказàвъ, а вонй тèе якъ зачувàли, та лясь-лясь у долòні: ай, кàжуть, Сàво, ай Сàво!... Післй тòго вонй межъ собòю рахувàли, та й незнàли, що починàти. Гетьманъ казàвъ—якъ панй рішàть, а панй старшйни то тèе то сèе, — немà путтй! Тоді я пидійшòвъ до іхъ, та й кажỳ—отъ ви незнàете, що робйть? А що? кàжуть вонй. Нехàй, кажỳ, які зостàнуться тỳтечки зàдній шляхъ стерегтй, а панъ гетьманъ—хай незабàромъ поспішà Конецьпòльскаго доганяти. Усі згодйлись. Отъ, кàжуть, молодйй та розỳмний: порàдивъ насъ! Пішлй жъ вонй збрòі зготувляти, та кòні сідлàти, а панъ Острянйця призвàвъ менè до сèбе, та й кàже минì: Я тебè боюся Сàво! А відъ чòго ти менè боіся, пàне гетьмане? А відъ тòго, кàже, що бачь якйй ти голінний, та мотòрний, та розỳмний, та якъ тебè усі люблять, та поважàють. Якъ ти схòчешъ, той менè колись изъ гетьманства зженèшъ. Ні, кажỳ, за такòго гетьмана я хочь послідні̀мъ козакòмъ раднішъ служйти! тоді ми обнялися, та й поцілувàлися! ***(втирà слèзи).*** Дòбрий Острянйця! Я присягàвсь відомстйти за ёго, и дознàлись лйха ляхй! Тепèръ у мèне зоставàлася одна дỳмка: щобъ менè вйбрали гетьманомъ. Бо якъ сижỳ собі колй одйнъ, то все й думаю: що изъ сèго бỳде, колй ми по куткàмъ ховàтимемося! Трèба гетьмана, та трèба такòго, щобъ усіхъ повернỳвъ на дòбрий ладъ, та зовладіти зъ усимà умівъ. Отъ, кажỳ, якъ би менè вйбрали: ябъ и те зробйвъ, и те змінйвъ, и те врядйвъ,—почàвъ изъ бàтькомъ

рахувàти, а бàтько и обіщàвсь мині̀. Склѝкавъ собі панѝвъ старшѝнъ на бенкѐтъ, — вѝбрали вонѝ бàтька! Спасѝбі й простѝбі ёму̀! На що егò: він̀ъ молодѝй, та у ѐго нòровъ нехорòший! Лу̀чче когò нѐбудь, аби не мого̀ сѝна! Оттàкъ рòблять нà світі! Щожъ я робѝтиму?

Г н а т ъ.

Що робѝтимешъ? Не гнівайсь, будь лàскавъ, на: читай лишень отсѐ *(даѐ ёму̀ листъ папѐру).*

С à в а.

Що се? Відъ пàна Конецьпòльского.

Г н а т ъ.

Эгѐ!

(Сàва читàе й диву̀еця, дàлі сідà на землю й заду̀муеця).

Г н а т ъ.

А що, бàчишъ, вонѝ ще не заду̀мували, а вже ляхѝ упередъ нарікàють, кому̀ гетьманувàти.

С à в а.

(вставѐ пружòгомъ).

Нікуди дівàтися! Колѝ Сàва не гетьманъ, то хай вінъ не бу̀де и той, про кòго пісні співàють! Хочь и су̀противъ бàтька піду̀, та за діло! Нехай такъ не рòбить! Хочь и ляхѝ нарікỳть, та зрàдникомъ не бу̀ду: упьять достàнеться послужѝти рідній Украіні. А вжежъ, — якѝй помай Бігъ, такѝй и бувай здорòвъ! Пàнъ Конецьпòльскій ужѐ менѐ бачивъ на пòлі, — нехай подѝвиться на мѐне у світлиці!

(вихòдить).

СЦЕНА III.

Въ Терехтемѝрові.

На пло̀щаді бага̀то козаківъ и наро̀ду. Біля цѐркви старшѝни. Дзво̀нять.

Андрі̀й.

(Вихо̀де на цвѝнтарь).

Бра̀тці, пано̀ве козакѝ! от-сѐ ми созва̀ли васъ усі̀хъ ра̀ду пора̀дити, та ді̀ло пола̀дити! Вже два ро̀ки уплило̀ зъ тіѐі добѝ, якъ ляхѝ на̀шого шано̀вного па̀на Степа̀на Остряні̀цю загубѝли, хоро̀брихъ старшѝнъ та енера̀лівъ на̀шіхъ у сѐбе въ Варша̀ві закатува̀ли, лѝхомъ та напа̀стью, бі̀дну на̀шу Украі̀ну посѝпали. Два ро̀ки; за два ро̀ки бага̀цько водѝ утекло̀! Тимъ ча̀сомъ католѝки на̀шу ві̀ру женýть, церквѝ плюндру̀ють, Святѐ на̀ше жидові̀ на пору̀гу віддаю̀ть, надъ людьмѝ правосла̀вними знуща̀ються, жіно̀къ та діво̀къ на̀шіхъ пога̀нють, худо̀бою на̀шою отцѐвською та дідѝвською поживля̀ються! Жалку̀еться Вкраі̀на, якъ бі̀дна вдовѝця! Мо̀лить Бога й не вмо̀лить; блага̀ ді̀ти своі̀ и не вблага̀е! Настѝгли насъ злі̀и незго̀дини: ворогѝ насъ безтала̀ннихъ подолі̀ли! Розбі̀глися козакѝ; забу̀ли ма̀тірь свою̀ боронѝти! Отсѐ такъ ми помежъ собо̀ю, зібра̀вшися, рахува̀ли, тай замишля̀ли, якъ би намъ усі̀мъ на ворогі̀въ своі̀хъ односта̀йно ста̀ти, рі̀дну зѐмлю свою̀ до сѐбе една̀ти, а недові̀рківъ изъ іі̀ повипиха̀ти. Та навкі̀нѐцъ утя̀мили, що такъ якъ черѐді безъ лѝчмана, такъ козака̀мъ безъ гетьмана. Та й ду̀мали ми собі̀ й гада̀ли, кого̀бъ намъ то, щобъ тако̀го хоро̀брого, та дотѐпного чоловіка узя̀ти. Ду̀мали жъ ми, та й ду̀мали, та й гетьмана собі̀ вѝбрали. А вѝбрали ми собі̀ па̀на Петра̀ Ча̀лого. Зна̀ете ви ёго̀ усі̀: вінъ чоло-

вікъ и підъ літàми, и розỳмний, и хорòбрий, та ще сѝна ма, такòго сѝна, що й ляхѝ óдъ èго трусѝлися, и козакѝ ёмỳ дивувàлися. Оттàкъ же, якъ ви тепèръ скàжете? Чи до мѝслі вінъ вамъ бỳде, чи ні? А межъ нàми лỳччого немàе! *(тѝхий гулъ)*.

1-й козàкъ.

Абѝ зàраздъ насъ на ляхівъ повівъ!

2-й козàкъ.

Та щобъ козàцьку лѝцарську вòлю шанувàвъ!

3-й козàкъ.

Та ми ёгò знàемо: вінъ ищè за Сагайдàшного полкòвникомъ бувъ.

4-й козàкъ.

А якъ же! Сежъ Сàвинъ бàтько!

(Гулъ більшае, дàлі чутнò словà).

Підъ Чигрѝнъ на ляхівъ! о! о! о! У насъ бỳде гетьманъ!

(Дàлі чутнò брязкотінне шабèль и крики).

Гнатъ.

Слỳхайте лишень, що я вамъ казàтиму! Гнàта Гòлого послỳхайте! *(гулъ мòвкне)*. Брàтці! що вамъ за рàдість вибірàти старòго діда? Що? Ви дỳмаете, що вінъ васъ гаràздъ поведè? Не родѝть столітні бàбі дитѝни; не шерегувàти ёмỳ козàцького вíйска, не рихтувàти

ёму̀ на супустàтівъ! Тай не гріхъ такѝ вамъ забу̀ти свого̀ хоро̀брого, голінного пàна Сàву! А! отъ кого̀ вѝберемо, такъ отсѐ такъ! Лѝха всидить ляшо̀къ! И у̀нія къ чорту шелѐхне!

Петрò.

Панòве козакѝ! Колѝ я вамъ не вгòденъ, — мòже я й старѝй и нѐмошний и вíйська вàшого минì не шерегувàти, анi на ворогівъ рихтувàти: нехàй такъ! Тільки не вибірàйте могò сина. Бо вінъ молодѝй, та ще якъ хòчете, а я хочà й бàтько ёму̀, а прàвду трѐба казàти, — учѝвся вінъ у ляхівъ!... Колѝжъ васъ рàдити, такъ отъ пàна Павлà вѝберіть: такъ! Абò пàна Гордія, — тільки не могò сѝна!

1-й козàкъ.

Отъ Гòлий! Нагадàвъ! Колѝ самъ бàтько про ѐго не гарàздъ говòрить!

2-й козàкъ.

Та хай ёму̀ бòлість! Вінъ такѝй злий, та усімà горду̀е.

3-й козàкъ.

Колѝбъ дòбрий чоловікъ, такъ не ставъ би перебивàти бàтька.

4-й козàкъ.

Ѝнший би самъ сказàвъ не хòчу!

5-й козàкъ.

А тожъ! Такѝ Петрà Чàлого тай тільки!

Всі.

Петрà Чàлого вòлимо! Чолòмъ тобі нашъ гетьмане!...

(Старшѝни піднòсять ему̀ булаву̀, бунчу̀къ и корогву̀ съ хрестòмъ, Чàлий цілу̀е хрестъ берѐ и стаѐ на

цвинтарі лицѐмъ до нарòда и козаківъ. Крѝки стихàють. Всі съ шанòбою слỳхають новòго гетьмана.

Петрò.

Ну, панѝ козакѝ! Тепѐрь якъ ви самѝ менѐ вѝбрали, то ви тепѐрь вже менѐ й слỳхати мỳсите! По старòму нàшому звичàю, якъ вѝберуть гетьмана, то вінъ поступàеться усіхъ горілкою частувàти, а у насъ сёгò не бỳде. Гріхъ тодѝ гуляти, колѝ Вкраіні лѝхо приходѝться: зàразъ добувàйте шаблѝ та самопàли, та нàнічь у походъ підъ Чигирѝнъ. Тодѝ, якъ Богъ намъ помòже, и ми счастлѝво назàдъ звѐрнемося, — тодѝ й весѐлости собі завдàти мòжно! Збірàйте, панòве полкòвники, вàшихъ козаківъ, та щобъ усѐ незабàромъ у васъ у знарядѝ булò! Чỳете? Панòве Максѝмъ Гòрленко та Микѝта Завалчѐнко хай зостаються на сторòжі — Терехтемѝрівъ боронѝти! Ідѝть, козакѝ, та на вѐчіръ зхòдьтеся!

(Крѝки). Здорòвья нàшому гетьманові!

Петрò.

А ми зъ вами, панòве старшѝни, підемо у цѐркву, та Господеві помòлимось, та розсỳдимо, якъ що комỳ трѐба чинѝти, а тамъ перехрестѝвшись — гàйда! Мòже комỳ прийдеться за віру умѐрти: дай Боже мині!

Голоса старшѝнъ.

Не дай Боже, нашъ гетьмане!

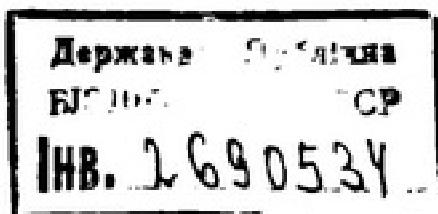
Держав... ...
БІ... ...СР
Інв. 2690534

Петрò.

Чомъ? хто терпèнъ, той спасèнъ; а хто за вìру умìрàе, той собì цàрство заробляе!

(Увìхòдять у цèркву. Козакѝ йдуть хто кудѝ, співàючи пѝсню).

Ой, дай Боже за гетьмана новòго
Жити, якъ за старòго!
Хлìба сòли егò уживàти,
Лядські городѝ плюндрувàти,
Слàви, лицарсьтва козàцькому війску доставàти!
Ой, дай Боже!

СЦЕНА IV.

Біля Сàви збірàеця чи мàло козаківъ. Гнатъ стоітъ òтдалі.

1-й козàкъ.

А щожъ, пàне Сàво, съ тèбе тепèрь могорѝчь: що бъ не дỳрно булò, щобъ и ми знàли, що не тебè гетьманомъ, а твогò бàтька вѝбрали!

2-й козàкъ.

Ну ёгò! Ачь якъ запишàвсь, — и говорѝти зъ нàми не хòче!

3-й козàкъ.

Ходімъ від̀ь ёго!

СЦЕНА V.

Сава стоїть замислившись. Гнатъ тихо підходить до его, за нимъ Лисецький.

Гнатъ.

Пане Саво, Саво! схаменись! се я, твій Гнатъ! Бідага! Отъ тобі! Теперъ якъ разъ розсчитавсь съ козаками? Оддячили вони тобі за вірну службу.

Сава.

(зъ вогнемъ).

Гнате, прощай!

Гнатъ.

А що ти надумавъ?

Сава.

Або до Конецпольского, або топитися.

Гнатъ.

На що топиться? Конецьпольскій ще провожатого дае. *(Лисецькому)*. От-се, пане, той панъ Сава Чалий, що вороги шанують а свої глумують.

Лисецькій.

Панъ муй каже свій чоломъ вамъ, посила от-сей листъ и приказуе увірити пана, що вінъ панові теперъ буде и другомъ и оборонникомъ! И просить пана до себе.

Сава.

Гарно! Багацько дякую панові. Приіду черезъ два тижні.

Лисѐцькій.

Та, бачишъ, пане,—ваші козакѝ у походъ зібралися, такъ панъ изъ тобою мае порадитися.

Сава.

Не бійсь. Не довго находяться. Скажѝ своему панові Конецпольскому, що я ёмý, моему оборонникові и добродітелеві, у всімъ раднішъ услужѝти, та скажѝ ще—щобъ вінъ не боявся — я теперъ вірний и щѝрий послушникъ ёго мѝлости короля и посполѝтоі!

Кінѐць пѐвоі ії.

ДІЯ ДРУ̀ГА.

СЦЕНА І.

Въ Вапу̀лишиній світлиці сидить замисливши́сь, зъ запла̀каними очѝма, одна̀ Катерѝна.

КАТЕРѝНА.

(встаѐ и співа̀).

Чи я въ лу̀зі не калѝна була̀?
Чи я въ лу̀зі не червона була̀?
На що менѐ порубали, и гѝльлячки поламали?
Така̀ доля моя!

Чи я въ полі не травѝна була̀?
Чи я въ полі не зелена була̀?
На що менѐ покосѝли, и въ копѝці зволочѝли?
Така̀ доля моя!

Чи я въ батька не дитѝна була̀?
Чи я въ батька не кохана була̀?
На що менѐ засватали, и світъ минѝ завьязали?
Така̀ доля моя!

Чи не було̀ річеньки утопиться минѝ?
Чи не було̀ красчого полюбиться минѝ?

Достанется стиду—бриду, цілувати повновиду!
Така доля моя!...
Бідна моя голòвонька! *(схилившись до столу, плаче и закрива лицè руками).*

Настя.

(ввіходить).

Катерино! чого се? Боже мій милèсенький! упъять! чого зажурилася! отсè яка зарюмана! ходімъ лишень! Тамъ у насъ дівчатъ зібралось: танòкъ заведемò.

Катерина.

Бодай тебè съ твоімъ танкòмъ... мині дихати важко, а вона зъ весèлостьми розносилася!

Настя.

Що тамъ за лиха година!

Катерина.

Эгè, сміхъ бачъ, а колибъ тобі те, що мині...

Настя.

Та щожъ тамъ? А ну лишень, скажи!

Катерина.

Заміжъ менè віддають. *(плаче).*

Настя.

За кого?

Катерина.

А за кого? Бодай би вінъ не диждавъ! Гнатъ Голий, казала мати, свата.

Настя.

Тільки що свата!

Катерина.

Алè... Такъ вонà менè позавчòра позвàла, та й кàже: щобъ ти, дòньку, знàла: свàта тебè пàнъ Гнатъ Гòлий, чоловікъ вàжний, ще изъ старшúхъ, — чи пíдешъ за èго? Я булò замиркотàла, а вонà на мèне якъ поглянè — такъ... а я й злякàлася, та й сказàла: якъ хòчешъ, мàмо, а минì якъ ти волúшъ, такъ твоя вòля нехàй и бýде! А вонà минì й кàже: ну, такъ òтъже якъ вéрнуться зъ похòду, такъ зàразъ и рушникú подаетé. А минì не те, щобъ жúти зъ нимъ... дивúться на èго вàдить!

Настя.

Такъ нà щожъ ти згодúлася? Ажèжъ мàти тебè питàла, чи хòчешъ за èго!

Катерина.

Такъ я боялася.

Настя.

Охъ, сміхъ и гòре зъ тобòю, та й гòді! Хібàжъ ти забýла тогò... свогò... по кімъ не однà дівчина здихàе, а вінъ те й зна, що до тèбе!

Катерина.

Охъ, сестрúце, лàстівочко! Якъ би ти знàла, якъ я люблю èго! Далибі, от-сè якъ днівъ зò два не побàчила, такъ ненàче зòвсімъ світъ змінúвсь, та такъ сèрдце уривàється, що не дай èго Бòже!

Настя.

А вінъ, отсè, и въ походъ не пішòвъ: усì пішлѝ, вінъ зостався.

Катерѝна.

А вінъ тутъ?

Настя.

Та я ёгò сёгòдні врàнці бàчила: та такѝй чогòсь смутнѝй, та невесèлий.

Катерѝна.

Охъ, моя̀ мàтінко! мàбуть довідавсь! Щожъ я ему̀ й казàтиму?

Настя.

А вінъ що дня̀ бувà у тèбе? Давнò ти егò бàчила?

Катерѝна.

Та отъ ужè съ півтѝждня.

Настя.

А чогò дòброго? Батько ёгò тепèръ гетьманомъ: сі чоловікѝ колѝ дòбрі и ласкàві, а якъ піднімуться въ гòру такъ и забу̀ли! Ажèжъ хочъ и мій: якѝй бувъ дошпèтний та пріязний; якъ вінъ минì божѝвсь, та присягàвсь!... Не покѝну, кàже, тебè нікòли; покѝ живѝй бу̀ду, тебè не забу̀ду. А отъ, якъ ёгò зробѝли полкòвникомъ, такъ тепèръ и прòйде — мовъ нікòли не бàчилися! Та Бігъ зъ нимъ! колѝ вінъ менè забу̀въ, такъ и я ёгò. Глядѝ, щобъ и твій съ тобòю тогò не подіявъ!

Катерина.

О ні, Настусю, далибі, ні. Вінъ такий добрий, та вірний — вінъ мене по вікъ не забуде; швидче самъ собі смертъ заподіе, ніжъ мене любить перестане! Охъ! красчого молодця на світі нема. Про кого письні співають? Кому молоді й старі дивуються? Куди не поглянешъ, куди не прислухаешься, — усе про мого Саву! О, колись и мині лежало се радістью на сердці! Було якъ зійдуться дівчата: кожна вихваляеться своімъ коханцемъ, а якъ до мене дійдуть — усі притихнуть, — ні, кажуть, відъ Катерининого красче и моторніше немае! Его й хвалють, ёго й славлють, а вінъ каже: що мині от-ся слава; мині, щобъ тільки віра наша була ціла, та вороги насъ не зобіждали — объ сімъ тільки й Богу, каже, молюся! А якъ одинъ разъ ми сиділи тутички у двохъ, а вінъ мині такъ жалко росказуе, якъ ляхи нашіхъ зобіждають, та віру женуть, та й каже: гарно, Катю, за віру свою вмерти: и Бігъ тому на тимъ світі заплатить, и памъять его люде шануватимуть. Що, каже, якъ би намъ съ тобою увъ одинъ часъ присудила доля за свою віру вмерти: поховалибъ насъ у одній ямці, а души наші у Господа Бога тішилися! Тоді мене ажъ у слези кинуло! Та якъ би ти почула, якъ вінъ візьмется росказувати, якъ вінъ воювавъ, та де бувавъ, та які біди ему прилучалися... и Боже мій! Подумаешъ, чого то вінъ не одбувъ на своему віку, а всежъ то Богъ доброго боронить!... Охъ, Настусю, Настусю! Не бути мині за нимъ — не бути мині ні закимъ! Понесуть мене на гробовище: я вмру съ туги! *(плаче)*.

Настя.

И мині вже жалко стало. Щиро ти ёго любишъ!

Катерйна.

А ти дўмаешъ ні! Далибі люблю. Колйбъ не любйла, такъ ябъ такъ и не говорйла.

Настя.

Такъ колй ти пѐвне знàешъ, що вінъ тебѐ не покйне . . . .

Катерйна.

Далибі знàю, сестрйце. Вінь менѐ любить! Егò хотіли свàтати на велйкихъ пàннахъ, такъ вінъ одмагàвся! Та вінъ мині самъ казàвъ, що менѐ не покйне!

Настя.

Такъ щòжъ ти? Бухъ мàтері въ нòги, та й скажй, що я, мовляй, ні закòго не хòчу йншого; люблю Сàву — ёмў й жінкою бўду.

Катерйна.

Такъ я боюся.

Настя.

Такъ що жъ бўдешъ робйти?

Катерйна.

Та я й самà не знàю, що мині робйти нà світі! Охъ, бідна жъ моя голòвонька!

Настя.

О, та чуднà жъ бо якà ти, сестрйце! Спрàвді зъ тобòю и наплàчешъся и нарегòчешъся. Колй ти боіся, такъ я самà підў, та й скажў твоіи мàтері.

К а т е р и̇ н а.

О ні, Насту̇сю, не кажи̇; будь ла̇скова — не кажи̇, я боюся!...

Н а̇ с т я.

Такъ ти ма̇буть хо̇чешъ за Го̇лого?

К а т е р и̇ н а.

Хай ёго̇ лиха̇ годи̇на побъè! Я ні зако̇го не хо̇чу, тільки за мого̇ Са̇ву.

Н а̇ с т я.

Ну, такъ на тèбе нічого диви̇ться! Пла̇катимешъ—о̇чі ви̇плачешъ, а до̇брого нічо̇го не бу̇де. Отъ тобі побожи̇лась: піду̇, та й скажу̇, що ти любишъ Са̇ву. Сего̇дні у вèчері скажу̇ *(йде до дверèй)*.

К а т е р и̇ н а.

(ки̇даеться за нèю).

О, не кажи̇, Насту̇сю — стрива̇й!...

Н а̇ с т я.

Хай не На̇стя бу̇ду, коли̇ не скажу̇! *(вихо̇дить)*.

К а т е р и̇ н а.

Отъ тобі на̇! що якъ вона̇ ска̇же? Якъ мині̇ ма̇тері відказа̇ти! Охъ, ма̇тінка моя̇!

СЦЕНА II.

С а̇ в а. *(вхо̇дить)*

Здоро̇ва Ка̇тю.

Катерѝна.

(кѝдается ему̀ на шѝю).

Мій Са̀во, мій милѐнький!

Са̀ва.

Охъ, моя̀ перепілочко! *(мі̀цно обнімà її)* Погàно намъ прихòдиться; ду̀шно мині̀ нà світі!

Катерѝна.

А сёгòдні жàрко.

Са̀ва.

Жàрко, Кàтю, ду̀же жàрко: *(показ̀ує на гòлову)* от-ту̀тъ горѝть; *(показ̀уючи на гру̀ди)* от-ту̀тъ печѐ! Кàтю, Кàтю, мòже не дòвго намъ тѣшитися; не дòвго намъ бàчитися! Розлучàе насъ злàя дòля!

Катерѝна.

Якъ? Ти менѐ покѝнешъ! *(про сѐбе)* Охъ, мàтінка моя̀ рідна — провідавъ!

Са̀ва.

Покѝнуть тебѐ! Хай Богъ тогò покѝне, хто свою̀ кохàну покидàе! Ні, Кàтю: не я, а ти менѐ покѝнешъ . . . розлучàе насъ лихà дòля.

Катерѝна.

(зъ ля̀комъ у бікъ)

Якъ разъ! *(Са̀ві)* От-сѐ жъ твій бàтько якъ ставъ гетьманомъ, такъ ти зрàдивъ.

САВА.

Охъ, не рви мого̀ сѐрдця: вже ёго̀ й такъ тро̀хи не розшматува̀ли. Я до тѐбе забіжу̀ для розва̀ги, а ти мині̀ зно̀ву труда̀ завдаѐшъ. О, якъ би ти зна̀ла... Ка̀тю — ти не зна̀ешъ, якъ оддя̀кують люде; ти молода̀, ти сего̀ не зна̀ешъ! Тепѐръ ужѐ я не той, що бувъ колѝсь: за мою слу̀жбу, за мою пра̀цю зъ мѐне знуща̀ються, цура̀ються менѐ! нару̀гу̀ються надо мно̀ю. Не той ужѐ я Са̀ва! Покѝнули мѐне братѝ мої, одступѝвсь одъ мѐне рідний батько, нема̀ въ мѐне ні дру̀га, ні прия̀теля — одѝнъ я зоста̀вся! *(дѝвиця на неї ласка̀во)*. О ні! я помилѝвся, — е ще у мѐне ти: ищѐ я не зо̀всімъ сиротѝна!...

КАТЕРИНА.

Са̀во!

САВА.

Охъ, Ка̀тю, Ка̀тю, проща̀й — я піду̀, мині̀ жѝти ну̀дно, я хо̀чу вмѐрти!

КАТЕРИНА.

О, не вміра̀й Са̀во! колѝ жъ уміра̀ти, такъ помремо̀ обо̀е.

САВА.

Сѐрденько, рѝбонько моя̀! О, якъ би тільки вмѐрти! мо̀же цілий вікъ доста̀неться блука̀ти по світу, усіма̀ забу̀тий, якъ приблу̀дна вівця̀. Зна̀ешъ: мині̀ вже не мо̀жно ту̀та жѝти, не хо̀чуть щобъ я живъ ту̀та... я піду̀ відсіль, піду̀ кудѝ о̀чі дѝвляться: мо̀же де на чужѝні загѝну, тоді̀ хочъ ти зга̀дуй менѐ! Не забува̀й менѐ!...

Катеѝна.

Я піду̀ съ тобо̀ю.

Са̀ва.

О, ні! тя̀жко ва̀жко тобі̀ йти за мно̀ю: у тѐбе ма̀ти, ро̀дичі, ти жалкува̀тимешъ на впіслѧ̀!

Катеѝна.

А въ тѐбе хіба̀ ба̀тька нема̀?

Са̀ва.

Ба̀тька! Не кажѝ минѝ сёго̀,—я загубѝвъ, я протеса̀въ своѓо̀ ба̀тька, або̀ вінъ менѐ; про те неха̀й насъ Бігъ розсу̀дить! Леда̀щу шка̀пу пога̀ний іздѐць у сто разівъ лу̀чче поважа̀е, ніжъ вонѝ, сі козакѝ, менѐ бідного.

Катеѝна.

О, мій миле́нький! Та щобъ же іхъ недо̀бра годѝна узяла̀, якъ вонѝ тебѐ зневіря̀ють!

Са̀ва.

Спасѝбі, що хочъ ти менѐ пожаліла! Минѝ и на̀ світі жити ва̀дить. Колѝбъ не тѐе, ябъ утопѝвся.

Катеѝна.

И я съ тобо̀ю!...

Са̀ва.

Охъ, ти моя̀ миле́нькая, до̀брая Ка̀тя! Вона̀ на усѐ гото̀ва!...

Катерѝна.

На все, дàлибі, на все! Якъ ти підешъ, я за тѐбе вчеплюся; хочъ ти менѐ відженѐшъ, я вилять такѝ підỳ, усѐ такѝ не одстàну одъ тѐбе!

Сàва.

А мàти, а родѝна?

Катерѝна.

Мàтінка! *(на очàхъ слѐзи)*.

Сàва.

Отъ бачъ, тобі й жàлко!

Катерѝна.

Жàлко? А якъ же не жàлко! Бачъ, тобі не жàлко менѐ покидàти.

Сàва.

О, щобъ минì смерть на сімъ місті!

Катерѝна.

Колѝ смерть, такъ ọбọмъ вмісті! Я відъ тѐбе не одстàну. Щобъ менѐ грімъ убѝвъ, колѝ я хочъ часѝночку безъ тѐбе жѝтиму! Мàти!... минì безъ тѐбе нищò недòрого; колѝ ти спрàвді задỳмавъ итѝ, — я покѝну мàтіръ, такѝ підỳ за тобòю!

Сàва.

Безъ тѐбе минì тожъ світъ Бòжий темнѝця, тільки минì тебѐ жàлко! Я підỳ, скàзано, кудѝ òчі дѝвлються: наберỳсь и лѝха и гòря. Мòже де колѝ и хлѝба не ѝстиму, и слёзàми умѝюся... якъ ти усѐ те терпітимешъ?

Катерѝна.

Бачь, якѝй ти: ти такъ змòжешъ стерпіти, а я й не змòжу! Я люблю тебѐ.

Сàва.

Я піду̀ у ля̀цьку зѐмлю.

Катерѝна.

Хочь и до татàръ; хочъ на край світа! Я все такѝ тебѐ не покѝну, далибі не покѝну: що хòчешъ робѝ, а колѝ ти спрàвді наду̀мавъ итѝ—я не зостàнусь!

Сàва.

Квіточка моя̀ веснянàя! ягідка моя̀ чорвòная! Біля тѐбе й гòре забу̀дешъ. Геть, каталàжна ду̀мка! Я впъять Сàва, той Сàва, що бувъ и першъ. Нехàй зъ мѐне знущàются, нехàй зъ мѐне глуму̀ють — е у мѐне, хто менѐ приголу̀бить! *(обнімà ii)* сѐрдечко, рибонько! Кàтричка моя̀ *(цілу̀е ii)*. О якъ би нàші ду̀ші оттàкъ обвилѝся та заразòмъ и вѝлитіли зъ тіла!...

СЦЕНА III.

Парàска вхòдить.

Парàска.

Що се! Кàтю! отсѐ такъ!... отъ молодà!...

Катерѝна.

(зъ ля̀комъ одскàкуе).

Мàтінко!...

Параска.

Панъ Сава! ну, до діла! Гетьманскій синокъ! Ні, се вже якъ хочешъ, а тільки вернеться батько зъ похода—я піду до его: ти взнаешъ, якъ дівчатъ зводить! Не подивлюсь, що ти таке есть! И ти, бісова — що се ти робишъ! А! молода ти! Та ти мене на віки осоромила. Стревай, я покажу тобі! Ачъ, якъ міцно обнялися! Дивіться, які наші молоді!

Катерина.

Охъ, бідна жъ я!

Параска.

Ачъ! Така то ти мабуть будешъ, якъ и заміжъ підешъ!

Сава.

Пані моя! Хочъ я и виноватий тимъ, що нищечкомъ вчащавъ до твоеі доньки... та вже якъ покоритися, такъ и Богъ простить. Я на неі нічого поганого, та худого не замишлявъ: я іі любивъ... вона мене; намъ обомъ одно безъ другого жити не любо. Щожъ, кажуть добрі люде, що вірному коханьню и Бігъ не противникъ! А я любивъ іі, и люблю, и вішно любитиму! Вона мене тожъ!... А ні я до другоі, а ні вона до другого не підемо! За таке коханьня нема гріха; не ми винні, що намъ Бігъ сердце давъ!

Параска.

Такъ ти хіба не знаешъ, що вона йде заміжъ?

Сава.

И не знаю, и не чувъ, и не вірю. Хіба ти її приневолишъ? Щожъ изъ сего буде! загубишъ насъ обохъ, и зятеві журба вішно буде, и сама собі печалю завдаси! Я тільки знаю, що моя Катричка щиро и вірно мене любить, якъ и я її. Колй жъ лиха доля насъ розлучить и не дасть намъ въ парі жити, то ми й тому раді будемо, що не стерпимо розлуки, а справедливий Господь хочъ не на симъ, такъ на тимъ світі наши души усе такй до купи злучить!

Параска.

И ти любишъ Саву, донько?

Катерина.

Охъ, матусю, люблю!...

Параска.

Такъ нащожъ ти, якъ Гнатъ Голий тебе сватавъ, сказала, що хочешъ!

Сава.

Якъ? Гнатъ Голий! Тебе сватавъ? Ти згодилась, Катерино?

Катерина.

(Кидаецця до ніг матері).

Матінко, ненечко! Простй жъ мене! Я побоялась: такъ, сама не знала, що сказала, — сказала та й сама не рада. Съ того часу от-се мені така мука, що и хлібъ на думку не йде. Я люблю Саву — до віку вічного его любити буду! А Гната Голого... якъ вінъ мені на думку прийдеться,

такъ ажъ у грудяхъ важко стане. Далибі, матінко, я тільки злякалася, а я люблю и любитиму одного Саву. Не розлучай мене зъ нимъ, матусю, бо и вінъ мене любить!

П а р а с к а.

Такъ на щожъ ти сказала? Отъ дурна! Хіба я тебе неволила, чи що? Ачъ! сама собі жалю завдае! Бігъ зъ вами, діточкй! Колй вже такъ собі любитеся, то и Бігъ зъ вами! Я вамъ не розлушниця! Хочь кудй, такъ я нічого. Отъ вамъ мое благословеньня! Я не буду супротивъ... Панъ Сава чоловікъ гарний и добрий и великого роду, и все... Бігъ зъ вами! Про мене, такъ хочъ заразъ до вінця.

К а т е р и н а.

Охъ, матусю, миленька матусенька, якъ же ти мене звеселила! *(кідаецця на шию Саві)* Саво, ти мій тепера!

С а в а.

(кланяецця Парасці).

Не знаю, моя нене, чимъ тобі и дякувати: ти мені віку прибавила.

П а р а с к а.

Господь зъ вами, діточкй: любітесь собі — мене не забувайте: отъ уся й дяка.

(Входе Настя).

К а т е р и н а.

(кідаецця Насті на шию).

Сестріце, Настусю. Тепера Сава мій! Мати така добра, якъ взнала, такъ заразъ насъ и благословила.

Настя.

Ну, що! Не правду казала я тобі: признайсь матері, вона тобі нічого, а ти тільки й знаешъ, що рюмаешъ.

(Парасці).

Здоровенька була зъ молодіми, тітко!

Параска.

Спасибі. Бачь яка ти, Настю: знала, що моя Катя любить Саву, а мені не сказала. Ябъ тоді заразъ згодилася, а то сердешна—що одбула! Бачъ якъ зъ лиця спала! А все то черезъ журбу! *(бере Катерину за голову).* Яка головка гаряча, — а очі які червоні! Підй, мое серденько, умийся холодною водицею, може воно полегчае.

Катерина.

Ні, мамо: мині й такъ легко на сердці.

Настя.

Сказано—молодий зъ молодою! Теперъ тільки помолитись Богові, та й до шлюбу.

Сава.

А я прохатиму тебе, мати: чи не можно такъ, щобъ на сімъ тиждні и весілля у насъ було.

Параска.

А батька твого підождати? хтожъ у насъ на весіллі буде?

Сàва.

Немà у мèне батька! у мèне тепèрь є мати! спрàвимо весілля и безъ гостèй, бо мені трѐба поспішàти...

Парàска.

Прàвда. Твоè діло військовè. Та у тепèрешню годѝну якъ веселѝтися—то тілько гріхà набірàться.

Нàстя.

А нỳ лишь ти, молодà зарỳченая,—ходімъ у твій садòкъ: либòнь рясно цвітè!

Катерѝна.

Ходімъ, Сàво!

Сàва.

Ходімъ!

(Про сèбе).

Гнатъ Гòлий! От-сè ще мені карлючка!

(Вихòде).

СЦЕНА IV.

Въ Терехтемѝрові.

Дзвòнять. Велѝка сѝла нарòда: біжàть, тòвпляцця; чỳти крѝки.

1-й.

Нàші вертàються зъ похòда.

2-й.

Де?

3-й.

Та ондечки. Не бачишъ? уже у городі.

2-й.

А! теперъ и я бачу.

3-й.

Насилу доглядівся.

(Микита съ козаками виходить на зустрічъ гетьманові и старині, котра злазе зъ коней. За іми ідуть козацькі полки. Народъ товпиться біля гетьмана. Гомонять, роспитують).

Народъ.

А що? ну? Чи счастьтя, чи несчастьтя? Чи побили ляхівъ?

Гетьманъ Петро Чалий.

Багацько заходу, а день праздинку. Бачите, пішли ми у походъ, а насъ мало. Зустрівся зъ нами загінъ ляхівъ, такъ ми ёго й побили. Та ще й два табора полонёнихъ навезли. Та про все те байдуже. Хотілось, бачте, у Чигиринъ убратись, та саме ляцьке гніздо поворушити, та ні,—не зъ силою! Треба більшъ козаківъ понабірати: и за те спасибі, що де які поприставали до насъ, учувши про нашу справу. Отъ якъ більшъ позбіраються, та ще запорозці трапляться зъ нами, тоді сміло можно сподіватися, що додамо лиха супустатамъ.

Народъ.

Ну, а все жъ таки нàші одолìли?

Петрò.

Та нàші, та що изъ сѐго путьтя̀ ще? Трѐба більшъ!

Народъ.

Що жъ? и за се дякуемо Богові. Гей! нàші одолìли. Гетьмане нашъ, мѝлий гетьмане нашъ!

Петрò.

(До козаківъ).

Ну, тепѐръ, хлòпці, я васъ одпущỳ. Спасѐть Богъ за вірну слỳжбу! Идіть собі, та поділитесь здобѝчею, та безъ свàрки, безъ чвàри, тихѐнько та хорошѐнько. А пòтимъ відпрàвте собі молѐбень, та панахѝду по вбѝтихъ, хто у кòго прилучѝться, абò рòдичи, абò прïятелі... що жъ робѝть! Військовѐ діло — терпіти трѐба. Та й тогò не забувàйте, що хто за віру свою загѝнувъ, то тогò Бігъ на тимъ світі не зоставить. Та глядіть, багàто не гуляйте, бо тепѐръ такѐ діло, що якъ ляхѝ взнàли про нàшу спрàву, то такъ и стерегтѝмуть, щобъ намъ нàпасть учинѝти. А черезъ тѝждень упъять: я куняти не люблю. Мені щобъ усѐ жвàво, та бòйко, та мотòрно булò. Ну, йдіть собі! *(козакй росхòдяцця).* А ви, панòве старшинà, бỳдьте лàскові, ходімо до мѐне: писля̀ похòда відпочѝти трѐба.

Микѝта.

Чолòмъ твоій мѝлости, високовельмòжний пàне гетьмане.

Петрò.

Здорòвъ, здорòвъ, пàне Завалчèнко! Чи все гарàздъ булò безъ насъ: у гòроді? дòма—у насъ? Чи не чỳвъ чогò? чи не бàчивъ?

Микѝта.

У гòроді то, пàне гетьмане, нічòго. А чувъ я тільки, щò вискàкують тутъ ляхѝ, та хòдять перевдя̀гнуті.

Павлò.

Трèба глядіти, а то вонѝ, сỳчі, лукàві якъ бісѝ. Появиться одѝнъ, а тамъ дрỳгий, а тамъ глядѝ—чòго дòброго! Та ще отся̀ жидовà... икъ злѝдню бъ усю̀ іі повипихàти!

Микѝта.

Алè... Вонѝ самì повтікàли. Бо якъ нарòдъ розсèрдивсь, — то якìмъ ще сторчакà у вòду завдалѝ.

Андрìй.

Такъ бісовій жидовì й трèба!

Петрò.

Ну, бѝльшъ нічòго не чỳти?

Микѝта.

А що, пàне гетьмане, не лю̀бо и тобì то бỳде слỳхати, якъ я тобì повідаю. Та щожъ — трèба!

Петрò.

Що такè?

Микйта.

А отъ що, пàне гетьмане: синъ твій по кривòму шляхỳ поіхавъ.

Петрò.

Що такè?

Микйта.

Да такъ, що ёгò тепèръ и у гòроді чортъ-мà,—поіхавъ, а кудѝ, хто ёгò зна! Та ще й оженѝвся. Та забрàвъ свою жінку, и худòбу, и чèлядь — та й майнỳвъ. А булò се... колѝ? у понеділокъ? такъ! у той понеділокъ!

Павлò.

Отъ тобі на!

Андрій.

Оженѝвсь безъ бàтька!

Степàнъ.

Та й майнỳвъ кàзна кудѝ.

Грицькò.

Та вже хто бàтька не слỳха, то зъ тòго добрà не бỳде.

Петрò.

Зъ кимъ же вінъ одружѝвся?

Микйта.

Зъ Вапулівною Катерѝною: іі мати удовà, жінка полкового обòзного, вінъ умèръ оцè вже рòківъ зо два. Оженѝвсь, та й поіхавъ. Бідна тèща отъ якъ убивàеться!

Петро̀.

Го̀споди!

Микѝта.

Вона̀ зо̀всімъ була̀ зару̀чена зъ паномъ Гна̀томъ Го̀лимъ.

(Всі дивлящця на Го̀лого).

Петро̀.

(Поду̀мавши).

Ходімъ, Микѝто; розскажѝ мені, якъ се діялося.

(Вихо̀дить зъ Микѝтою).

Павло̀.

Тсежъ вінъ розсѐрдивсь на насъ, що ми ба̀тька вѝбрали, а не ёго̀!

Андрій.

Падлю̀ка жъ вінъ, колѝ ба̀тькові завѝстуе!

Антѝнъ.

И дѐ се вѝдано, щобъ женѝтись безъ ба̀тька?

Онисифоръ.

Та ще й видня̀въ у свого̀ пріятеля молоду̀!

Ничѝпиръ.

Бачъ, Гна̀те, ти за ѐго заступа̀всь, а вінъ чимъ тобі оддя̀чивъ.

Карпо̀.

Ачъ, бідний, якъ змінѝвсь!

Андрій.

Не оступàвсь би за èго. А то, бачъ, грівъ гадюку у пàзусі — вонà й укусила!

Павлò.

А голінний хлòпець бувъ сей Сàва, та звівъ ёгò лукàвий!

Андрій.

Такъ щожъ що голінний! Хібà ми ёгò й не честили за те! Ёмỳ усè булò, чогò вінъ стòівъ. Що гетьманомъ не вибрали? А тебъ знавъ, бісівъ, що хочà вінъ и бувъ молодèць — не черезъ бàтька се. Якòго нàпусту про èго напустили! Чимъ ми ёгò не шанувàли: и подарỳнками и чèстью.

Павлò.

Ну, та вінъ такі тогò й стòявъ.

Андрій.

Те! оддячивъ вінъ гàрно за се! Не по щирій любòві служивъ вінъ родині, а зъ користи.

Ничипиръ.

А тожъ. Зъ чòго вінъ нажився. Все зъ нàшоі лàски. Нехàй би вернỳвъ усè!

Онисифоръ.

Та вже се ёмỳ не минèться.

Карпò.

Ну ёгò къ злидню! Що ви зъ імъ розвозилися! Бàба зъ вòза — кобилі лèгче!

Грицько̀.

Отъ, Карпо̀ хочъ якъ, такъ вйгадае.

(Росхо̀дяться).

Гнатъ.

(Остаѐцця одѝнъ, стоіть кілько хвилѝнъ на̀че зляканий, да̀лі зъ доса̀дою ту̀па ного̀ю и рве на собі воло̀ссе.

Побйла менѐ лиха̀ годйна!

СЦЕНА V.

Въ Немйрові, у Конецьпо̀льского.

Конецьпо̀льскій и Са̀ва.

Конецьпо̀льскій.

Такъ, Са̀во. Неха̀й ка̀жуть, що ми не шану̀емо тихъ, що намъ ко̀рються — ти не те ска̀жешъ!

Са̀ва.

По віки ві̀шні дя̀куватиму за ва̀шу ла̀ску.

Конецьпо̀льскій.

Що каза̀въ, усѐ те спо̀внивъ: и земля̀ у тѐбе е, и ху̀тиръ, и уся̀кові ста̀тки. И отъ наказа̀въ будйнокъ вйбудовати — живѝ та служѝ намъ.

Са̀ва.

По̀ки силѝ бу̀де, на все радні̀шъ для васъ.

Конецьпòльскій.

А тимъ чàсомъ я напишỳ про тèбе: хочà ваші козакѝ такъ розгнівѝли королà и посполѝту, що іхъ повернỳли у хлòпи, та ми такі — колѝ зъ щѝримъ сèрдцемъ покорѝтися — упъять полòжимо лàску! А я такѝ настòю на тимъ, щобъ упъять гетьмана постàвили — и тодì, Сàво! взнàешъ мою прàвду! бỳдешь Украìнськімъ гетьманомъ!

Сàва.

Тодì, пàне, пèрше діло моè бỳде вірною слỳжбою оддячити ёгò мòсці королю и тобì, моèму бàтькові и добродітелёві.

Конецьпòльскій.

Тодì ѝнакъ бỳде. Ти чоловікъ розỳмний и дотèпний! Підъ тобòю швѝдче вонѝ увоймỳться, шизмàтики сі. Тодì, сподівàюсь, ỳнія вже вòзьме своè.

(Сàва скòса дѝвиться на ѐго).

А що ти? Чогò ти такъ дѝвишься! А! я знàю: ще не розвѝкся съ козàцькимъ дỳхомъ! Ну, побỳдешъ у насъ — змінишъся! ìдь тепèръ до своèі вòтчини, а въ неділю до мèне, та я такѝ й самъ у тèбе на повісѝльлі бỳду.

Сàва.

Унія! *(помовчàвши трòхи)* до забачèньня пàне!

Кінèць другоі дії.

ДІЯ ТРЕТЯ.

СЦЕНА І.

Въ Немирові, въ будинку Конецьпольського.

Конецьпольскій, Лисецькій.

ЛИСЕЦЬКІЙ.

Отъ диво, пане!

КОНЕЦЬПОЛЬСКІЙ.

Що таке?

ЛИСЕЦЬКІЙ.

Якъ би панъ думавъ! Той Гнатъ Голий, що здавну зо мною перемовлявся, — якъ би панъ думавъ! На Саву теперъ наріка!

КОНЕЦЬПОЛЬСКІЙ.

Якъ!

ЛИСЕЦЬКІЙ.

Каже, мовъ сей Сава нарокомъ прийшовъ, щобъ до насъ підсусідиться, та взнавать про наше! А вінъ, каже, одъ козаківъ посланий, щобъ одводъ зробіть. Нехай, каже, панъ ёму не вірить, бо вінъ ёго изражати мислить.

Конецьпольский.

Якъ же? Колй вінъ самъ тебѐ до Сàви провòдивъ!

Лисѐцькій.

Отòжъ и мені чỳдно! Нàте вамъ отсѐй листъ відъ ѐго.

Конецьпольский.

(Читàе).

«Многи ділй дйвні дію̀ться. Издàвну я вамъ бувъ раднішъ, а отсѐ и менѐ булò підрàдили. Я дỳмавъ, що сей Сàва зъ щйрою прàвдою до васъ, ажъ тепѐра взнавъ, що вінъ зъ козакàми въ ладỳ и перемовляѐться зъ ìми черѐзъ листй. Хай егò високовельмòжний панъ бережѐться: вінъ израдникъ, вінъ вамъ лихỳе! — Вірний и найпослідній пàнській слугà и підніжокъ Гнàшка Гòлий!» Лихйй же іхъ розберѐ!

Лисѐцькій.

Та я на се, пàне, не дỳже потурàю!

Конецьпольский.

Тільки сей Сàва не дòбре щось на мѐне позирà, якъ я ёмỳ про ỳнію стàну казàти!

СЦЕНА II.

Въ Терехтемйрові.

Старшйни й козакй прохòжуються, розмовляючи промѐжъ сѐбе.

Максймъ.

Що, панòве, казàли, упъять у похòдъ?

Ничӥпиръ.

Бодай ёго возйлася зъ походами! Ходишъ, а нічого не вйходишъ!

Карпо.

Панові Ничӥпирові усе бъ пожйва була.

Ничӥпиръ.

А щожъ марно биться! То не козацьке діло, колй воюешъ безъ пожйви.

Андрій.

Та що, братці? Щобъ сёго гетьмана трясця взяла! Отъ уже вісімъ місяцівъ гетьманує, а що ми зробйли: дальшъ Терехтемйрова носу не ткнемъ! Першъ казавъ, що насъ мало: отъ уже й ціле вiйсько зібралося, а все нічого нема путьнёго.

Антӥнъ.

Мовъ нарокомъ усе бариться!

Степанъ.

Та ще й спісивий якйй ставъ: от-то колись я прийшовъ до его, такъ вінъ такйй, що ну!

Грицько.

Щось, панове, та не даромъ вінъ... хай мені не зна що, колй у ёго поганого немае на думці.

Павло.

О, ні, панове, за се я стою! Отсе що вінъ рахманний здаеться — побачимо!

Карпо̀.

Та вже якъ хо̀чешъ, а я ставъ поміча̀ти: щось не до̀брий вітеръ подиха̀!

Гнатъ.

Та й ду̀же не до̀брий, па̀не Ка̀рпе! Вамъ, пано̀ве, тільки такъ здає̀ться, а я запѐвне зна̀ю, що намъ не заба̀ромъ біда̀ прилу̀читься.

Голоса̀.

Яка̀?

Гнатъ.

Така̀, що здо̀рово біга! Колѝ ми не вѝпережемо ії, такъ пропадемо̀: ляхѝ усіхъ живцѐмъ заберу̀ть.

Павло̀.

Відъ ко̀го такъ?

Гнатъ.

Відъ одного̀ зра̀дника, су̀чого сѝна! Відъ тиєї гадюки, що, мовля̀ли, я у па̀зусі грівъ. Відъ Чалѐнка. А що, пано̀ве, ви ще не зна̀ете де вінъ?

Антѝнъ.

А чортъ єго̀ зна, пішо̀въ кудѝсь блука̀ти!

Грицько̀.

Отъ ужѐ півъ-ро̀ка якъ и чу̀тка за єго пропа̀ла!

Гнатъ.

Такъ зна̀йтежъ, пано̀ве: вінъ живѐть биля Немѝрова, та й пану̀е. Зазна̀всь зъ ляха̀ми, купѝвъ маѐтку, вѝбуду-

вавъ хоро̀мину, звівсь зъ Конецьпо̀льскимъ, та на насъ на усіхъ тепѐръ ліхо замишля̀.

П а в л о̀.

Не мину̀е вінъ на̀шіхъ шаблюкъ, колі̀ се пра̀вда!

Г р и ц ь к о̀.

Я вже за здалегідь про се чува̀въ.

П а в л о̀.

Чува̀въ, та й га̀дки не взявъ.

Г р и ц ь к о̀.

Ні. Се вже я такі̀й, що відъ мѐне ні я̀кий чортъ не схова̀еться. Провідаю, якъ не вихиля̀йся!

Г н а т ъ.

Ти чи провідаешъ, чи ні, а я вже й провідавъ, и взна̀въ. На̀те вамъ, пано̀ве, от-сѐй листъ: колі̀ хо̀чете допѐвнитись, що сѐ не брехня̀ — прочита̀йте лі̀шень!

Г р и ц ь к о̀.

Я не вчѐний, такъ хочъ и не глядіти. Чому̀ мо̀жно, я й такъ повірю, а чому̀ не мо̀жно, такъ хочъ ти цілий обе-рѐмокъ папіру принесі, такъ, далибі, не повірю.

П а в л о̀.

Давай: *(чита̀)*. Кгди би намъ изъ тобо̀ю оба̀читися, такъ щобъ ти одъ вра̀жесьнихъ по̀мисливъ слабо̀денъ бувъ, то я упѐвнивъ би тя, щобъ ти не ляка̀вся, бо тебѐ не ошу-ка̀ють, алѐ вельмо̀жнимъ війска Запоро̀жскаго гетьманомъ поста̀влють!

Грицько̀.

Ба̀чите. Що жъ отсѐ вінъ затіва̀?

Антѝнъ.

Эгѐ! пѐрсня, бачъ, у гетьмани, такъ не далѝ, — такъ вінъ ѝт-куди вда̀ривсь.

Мосі̀й.

(Роздвига̀ючи старшѝнъ швѝдко).

А ну, стрива̀йте! Ще? Що дальшъ бу̀де?

Карпо̀.

Тю! дивѝться лѝшень! Отъ пщѐ й вінъ неха̀й прочита̀! Да̀йте ёму̀. Вінъ тамъ розберѐ лѝсого ді̀да.

Мосі̀й.

А що, не розберу̀ ду̀маешъ?

Карпо̀.

А дай ёму̀, па̀не Па̀вле, неха̀й вінъ похарама̀рка.

Павло̀.

(Тѝче ему̀ листа̀ підъ нісъ).

Ну на — дивѝсь!

Мосі̀й.

(Розбіра̀).

Аза̀: ні! помилѝвсь тро̀шки: здается *земля̀*, а воно̀ бачъ *живѝте*. Чо̀ртова ляхова̀ писа̀ть не вміе. Якъ пога̀но!

Карпо̀.

А що, розібра̀въ?

Мосій.

Чортъ ёгò розберè! Погàно напùсано.

Карпò.

Ні, ні; почàвъ такъ кінчàй!

Мосій.

А ну тебè! *(виходить)*.

Карпò.

Ачъ вирвавсь якъ Пилùпъ зъ конопèль! Та ні: не при тобі мàбуть напùсано!

Мосій.

(Хитà головòю).

Эгè!

Павлò.

Ну, слýхайте дальшъ: «А якъ твоè жолàнье есть послужùти Крулèвству и щобъ ти не боявся ворогівъ, бо èсли вонù увідають, мýсуть тебè у заліза утрончùти, абò забùти, то ти спішно утікàй до насъ, а у насъ пристальний приюѫтъ тобі налізенъ бýде, и одъ жàдного неприятеля небезпèченство, алè шàна якъ потрèба». — Отъ що рòбиться, панòве, а ми сёгò й не знàемъ!

Степàнъ.

Ну, спасùбі тобі, Гнàте, що ти зъумівъ извідати, а то ми бъ усі пропàли.

Павлò.

Ну, якъ же ти, Гнàте, сей листъ добýвъ?

Гнатъ.

Бачите. Вінъ то ще здавну міркувавъ, якъ би насъ згубити, а собі счастьтя відъ ворогівъ залучити. Ище съ тиеі добіі якъ ляхи забили нашого покійного Острянйцю, то хочъ вінъ и такий и сякий, и воевавъ гараздъ, — а все у ѐго на думці погане було. А Конецьпольскій то й шукавъ такого, щобъ ёму про насъ звістку дававъ. Чого шукавъ, те й налізъ! Обізвався коростяний до шолудивого! Извівъ іхъ дідько! Отъ Конецьпольскій и присила ёму листи та подарунки, а вінъ ёго за те звіщавъ, що у насъ робиться. Після того Конецьпольскій й пише до ѐго: зрадь, каже, Саво, своіхъ, а ми тобі за се... А Сава то й дума — гада: нехай виберуть гетьманомъ, тоді усіхъ ляхамъ віддамъ! Отъ и я, дурний, за ѐго заступавсь. Чортъ ёго знавъ: спасибі, що ви менѐ не послухали! Ото вже якъ вибрали батька, а не ёго, такъ вінъ и майнувъ. А Конецьпольскій того не знавъ, що Чаленко вже поіхавъ до ѐго, та й приславъ посланця, а я того посланця й пиймавъ, и от-сей листъ одн̀явъ, та ще й кажу ёму: я Саві приятель, я ёму оддамъ. За тимъ, панове, відпустивъ я посланця, що мені хотілось взнать, що дальшъ изъ сего буде. Ото й вамъ нічого не казавъ, та до Сави присусідився и ёму давай писати, що я на ѐго нічого, и щобъ вінъ мені звістку давъ, якъ вінъ собі мае, и що робить. Отъ вінъ мені й присила листъ. Нате его вамъ, от-сей листъ, прочитайте.

Павло.

(Чита).

«Та вже мені не жити зъ козаками: дякую за те, що ти менѐ незабуваешъ — ѐ зъ кимъ изъ своіхъ розмовляти,

алѐ менї Конецьпо̀льскій обіця̀є гетьманство. Тодї я тебѐ не забу̀ду». Та ще й підписа̀вся: «бувъ колйсь коза̀къ, а тепѐръ ляхъ»! Що ска̀жете, пано̀ве!

Грицько̀.

Ачъ що! ба̀чите!

Степа̀нъ.

Смѐрти преда̀ть ёго̀! Тако̀го злодія земля̀ терпїти не му̀сить.

Павло̀.

Якъ то ти ёго̀ вку̀сишъ! смѐрти преда̀ть!...

Гнатъ.

Отъ дико̀вина! Тільки на мѐне пова̀жтеся, а я васъ пря̀мо на ѐго наведу̀; пїшкомъ, нїхто̀ й не взна! Дней у вісимъ доска̀чемо до Немйрова, а відтиль вінъ за дві мйлї.

Антйнъ.

Тако̀го йрода мабу̀ть и на̀ світї не було̀. Якъ же? Батька свого̀, рідного батька ворога̀мъ прода̀е!

Онисифоръ.

Іюда, бісівъ синъ!

Гнатъ.

Що жъ ти бу̀дешъ робйть!

Микйта.

Або̀ ну, якъ ёму̀ не со̀ромно: това̀рища свого̀ якъ підвівъ! Га! молоду̀ перемо̀вити! пропа̀ла бідна й дівчина.

Гнатъ.

Алѐ! от-тѝжъ вонѝ. Чи менѐ то вже мàбуть Бігъ Святѝй спасъ! *(хрѐститься)*. Слàва Емў Вѝшнему Создàтелеві! Попàвсь бувъ я у дѣяволови шпòни. Ви ще, панòве, не знàете що се за дівчина? Сохранѝ Мати Бòжа!

Всі.

(Цікàво).

Що? що? якъ?

Гнатъ.

А щò! *(тѝхо—бòязко)*. Відьма, чарівнѝця!

Козакѝ.

(Тòвпляцця біля ѐго).

Отъ якъ! а нў! розскажѝ! А що тамъ такѐ!

Гнатъ.

Хай менѝ òчі вѝлізуть, колѝ вамъ не прàвду скажў. Оттò, брàтці, прàведно кàжется, що на вòвка помòвка, а злòдій кобѝлу вкравъ. Отъ, рòка півторà тому, усі казàли про Гàпку Мотрòшиху, що бўцімъ вонà відьма, та що до нѐі изъ сѝнього кўта змій літàвъ: чи якà шкòда у кòго зрòбиться — усѐ вонà! чи бòлість комў прилўчиться—усѐ Гàпка вѝнна! А якъ іі вбить хотіли, а вонà утеклà, тодѝ всі казàли, що у сорòку перевернўлась, та й полетіла къ дѣяволу. Отъже, брàтці, вонà спасѐна душà: перетѐрпіла що, та ні за віщо! Післѝ тòго я іі бàчивъ! Та де бàчивъ? у монастирі: не ість, не пъе, Богу мòлиться! А ми òнъ що на іі звернўли! А се, панòве, що не діялось, такъ отъ нехàй менѐ хрестъ побъѐ, хай я скрѝзъ зѐмлю провалюсь живѝй, колѝ се не такъ—се все оттà бісова дівчина! Вонà й Сàву такъ

зъурòчила. Хотіла вонà й менè загубити и оттò, бачъ, такỳ морòку напустила, що я іі свàтати ставъ, такъ сохранила менè Цариця Небèсная! Подỳмавъ я тоді Божоі Матері молèбень відпрàвити. Тільки що відпрàвивъ, а въ мèне òчі й розкрились. Вонò, бàчиться, молитва й одоліла діяволову силу; такъ вонà бàчить що ні, — не на тòго напàла, учепилась за дрỳгого, та й поволоклà... У мèне ще тоді догàдка булà, та все такъ, та такъ, а оттò вже, тиждня зò два, бувъ я на луці, що на прàву рỳку одъ ліса. Сòнечко стàло сідàти, дивлюсь: зміяка такий престрашèнний летить, а зъ хвостà такъ йскри й сиплються, приглядівсь... ажъ на зміяці сидить вонà, Савиха, а на голові у нèі такі предикòвинні квітки, що й розгадàти не зъумієшъ. Я якъ перехрестивсь, та якъ трйчі плюнувъ, та якъ крикну: Во имъя Отця й Сина и Святòго Дỳха Аминь! Якъ же по всèмỳ лісу пидніметься вітеръ, та якъ загерỳе, та підъ зміяку, а зміяка той такъ и шелèхнувъ! Тутъ де не возьмись ключа чортивъ, и чòрнихъ, и синіхъ, и вишнèвихъ и всякихъ: якъ підняли вони за волòсья Кàтрю, та й шмогонỳли упъять къ злйдню! А сежъ, мàбуть, летіла вонà якỳ шкòду намъ вчинити! От-такè, панòве! Щобъ менè Богъ убивъ, коли я хоть на ниточку збрехàвъ!

Максимъ.

Ну, Бігъ же тебè спасъ, що ти зъ нèю не одружився!

Грицькò.

Вонò й по лицю видно булò, що вонà відьма! Мені ще тоді, якъ усі казàли на Гàпку, не вірилось: охъ, не Гàпка се, кажỳ, йнша мàбуть!

Ничйпиръ.

Бідна Гапка; отъ согрішйли ми, що казали такъ! Тепèръ вона свята бўде.

Степанъ.

За се намъ трèба перèдъ нèю опрощèньня прохати!

Онисифоръ.

А ту, бісову, покарати!

Андрій.

Покарати, покарати. Хіба спèршу Бігъ смèрти завдасть, а то сўчий синъ бўду, колй не вбью ії.

Степанъ.

Вонò такъ на світі діється, що вже хочъ якъ, а хто по закòну йде, то той закòнне й рòбить, а хто ні людèй не слўхае, ні Бога не почитае, тогò й діла ка зна які. Бо хто по Бòжому йде, то у тòго тількп те й на дўмці, щобъ якъ то угòдне Бòгові зробйть, а вже хто супрутйвникъ Богу, то той и до людèй вже не такйй, и не те, — самъ собі вадить! Такъ я кажў, панòве?

Де кілько голосівъ.

Такъ, такъ.

Степанъ.

Ну, отъ бачите: хочъ би от-сй відьма! Вона, бачъ, не на те пішла, що Бігъ велйть, а все якъ би на сўпротивъ, мовъ нечйстому угòднее, а не Бòгові, такъ отъ ії діла ка зна по якому! А то вже хочъ и сей Сава, ажèжъ вопа що робйла панові Гнатові, а вінъ, якъ чоловікъ Бòгові вгòдний,

не зразу на іі поважився, а перше у Божу церкву пішов, та Божоі Матері молебень відправив, так от єго й Бог не зоставив. Сказано, що хто який до Бога, такий и Бог до его! От доброму не попустить Господь війти во искушеніе, а як поганий, та стане у его на думці не добре, так и Біг од его одступиться, так він так и пропаде. Далибі, так и пропаде, панове!

Карпо.

Та що ти свою мову так роспустив — бач який мудрий!

Степан.

А хіба ж я не так кажу!

Карпо.

Віримъ, віримъ. Та ти ж чоловік розумний!

Степан.

Може я розумний, а може й ні, тільки що я кажу, так се воно так и е.

Павло.

Що Сава зрадникъ, то я й самъ бачу, и вамъ скажу, що его, бісового сина, коли він не схотів по правді робити, треба вбити, — а отто, що пан Гнат казав про відьму, то я вамъ, панове, скажу, що я симъ баламъ про чари не дуже вірю.

Голоса.

Якъ?

Павлò.

Такъ, що трèба вùнного, а не безвùнного карàти: якъ заробùвъ Сàва, такỳ й заплàту нехàй берè, а зà що жъ бідна жінка пропадè. Се вже, панóве, не лùцарське діло: за се насъ Госпòдь покарàе!

Андрìй.

От-тобі на! Ну, чуднùй же ти дỳже, пàне-брàте: такỳ злòдійку не те що вбùти — живỳ спалùти!

Степàнъ.

А тожъ! Гріхъ дòброму чинùти зло, а супрутùвника Бóжого карàть подобàе.

Гнатъ.

Панъ Булюкъ мàбуть менì не вірить!

Павлò.

Да такù й не вірю.

Гнатъ.

Хай Богъ спасè, щобъ я дỳшу свою къ злùдню ні за віщо оддавàвъ! Колù хòчете, панòве, я ще вамъ побожỳся: хай менì рỳки й нòги вùгнипуть, хай менì òчі вùлізуть, хай менè вòші живòго зъїдять, колù се брехня! Хай менì дỳшу чортù у пèкло потягнуть, колù се непрàвда! Отъ вамъ Христòмъ Бòгомъ кляпỳся!

Всі.

Вірнмъ, вірнмъ! Павлò недовірокъ.

Павлò.

Якъ, панòве, я недовірокъ?

Андрій.

Та колй жъ ти брату свому не віришъ! Хібажь такй козакъ стане дурно божиться?

Павло.

Якъ хочете... ви волю маете, а я зъ вами отповіту за невйнну душу не беру.

Гнатъ.

Ну щожъ! знатимемо й безъ тебе, що робйти: завтра, панове, їхати бъ тудй; бо щобъ діяволова сйла чого не наробйла. Ге! батько! цйтьте!

СЦЕНА II.

Входе Петро Чалий.

Петро.

А объ чімъ, панове, радитеся?

Гнатъ.

Объ тімъ, пане гетьмане, що ти не гараздъ робишъ.

Петро.

Якъ?

Гнатъ.

Такъ. що ми вже скілько от-тутъ сидимо безъ діла — сорочкй прудимо!

Андрій.

А за того ляхй скоро православну віру зженуть.

Петрò.

Панòве! И гріхъ, и стидъ вамъ такъ на мѐне казàти. Ви жалкỳетесь на мѐне, що я васъ у похòдъ не ведỳ, а ви бъ самі менѐ ганьбувàли, колѝбъ я васъ въ несправности повівъ. Я тимъ чàсомъ и пòроху, и куль, и самопàлівъ, и всякихъ знарядивъ надбàвъ, щобъ усѐ у спрàві булò. А тепѐръ тільки сподівàю запорізцівъ, бо вонѝ обіщàлись зійтѝся зъ нàми. Тоді мòжно и въ похòдъ: хочъ що зрòбимо, такъ не безъ слàви. А то що зъ тòго, що лякàти ворогівъ! Та на що, панòве, ви мені òчі одвòдите: знàю я, що не про те ви рахувàли, а про могò сѝна розмовлялн.

Андрій.

А хібà ти підслỳхавъ!

Петрò.

Хочъ и не підслỳхавъ, та знàю.

Павлò.

Ти догадàвсь, старѝй. Такъ: про твогò сѝна розмовляли.

Петрò.

А чи не мòжно бàтькові знàти про се?

Павлò.

Бàтькові то мòже й не мòжно булò бъ, та гетьманові трѐба. Дізнàлися ми, що твій синъ зрàдникъ и насъ усіхъ згубѝть замишля́. Отъ листѝ — прочитàй!

Петрò.

Я вже іхъ бàчивъ. Мені показувавъ Гнатъ Гòлий.

Павлò.

А що ти про се дỳмаешъ?

Петрò.

Заставивъ вінъ менè на старість слёзи проливати!

Павлò.

Изъ слёзъ немà путьтя — а ми поідемо, та вбъемò ёгò!

Петрò.

Не знàю, якъ вамъ и одказàти на се: просіти васъ, скàжете, що оступаюсь за зрàдника! Панòве! я вашъ гетьманъ: ви самì менè вибрали — я зложỳ зъ сèбе гетьманство, бо гетьманові не присталo вамъ клàнятись. Ні, панòве, я не гетьманъ вашъ, я прòстий козàкъ, старий, чàхлий — я прошỳ у васъ: змілуйтесь надо мнòю!

Андрій.

Якъ?

Петрò.

Не робіть менè на вікъ бесчàстнимъ! Не вбивайте могò сина! Колѝ вже вінъ ставъ такѝй зрàдникъ — я й самъ бàчу... поідемо до èго, вінъ покàется, вінъ посоромиться батька своrò рідного! Панòве... вінъ такѝ нашъ чоловікъ! Далибі! Бàчите, у мèне немà ні рòду ні плèмени, вінъ у мèне одинъ одинимъ, та й тогò хòчсте у мèне віднàти!... Та крàще ви менè першъ убийте, щобъ и до моіхъ вухъ не дохòдило, що ёгò на світі немàе! Панòве! що якъ би вашъ синъ такъ... пожалили бъ... такъ и менì! Пожàлуйте ёгò: за сèе васъ и Богъ не зоставить, що ви менì бідному уважите!... На щожъ ви менè й гетьманомъ вибрали, колѝ остàнню рàдість

хòчете одняти?... Пèрший разъ простìти мòжно, а я самъ зъ вами поìду... далибì, вінъ упьять бỳде вìрний нашъ! Колй вже на èго не хòчете положйть лàски, надомнòю змìлуйтеся!...

Андрій.

Бачъ! такйхъ зрàдниківъ багàто бỳде, такъ усìхъ безъ хлòсти й оставлàти!

Петрò.

Та я ёмỳ самъ перèдъ вàми такỳ дамъ хлòсту, що не дай Боже! Та ви самì хочъ якъ ёгò покарàйте. хочъ у глйбку на скìлько запріте, все що хòчете — вінъ на те заслужйвъ, все, тільки до смèрти ёгò не забивàйте! Хібà вамъ хорошè бỳде, якъ я на васъ цìлий вікъ жалкувàтимуся! Колй я не вгòденъ вамъ, я хочъ зàразъ оддаю булавỳ свою; й не хòчу, и цуръ ёмỳ й пекъ... вибірàйте собі когò знàете, тільки могò Сàву не забивàйте!... Вінъ же колйсь бувъ такйй хорòбрий, и такйй прйязний и до вìри и до людèй! Тепèръ то я вже бàчу: на що погàні люде не призведỳть? а вінъ собі молодйй!... Одхлòстуемъ егò, та й привеземò до дòму... я ёгò тодì держàтиму! Панòве мої ласкàвии: нехàй ужè тодì, якъ у дрỳгий разъ що затіе, тодì я не тільки не стàну просйти, самъ перèдъ усìхъ приведỳ, та такъ своїми рукàми гòлову й відсічỳ! А тепèра вже змìлуйтеся, простìть, пожалійте свогò гетьмана!

Павлò.

Бàчите, якъ вінъ жàлібно прòсить! Трèба ёгò пожалìти. Вінъ чоловікъ дòбрий, та ми самì вибрали ёгò гетьманомъ.

Ну, панòве, ми пожаліемо ёгò! Такъ, пàне гетьмане, для твоѐі мѝлости мòжно, да тільки, щобъ ти ёгò одхлостувàвъ.

Петрò.

Далибі, одхлостỳю... самі, кажỳ, що хòчете робіть, тільки до смѐрти не забивàйте.

Павлò.

Трѐба пожаліти гетьмана; та й Сàва бувъ чоловікъ— молодѐць. Такъ, вельмòжний пàне гетьмане: тобі ми зрòбимо вслỳгу. Гàрно, панòве?

Декілько голосівъ.

Гàрно!

Петрò.

О, спасѝбі вамъ! О, дай вамъ Гòсподи усѝкого добрà, и вамъ, и дітямъ вàшимъ!

Джỳра. *(Вхóдить).*

Приѝхали посланці одъ запорòзцівъ...

Петрò.

Комỳ вгòдно, панòве? отъ бàчите сёгò я й дожидàвсь!

(Виходить, за нимъ Павлó).

СЦЕНА III.

Гнатъ. *(Хóче йти).*

Счастлѝво, панòве!

Андрій.

Кудѝ ти?

Гнатъ.

А що мені зъ вàми тутъ робйти? хотівъ я вамъ добрà, такъ ви менè не слухаете! Бігъ зъ вàми! Бỳдете кàяться, и про мèне згàдуватимите, та пізно бỳде!

Андрій.

Я не згожàвсь простѝть и не хòчу.

Гнатъ.

Такъ бачь, ви сёгò Павлà слухаете! А тогò не бàчите, що вінъ изъ гетьманомъ за однò! Отъ вінъ и мені не вірить, и на хрестъ мій велйкий не поважàе; кàже, що я збрехàвъ! Щожъ, колѝ я збрехàвъ, такъ нехàй збрехàвъ!

Онисифоръ.

Ні, пàне Гнàте, якъ? ми тобі віримо!

Степàнъ.

Ну, а щожъ ти тепèръ намъ порàдишъ?

Гнатъ.

Я вамъ нічòго не бỳду рàдити, я тільки спитàю васъ: чи мòжно простѝти и пожàлувати зрàдника, бісового сѝна, невірного, онцихриста, знàхоря, вовкулàку, що изъ чортàми за панібрàта? Та ще у бісового сѝна ажъ жижкѝ трỳсяться, якъ би намъ лѝхо, та напàсть зробѝти. А! ну, якъ ви на се скàжете?

Степàнъ.

Та вонò такъ, та бàтька жàлко.

Гнатъ.

Бàтька жàлко! А сёгò ще допутьтя не знàете, що у

тòго бàтька на дỳмці. Чогò вінъ насъ такъ забавлỳ! Чортъ ёгò вìда! Мòже вінъ самъ изъ сѝномъ за однò!

Степàнъ.

О ні! вінъ, здаèться, чоловíкъ дòбрий.

Гнатъ.

Дòбрий, щобъ ёмỳ добрà не булò! Ну, та нехàй... нехàй вінъ и дòбрий, якъ ти кàжешъ, нехàй бỳде по твòему! вінъ кàже: я ёмỳ дамъ хлòсти, колѝ хòчете передъ моіми очѝма ёгò самì побъетè. Такъ, та трòшки не такъ! Нехàй би той Сàва прòстий чоловíкъ бувъ, а то вінъ знàхорь, а жінка у èго чарівнѝця... що ти нечистíй сѝлі дошкулѝешъ? щожъ, що ми ёгò побъемò, а вінъ изъ своèю вíдьмою такòго лѝха намъ нарòбить... тоді самì не рàді бỳдемъ, що й побѝли! Тоді вже пèвно пропадемò. Ащò ви на се скàжете?

Андрій.

Ну, щожъ, панòве, не мòжно ёгò пожàлувати, ніякъ не мòжно: колибъ вінъ не такѝй, а то бачъ... ніякъ не мòжно! Якъ скàжсте?

Всі.

Цуръ ёмỳ! смерть ёмỳ умісті зъ ёгò вíдьмою!

Гнатъ.

Отсè такъ! А щобъ той сідѝй зъ своіми хлѝпами васъ не турбувàвъ, то одберемò собі козаківъ, та порàдимо, комỳ ìхати, та сёгòдні у вèчері й гàйда!

Андрій.

Ну, хто поіде? Я ìду.

Микѝта.

И я.

Гнатъ.

Ти, Грѝцьку?

Грицькò.

Якъ же?

Гнатъ.

Ничѝпиръ?

Ничѝпиръ.

О, якъ би я ще не поїхавъ! менѝ найпàче те, що у бісового сѝна худòби до чòрта.

Мосій.

Та вонà у ёго не чѝстою сѝлою вонѝ. Хай ій цуръ!

Ничѝпиръ.

А ми іі свячѐною водòю обільемо, отъ не чѝста сѝла й одлигнè!

Степàнъ.

И яжъ поіду: менѝ отъ якъ хòчеться подивѝться, якъ не чѝста сѝла изъ сýчоі відьми къ злѝдню піде!

Гнатъ.

Поідемо, поідемо. Сёгòдні увѐчері до мéне, усè изготýемо, та й гàйда.

Голосà.

До зобачѐньня, пàне Гнàте.

Г н а т ъ.

Счаслѝво!

(Козакѝ росхòдятся).

Г н а т ъ.

Га! га! бỳде й на нàшому тѝждню свя̀то!

(Лисèцький озирàючись підхòдить до Гнàта. Гнатъ покàзує ёмý кудѝ пішлѝ козакѝ, берè ёгò за рýку и швѝдко вихòдить).

Кінèць трèтеі діі.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

СЦЕНА I.

Въ будинку Конецьпольского въ Немирові.

Конецьпольскій частує Саву.

Конецьпольскій.

Ну, хоробрий козаче, випьемо лишень. Я знаю, що у тебе такого нема дома!

Сава.

Ми, украінці, жити у роскоші не звикли. Не тимъ сее вино мені добре, що смашне, а тимъ, що дорога для мене приязнь, та ласка твоя. *(Пье)*. Щобъ тобі Господь віку прибавивъ!

Конецьпольскій.

Дякую. Ну, думавъ таки я, коли ми зъ тобою воювали, що вино умісті питимемо? А здорово ти насъ дошкулявъ!

Сава.

Що було, то за вітромъ по воді поплило: на що прошле згадувати! Не противу тебе, та й не противъ короля ми воевали — а противъ неправди. А я, пане, ніколи вамъ не ворогувавъ, а хочъ коли, такъ усе бажавъ, щобъ міжъ нами згода була.

Конецьпольский.

Правда. Тоді се й було. Теперъ, бачъ, ти покаявся, такъ и ми простили тебе. О, колибъ усі такі покірливі булй!

Сава.

Мені бъ самому ніщо такъ не приязно — якъ би ми помирилися й одинъ другого, ляхи й козаки, за братівъ почитали.

Конецьпольский.

Не за братівъ, за панівъ, бо все таки ми старішъ одъ васъ. А що я тобі заразъ подамъ, то ти довго мені будешъ виноватий, щобъ такою приязною новиною мене на оддячку привітати. *(Виймà папіръ).* Отъ, мій коханий Саво, изъ Варшави мені листъ прислали. Ти знаешъ, що я писавъ про тебе, що ти прийшовъ до насъ, и прохавъ визволить тебе одъ козацькоі злоби, и обіщався намъ вірою й правдою служити; и що ти чоловікъ розумний и дотепний, и такъ якъ намъ треба супротивъ бунтовниківъ, що своею волею собі гетьмана вибрали, другого гетьмана поставити, то я, якъ ми тоді й радилися: самъ знаешъ, и писавъ, що не знаю, мовъ, нікого опричъ тебе, щобъ кому можно було булаву уручити. Теперъ мені відписали зъ Варшави, що нехай буде помоему, и самъ круль нарікъ тебе гетьманомъ війська козацького.

Сава.

Вірою й правдою служитиму моему добродітелеві.

Конецьпольский.

Та велять мені ще опрічъ тихъ козаківъ, що намъ вірні зосталися, ище чотири тисячи ляхівъ відправити, щобъ

зъ ìми ти угомонúвъ бунтовникìвъ, та на закòнне Бòгомъ и королèмъ нарìчѐнне своè пàнство уступúвъ.

Сàва.

Що менì корòль накàзуе, то усè къ ёгò чѐсти и слàві робúти мàю.

Конецьпòльскій.

Та ще писàвъ я про те, що бунтовникú батька твогò рìдного гетьманомъ постàвили — на се вiдписàли менì, що колú ёгò вòзьмуть, то ёмỳ нì якоі кàри не бỳде. Круль дòбре твою вìру й прàвду бàчить: бо ти й бàтька не жалìешъ, абú тìльки вволити вòлю ёгò мúлости. Тимъ тобì сèе й уважàеться!

Сàва.

За се вìшно Бòга молúтиму за ёгò крулèвську мосць...

Конецьпòльскій.

Отъ и все. Та ще велять менì зъ тобòю умòвиться.

Сàва.

И безъ умòвы, пàне, служúтиму я прòсто: не прийшòвъ би я до васъ, колúбъ вамъ лихувàвъ.

Конецьпòльскій.

Ти чоловìкъ дòбра душà, я знàю се. Тìльки те, що накàзують—трèба увàжить. А сè, бачъ, щобъ я тебè до прìсяги привìвъ, що ти бỳдешъ вìрний послỳшникъ посполúтій!

Сàва.

Хочъ я й безъ прìсяги у вìрности не змìнюсь, та прìсягнỳтися у прàвдi не грìхъ. Дòбре, пàне.

Конецьпо̀льскій.

Ищѐ одна̀ умо̀ва: круль и ра̀да наша хо̀чуть, щобъ ти заприсягну̀вся, що усѝмъ зусѝльлямъ бу̀дешъ у̀нію на украіні вво̀дити, и во̀лею и нево̀лею заставля̀тимешъ козакѝвъ бу̀ти на̀шими, щобъ вонѝ свою̀ шизматѝцьку вѝру покида̀ли, а у̀нію прийма̀ли. У сімъ тобі трѐба намъ присягну̀тися. Воно̀, я зна̀ю, ти бъ сѐе робѝвъ и безъ прѝсяги, та все трѐба щобъ ділo до ді̀ла було̀.

С а̀ в а.

У̀нію, пане?

Конецьпо̀льскій.

А що? Ти самъ зна̀ешъ—безъ сёго не мо̀жно. Не лѝха ми вамъ хо̀чемо, а добра̀; щобъ и ви якъ трѐба Бо̀га чтѝли и ца̀рство небѐсне зъ на̀ми залу̀чали!

С а̀ в а.

Ні, па̀не: я своїй вѝрі не зра̀дникъ.

Конецьпо̀льскій.

Якъ се?

С а̀ в а.

Тіломъ и душѐю радні̀шъ я вамъ служѝти, а на свою̀ вѝру войно̀ю не піду̀. Я самъ хотівъ проха̀ти сеі одно̀і ла̀ски, щобъ на̀шу вѝру не давѝли, а ту ищѐ на мѐне само̀го наклада̀ють, щобъ я сво̀їй вѝрі ворогува̀въ. Ні, па̀не, якъ хо̀чешъ—цуръ тому̀ й гетьма̀нству! Моя вѝра менѝ надъ усѐ доро̀гже!

Конецьпо̀льскій.

А колѝ такъ, чого̀ жъ ти й приблудѝвъ до насъ?

Сава.

Королю своему законному прийшовъ я служить, а не віру свою отцѐвську й дідивську зрадити!

Конецьпольский.

Грається зъ нами захотівъ, хлопъ?

Сава.

Будь твоя ласка, не гнівайся на мене, що я тобі казатиму: я чоловікъ простий и казатиму просто, — може колѝ не такъ здаватиметься, та я знаю, що ти панъ добрий и милостивий—вибачатимешъ мене! Сподіваючися, що ти мене не зоставишъ и що може чимъ услужу своему королеві, я прийшовъ до тебе. Ти, дай Боже тобі здоровья, усимъ наділивъ мене и своею милостью потішавъ; живу я зъ твоеі ласки и ні въ чимъ мені жалкуватися. Тільки служить вамъ вірою, та правдою, та дякувати вамъ одъ щирого сердця, та Бога за васъ благати! Але, пане, я не прийшовъ до тебе, щобъ ми, мовъ купці на рінку, объ своій вірі турґувалися. Ти жъ, пане, самъ чоловікъ и розумний и вченний—уважъ самъ: воно правда, противъ сёго нічого казать, що наказують, то треба сповняти, але, такъ... зъ твоеі мисли, зъ твого щирого сердця, скажи мені, пане... якъ тобі здається се, що насъ такъ налигують, та втісняють? Що! хіба ми нехристі, бесурмени? Усе така жъ віра! Що ви Богові та Спасителеві молитесь, що ми—усе рівно! Що ви Святихъ Божихъ чтите та шануете, що ми — усе однаково! Одинъ Богъ, одна хрестьяньска віра—за що жъ намъ така напасть? За що насъ бідних такъ зневажати? Далибі не знать що ви робите зъ нами! Не будобъ у насъ ні чваръ,

ні бу̀нтивъ, жилѝ бъ ми якъ братѝ рі̀дні проміжъ сѐбе, колѝбъ ви насъ хочà якъ людѐй вàжили! Отъ, бачъ, старі люде кàжутъ: за покійного королѝ Стефàна... а жежъ якъ ми вірно служѝли ёму̀, и нічòго погàного тодì не булò! А тепѐра... Гòсподи мій мѝлостивий! Далибì, якъ ти знàешъ собì, а прàвду говòрю — вонò такъ! ми бъ вамъ вірно служѝли, колѝбъ ви на насъ лѝха не покладàли.

Конецьпòльскій.

Досць! Шизмàтика нічого слу̀хати. Роздобàривать зъ тобòю — вòду товктѝ.

Сава.

Шизмàтика, пàне! От-тàкъ у нàсъ рòбиться: ви насъ лàете шизмàтиками,—ми васъ недòхристями. А немà нічòго изъ сёго дòброго, пàне! Ще й попрікàете, кàжете: бунтовникѝ. Ми не шизмàтики и не бунтовникѝ. Ми не шизмàтики: нàша віра хрестьѝнська, святà й непорòшна: віруемъ ми въ Гòспода Ісу̀са Христà и Мàтірь Егò Пречѝстую, и Святѝхъ Егò, віруемъ такъ якъ дідѝ нàші віровали, и зостàнемось кріпкі у тій вірі, що хòчете ви зъ нàми робіть! Дай Боже, щобъ и діти нàші такъ же вірили! А що ми не бунтовникѝ, то тожъ я тобі скажу̀: хібà ми вамъ вірно не служѝли? хібà ми васъ одъ ворогівъ не боронѝли? скільки разівъ бесурмѐнівъ одъ васъ відгòнили? скільки разівъ су̀проти москалівъ ми вамъ пòмічью помагàли? Подивітесь лѝшень у старосвітські òписі вàші: чи немà тамъ козàцькоі слàви? чи не проливàли ми за васъ своèі крòві? чи відмогàлися ми колѝ нѐбудь вамъ служѝти? А якà за се булà дѝка? Що скàжешъ, пàне? Що намъ тепѐръ одъ вàшоі

неправди нікуди діватъся! Що намъ ніде голови прихилити! Що намъ не дають молитися Богові! що нами якъ скотиною орудують! Та ще й кажете, що ми й такі й сякі, и бунтовники, и розбійники! Ніколибъ ми не бунтовали, колибъ ви зъ насъ не глумовали! Такъ, пане: хочъ гнівайся, хочъ що хочешъ роби, твоя воля, твоя мічъ, а я правди казати ні передъ кимъ не побоюся!

Конецьпольский.

Що жъ вінъ теперъ думае починати!

Сава.

Що ти прикажешъ, пане: я у твоій господі. Волю маешъ мене у кайдани залити, та у Варшаву відослати—нехай тамъ мене смерти предадуть: мені та потуга буде, що я за свою віру загину!

Конецьпольский.

Колибъ зъ иншимъ — ябъ справді тее учинивъ. Тебе я поважаю за твою дотепу, та завзятьтя. Я тебе не гаятиму. Иди собі; тільки одъ мене більшъ ласки не сподівайся! Що я тобі давъ — усе беру назадъ, бо ти не хочешъ уволити волю королевську!

Сава.

Ти мені подарувавъ — твоя воля й назадъ узяти. Все твоя воля, пане.

Конецьпольский.

Щожъ? Ти думаешъ от-се тобі й лучче буде? Відъ козаківъ ласки не сподівайся! Вони вже давно смерть тобі наріклй.

С А̀ в а.

Се я зна̀ю. Та що жъ тутъ? Крий Бо̀же, я не боюсь смѐрти! Вѐзьмете менѐ ви—менѝ те лѐгко бу̀де на душі̀, що за віру свою доведѐться вмѐрти; убьють менѐ козакѝ — я вѐсело му̀шу умірàти: знàтиму, що за королѝ свого̀ предаю ду̀шу!

Конецьпо̀льскій.

Ну, йди, я тебѐ не держу̀!

(Ввіхо̀дить джу̀ра).

Д ж у̀ р а.

Приі̀хавъ до пàна Сàви Хо̀мка: та такѝй запѝрханий! нѝшкомъ щось мàє пàнові сказàти.

Конецьпо̀льскій.

Нехъ сюдѝ прийде!

(Оглядàючись ввіхо̀дить Хо̀мка).

С А̀ в а.

Не ховàйся, Хо̀мко, кажѝ прàвду, чого ти?

Х о̀ м к а.

Пàне! лѝхо намъ прихо̀диться! Крій твого̀ дво̀ру блукàють козакѝ, усѐ визирàють зза лісу. Жінка твоя̀ боїться, не знàемъ що й діяти: поспішàй швѝдче, пàне.

Конецьпо̀льскій.

А що? от-сѐ жъ вонѝ почу̀ли де ти, та й приі̀хали убить тебѐ!

С А̀ в а.

Бо̀жа во̀ля!

Конецьпольский.

Послухай, Саво, у мене е війська довіль! Положу на тебе милость! Тільки змовимось, *(ласкаво до его)* ну, Саво, на уговоръ — рядну! Ну!

Сава.

Ні, пане — твоя воля, сего не буде!

Конецьпольский.

Що жъ? Ти пропадешъ? Вони тебе забьють, — дарма, що твій батько надъ іми панує. Вінъ первий підніме на тебе руки. Хочъ ти й просйтимешся, такъ не змилуються.

Сава.

Проситься мені шкода! Я умру, якимъ уродився! Ні до кого у вікъ свій не вклонявъ, такъ и передъ смертьтю не поклонюся.

Конецьпольский.

Пропадешъ, Саво! Краще підпишись от-тутъ, тай иди собі зъ громадою.

Сава.

Ні, пане, далибі ні! Сказавъ, що сего не буде, такъ и не буде!

Конецьпольский.

Та тижъ пропадешъ! Такий молодий, хоробрий: у тебе жінка и синъ, кажешъ, е маленький! Саво, мені тебе жалко: пожалуй семью свою!

Сава.

Коли вони живі зостануться Бігъ імъ буде отцемъ!

За сиротòю, кàжуть, Бігъ зъ калитòю! Вінъ милосèрдъ — на ёго сподівàтися трèба! Колй жъ и імъ смерть бỳде, тожъ Божа вòля!

Конецьпольскій.

А, та якйй же ти непокірливий! Вчепйвсь за однò, такъ однò те й твердйть. Колй жъ такъ, далибі мені тебè жàлко, зоставàйся пòки у мèне.

Сàва.

Твоя вòля и пустйть менè и не пустйть: тільки колй ти менè пускàешъ, то я по своій охòті не зостàнусь: у мèне семья — покидàти іі гріхъ.

Конецьпòльскій.

Ну, йдй! Хто не слỳхае тàта, хай послỳхае кàта! Идй, я тебè не гàятиму!

Сàва.

(Помолйвшись Бòгу).

Спасйбі. Прощàй, пàне; мòже не доведèться більшъ бàчитися, дай Бòже тобі, що въ ёго прòсишъ и семъі твоій; дай Бòже королèві нàшому счàстстя и слàву; и всімъ дòбримъ людямъ дай Бòже дòлю дòбру!

Конецьпольскій.

Идй собі къ злйдню.

(Сàва й Хòмка виходять. Конецьпòльскій стоіть замйсливишись).

(Вхóде Лисèцький).

СЦЕНА II.

На пòлі лісòкъ. Поміжъ кущàми течия.

Сàва зъ Хòмкою ідуть вèрхи.

Сàва.

(Співà).

Вѝлинула гàлка зъ зелèноі бàлки:
Сіла пàла гàлка на зелèній сòсні!
Вітеръ повівàе, сòсенку хитàе!
Не хитàйся сòсно: менѝ жѝти тòшно!
Не ламàйся гілко: менѝ жѝти гірко!
Немà въ мèне рòду ні отця̀, ні нèньки:
Покѝнули мèне и братѝ ріднèнькі!
И братѝ ріднèнькі, и вірна дружѝна:
Одѝнъ сиротѝна, якъ въ пòлі билѝна!

Хòмко, наберѝ лишъ менѝ водѝ, отъ якъ пѝти хòчеться!

(Хòмка слізà съ коня̀ и набірà водѝ. Сàва випивà).

Сàва.

Хòмко!

Хòмка.

Чогò, пàне?

Сàва.

Бàчишъ ти òндечки, широку долѝну: онъ-онъ мріе — кругòмъ лісъ, полівỳ руку річка?

Хòмка.

Бàчу, пàне!

С а̀ в а.

Тамъ колѝсь відомща̀въ я за Остряни̇̀цю ляха̀мъ, тамъ колѝсь клюва̀ли тіла̀ іхъ орлѝ та во̀рони, — а я зъ своѐю кравчѝною верта̀всь до до̀му: бѝли у котлѝ, сурьмѝли у сурьми, — весь людъ зустріча̀въ менѐ, усі крича̀ли: ай Са̀ва — богатѝрь Са̀ва! Тоді мені̀ й пісьню приложѝли. Тому̀ вже два ро̀ки, а швѝдко пройшлѝ! Ще ма̀буть зоста̀лися слідѝ мої на тій долѝні, зоста̀лась и па̀мьять моя̀ у ляхі̀въ, а сла̀ва моя̀, що я тамъ залучѝвъ — за ві̀тромъ полеті̀ла!... Поі̀демо, Хо̀мко?

(І̀дуть).

Кінѐць четвѐртоі дії.

ДІЯ ПЬЯ̀ТА.

СЦЕНА І.

КАТЕРЍНА И МО̀ТРЯ.

Тільки що купа̀ли дитѝну. Катерѝна, сповѝвши ії, кладѐ въ колѝску. Мо̀тря вино̀се во̀ду.

КАТЕРЍНА.

Охъ, Бо̀же жъ мій! Та якъ же менѝ стра̀шно! Колѝ поіхавъ Хо̀мка, а до̀сі Са̀ви нема̀е!

МО̀ТРЯ.

Та воно̀, ка̀жуть, далѐко!

КАТЕРЍНА.

Охъ, та якъ же я изляка̀лася! До̀сі усѐ такъ и тру̀ситься!

МО̀ТРЯ.

Та кудѝ жъ воно̀ пішло̀?

КАТЕРЍНА.

Та хто ёго̀ зна, якъ я вста̀ла, такъ щось забова̀ніло біля ліса . . .

МО̀ТРЯ.

Спасѝ Го̀споди!

(Вихо̀де за двѐрі. Чу̀ти ка̀ркае во̀ронъ).

Катерѝна.

Що се?

Мѐтря.

Гѐманівъ крюкъ! трѝчи вжѐ зганяла зъ бѐвдура — упьять сівъ булѐ!

Катерѝна.

Охъ, се жъ вонѐ та̀ не да̀ромъ!

Мѐтря.

А отỳ нічь — такъ сова̀ те й зна лі̀та̀ коло ха̀ти, та все угỳка!

Катерѝна.

Щось вонѐ та è! Мѐтре, далибі се не да̀ромъ! колѝбъ хочъ Са̀ва швѝдче!

СЦЕНА II.

Катерѝна сидѝтъ на лежа̀нці й колѝше дитѝну. Вхѐдить Са̀ва. По лицю̀ ёгѐ вѝдно, що вінъ дỳже стурбѐваний.

Катерѝна.

(Біжѝть до èю).

Са̀во, мій милѐнькій! Ну, насѝлỳ я тебѐ діжда̀лася! А тутъ така̀ напа̀сть — зѐвсімъ біда̀ прихѐдилась безъ тѐбе.

Са̀ва.

Що, моѐ сѐрденько?

Катерина.

А що? сижу от-тамъ сама собі, тай колишу дитину; тільки ненарокомъ я зиркъ у віконце — ажъ тамъ щось замеріяло, та таке страшне: я такъ злякалася — само у козацькій одежі, а лице такъ схоже на Гната Голого.

Сава.

Ні, моя милая; се тобі такъ здалося. Чого вони сюди зайдуть? Не принесе іхъ нечиста мати. Та на Гната Голого ти кажешъ?

Катерина.

Эге!

Сава.

Якъ би Гнатъ Голий, такъ би я й не боявсь.

Катерина.

А я такъ — такъ его боюся, що недай Боже! Ото колись вінъ мені у во сні приснився: наче йде до мене, та простягъ руки, та й хоче мене обняти, а я одъ его... та такъ мені страшно стало, що якъ прочунялась, такъ перевернуться на другий бікъ не посміла! Мені усе здается, що коли небудь вінъ намъ лиха задасть.

Сава.

Ні, моя мила, вінъ не такий; ми вжеж помирилися: и я писавъ до его, а вінъ до мене. А тобі либонь безъ мене страшно?

Катерина.

Страшно, мій миленький! Якъ ти куди поідешъ, такъ

менѝ стàне такъ, що хто ёгò знàе й якъ. Усè бъ то плà-кала та журѝлася,—хто зна чогò! Якъ бàчу тебè бiля сèбе, що ти зо мнòю, такъ тодѝ тiльки менѝ й лèгко й вѐсело, а якъ тебè немàе, такъ такà тỳга та нудьгà нападè, що самà не знàешъ, щобъ собi й заподiяла! Чогò ти все такъ чàсто у той Немѝрiвъ ѝздишъ?

С À в а.

(Здихнỳвши).

О, моя̀ Кàтю, бiльшъ мàбуть нiкòли не поїду.

Катерѝна.

Та такѝ й не ѝзди! Якъ такѝ тобi не жàлко менè самỳ зоставля̀ти! И малèнька дитѝна тебè до сèбе не тя̀гне. Менѝ, якъ би днiвъ зò два ёгò не побàчити, такъ я не знàю, щобъ тодѝ зо мнòю й булò!

С À в а.

(Цiлỳе дитѝну).

Крѝшечко моя̀! синòчку мiй! Охъ, тя̀жко — вàжко менѝ на сèрдцi. Здаèться, що я вже послѝднiй разъ лàщу мою крѝшечку. Кàтю, моя̀ Кàтю, ти плàчешъ!

Катерѝна.

Самà не знàю, чогò слéзи ллються! Дивлю̀сь на тèбе, що ти такѝй ставъ смутнѝй, та й заплàкала.

С À в а.

Охъ, Катерѝно; погàно на свiтi! Хто ёгò зна на що се Богъ такъ учинѝвъ: безперéчъ усè гòре та смỳта; ѝнший разъ гòлову бъ собi розбѝвъ — та нi, усè е щось такè, що не пускàе, усè такѝ знàйдеться такè, що й сèрдце потiше,

по неволі и горе забудешъ, и світъ Божий упъять стане світъ білий та хороший. Катю, Катю! Дай мені свою рученьку, підийми головку — подивлюсь я у твоі очі! Катю! *(обнімá іі)*. Сонечко моè ясненькее! якъ мені біля тебе сидіти любо! якъ мені на тебе дивитися мило! О, моè серденько! А вже, що на дворі діеться, у світлиці забудешъ! Якъ не чипляйся біда, куди не жени вона, а біля жінки, та дитини нічого вона не зробить. Усè таки буде сердцю розвага! *(здрігнувши)*. Боже мій милий! якъ би ти знала... така журба! Вона мене звъялить, зсушить, изъість, бісова! Ви, жінки, не знаете, що бува иноді на сердці у чоловіка! Вамъ — якъ миленький васъ любить, та дитина здорова, та дома усè гараздъ—такъ вамъ и журби нема. А насъ—якъ би ти знала, яка наша натура, Катерино!

КАТЕРИНА.

Що се ти кажешъ, Саво. Я нічого й не втямила, що ти й казавъ мені.

САВА.

Куди не підешъ — усè люди! Тому тільки життя на світі, хто зъ ими у ладу. Той тільки счастьтя бачить, хто до іхъ покірливий. Я не вмію зъ ими жити, не вмію імъ коритися—ще не тее!... хочеться, щобъ то старшимъ бути надъ усіма!... Ще змалку я нікого неслухавсь; дитиною хотілось розумнішъ надъ старихъ бути. Щожъ? Якъ увъязалась суча недоля, та й не одчепиться... женè менè, самъ не знаю куди! Твоя воля, Боже! що буде, то хай по твоему буде! *(дивиця зъ ласкою на дитину)*. На що ми тебе на світъ породили, мій малèсенькій! Теперъ ти собі лежишъ,

нічòго не знаєшъ, прѝйде часъ,—хто зна, що тобі дòля нарікàе! Не дай Боже того̀, що твоѐму бàтькові!... *(Катерѝні)* Послу̀хай, Катерѝно, що якъ насъ відсиль вѝженуть, и намъ прѝйдеться блукàти, одберу̀ть у нàсь усѐ — ми мандрувàтимемо зъ куткà въ кутòкъ... що тоді?...

Катерѝна.

Щожъ, вòля Бòжа! Бачъ якѝй ти? Казàвъ, чогò я такà боязлѝва, а самъ якъ суму̀ешъ! Щожъ, мені, крий Бòже, хочъ якѐ несчàстьтя, — я все терпітиму, абѝ зъ тобòю нерозлу̀шно бу̀ти!

Сàва.

О, моѐ сѐрденько! Однѝмъ однà моя̀ рàдість на симъ світі! Такъ, терпітимемо... Кàтю, колѝ дòля терпіти велі̀ла!... А все мені щось на сѐрдці тру̀дно, та ну̀дно! *(кàже до дитѝни)* заснувъ мій малѐнькій! нехàй спить! *(цілу̀е й милу̀е ёгò)* Якѝй гаря̀чий! мій синòчокъ, мій малѐнький! Вàсю, Вàсю! цѝтьте, не сту̀кайте, на що ёгò будѝти? *(Хитá колѝску)*. Люлі, люлі. Вибачàй, Катерѝно, що я твоѐ на сѐбе беру̀. Ажежъ ти знàешъ, моя мі̀ла, що якъ голу̀бка полѝне, такъ гòлубъ діточкѝ году̀е! Такъ и ми зъ тобòю, моѐ сѐрденько! *(цілу̀е ii)*. Ніякъ не налюбу̀юсь, дивлючѝсь на тѐбе; не намилу̀юсь зъ тобòю! Хочъ до смѐрти милувàтимуся — усѐ здавàтиметься, що мало! О! чогò ти такà смутнà? Ачъ, які̀ òчі заплàкані! Не журѝсь, моя рѝбонько.

Катерѝна.

Та якъ же мені не журѝться, колѝ ти жу̀ришъся! Бачъ, тутъ ищѐ щось не дòбре підъ насъ підлізà!

Са̀ва.

Не бійсь моѐ сѐрдце, нічо̀го не бійсь: по̀ки я зъ тобо̀ю... усѐ га̀рно бу̀де. Я самъ не зна̀ю, чого̀ мені̀ су̀мно та̀къ було̀... тепѐръ пройшло̀! Я отъ якѝй весѐлий! Гей, Хо̀мко! підѝ лишъ у півнѝцю, та принесѝ горі̀лки, та мѐду. Увесь вікъ свій не пивъ горі̀лки, тепѐръ напъю̀ся... далибі напъю̀ся! Не зна̀ю самъ, передъ чимъ ду̀же такъ захоті̀лось. Та й бі̀сова, онцѝхристова журба̀... чого̀ вона̀ спра̀вді такъ увъя̀зла? Стрева̀й! я її вѝжену. *(Хо̀мка прино̀се горі̀лки й мѐду)*. Отсѐ такъ до ді̀ла!... *(пьѐ)*. А, су̀ча, яка̀ гірка! Якъ се її пъють бага̀то! Вѝпий лишъ ти, Ка̀тю.

Катерѝна.

О, ні, цуръ ій! Я одъ роду̀ не пила̀ — и не зна̀ю, яка̀ вона̀ й е.

Са̀ва.

Та я й самъ не пивъ її ніко̀ли. Тепѐръ тільки такъ... тимъ що й я бувъ колѝсь коза̀къ! Колѝсь! — А того̀, що було̀ колѝсь — того̀ нема̀ вжѐ й не бу̀де! Геть, дія̀волова журба̀! щобъ тебѐ пра̀нці зъїли! Вѝпий бо, Ка̀тю!

Катерѝна.

Далибі не хо̀чу: дай кра̀ще мѐду. *(Са̀ва даѐ їй мѐду, Катерѝна пье, дитѝна просипа̀ється)*. Отъ бачъ, дитѝну годува̀ти трѐба.

Са̀ва.

За твоѐ здоро̀вья, Ка̀тю...

(Співа̀).

О, щось мені̀, бра̀тці, горі̀лка не пъѐтся;
Печа̀лъ коло̀ сѐрдця якъ га̀дина въѐться:

Нехàй вонà вьѐться, вонà увоймѐться!
Тодì увоймѐться, якъ дòбре напъѐться!

Отъ и повеселìло. Гàрна пìсьня, Кàтю?

КАТЕРЙНА.

(Усміхàеця).

Якъ же?

САВА.

(Обнімà ії).

Смìеться моя Кàтя, моѐ сèрдце. Ачъ, якì у тèбе òчі кàрі, та ясні — дай поцілỳю!

КАТЕРЙНА.

Стревàй,... дитùна. *(Цілỳе Сàву, пòтімъ дитùну).*

САВА.

Вонò впъять заснỳло! Полòжъ: нехàй спить собì у колùсці. Не руш̀ъ, положỳ!

(Катерùна кладѐ дитùну. Сàва цілỳе ії).

КАТЕРЙНА.

Бỳде вже.

САВА.

Чогò тамъ бỳде, колù пùти навчàюсь. Козакù нàші навчàються пùти у тàборі, а я такъ у світлùці зъ жінкою, ха! ха! ха! от-сѐ такъ! Сàва Чàлий горìлку пъе! Трèба записàти той день, колù почàвъ! Стревàй! И ви напъѐтеся сегòдни — чỳешъ Хòмко! *(сідàе біля стòлу й пùше).*

(Чỳти велùкий шумъ. Хòмка прỳдко вибігà зъ світлùці. Сàва кùда пірó. Катерùна підбігà до вікнà, алѐ зàразъ же съ крùкомъ одскàкуе).

САва.

Що тамъ?

Катерйна.

Лйшечко!

САва.

(Дивиця въ вікно).

Що се? Либонь наші козакй! Чи чортй, чи що? Чогò вонй прўться, ажъ ворòта ламàють? Чогò вонй одъ мèне хòчуть?

(Чўти голосà) Пустіть насъ? Старйхъ товаришівъ! Пустіть насъ!

САва.

Отсè ще?

СЦЕНА III.

Вхòдять: Андрій, Микйта, Грицькò, Степàнъ и дрўгі козакй.

Микйта.

Здоровèнький собі живèшъ, пàне Сàво! Якъ ся мàешъ? Що, пàне Сàво, признàвъ насъ?

САва.

Якъ не признàть старйхъ товаришівъ! Ну, що скажешъ?

Микйта.

А що скàжемо? Бачъ, ми тебè одвідати приїхали? Якъ ти тутъ живèшъ собі? Огйдло вже безъ тèбе. *(побáчивъ Катерйну).* А! здорòва булà, моя пàні! Мати тобі чолòмъ

наказує! А що, пане Саво, мабуть несподівані гості приіхали? Чимъ іхъ привітаешъ?

Сава.

Жалко мені, що ви опізнилися, мої друзяки. А то отъ Господь дарувавъ сина — ви бъ у мене на хрестинахъ погуляли, колибъ першъ сёго тижднівъ за три сюди приіхали! Буде ваша охота, презволяйтеся — у мене е ще недоідане та недопиване...

Андрій.

Гарно жъ ти насъ привітаешъ! Ні, пане Саво, не пити й не гуляти прийшли ми до тебе, а тебе розщитати!

Нечипиръ.

Эге! Лагодься лишъ, пане Саво, скорішъ, та веди насъ у комору свою, що сбудувавъ для своеі худоби, та оддавай намъ ті подарунки, що ми тобі колись підносили.

Сава.

Я заплативъ за іхъ тоді, якъ підъ Немировимъ оттуть недалеко за васъ бився. Тоді я заплативъ за іхъ своею кровію. Якоі ще худоби вамъ треба? Е у мене худоба, та не зъ вашоі ласки надбана... Не я вамъ, а ви мені булй виноваті, такъ ви вже мені заплатили,—тоді якъ надо мною познущалися, тоді ви мені заплатили.

Андрій.

Правду кажешъ ти, що ми булй тобі виноваті. Ми тобі й досі виноваті, и отсе прийшли зъ тобою розплатитися. За твою окаянну зраду, та бісовське лихо, що ти на насъ усіхъ замишлявъ, ми не заплатили тобі. Розсчитаемось лишень, пане Саво!

Сàва.

Кажìть на вирямкù, розбійники: ви хòчете менè вбйти?

Грицькò.

Ні, пàне Сàво: ми до тèбе на хрестйни приïхали.

Сàва.

Нà двое бàба ворожйла! *(виймà шàблю).*

Ничйпиръ.

Бачъ, якúй бойкúй! А ну лйшень, покуштỳй от-сіèі.

(Кùдаеця на Сàву съ пікою. Сàва шàблею перебивà пìку нà двое и збивà Ничйпора зъ нігъ).

Ничйпиръ.

Одоліла дìяволова сùла!

Андрій.

А, бісівъ синъ!... здòрово ёмỳ дìяволъ помогà!...

(Всі козакù, перехристùвшись, кùдаюця на Сáву. Сàва зъ усиèі сùли одбивàеця одъ іхъ шàблею, алè не забáромъ Андрій вибивà іі. Сàва, зъ усіхъ бокìвъ підпèртий пìками, опускàе рỳки).

Грицькò.

А що? Гòді тобі вередувàти! закòлемо ёгò!

Катерùна.

(Що дòсі стоя́ла блìдна позàдъ Сàви, несамовùто кùдаеця по хàті.)

Охъ, моя матінко! Охъ, Бòже жъ мій... Та спасù жъ насъ бідних... ой!

Степа̀нъ.

Ві̀дьма, ві̀дьма! диві̀ться!...

Катери̇̆на.

Са̀во, мій Са̀во!...

Са̀ва.

Бо̀же милосе́рдий! твоя̀ во̀ля небѐсная! Не зоста̀въ моѐі жоні̇̆ та дити̇̆ни!. Прості̇ менѐ за гріхи̇̆ моі̇! Не поки̇̆нь сирі̇тъ твоі̇хъ!

Гнатъ Го̀лий.

(Вбіга̀ спружо̀гу).

Чого̀ жъ ви закуня̀ли надъ імъ, бра̀тці! Хіба̀ не ба̀чите, що вона̀ вже ше̇пче... ужѐ й хма̀ра нахо̀дить... ну! отта̀къ ёго̀... *(ко̀ле Са̀ву).*

(Катери̇̆на несамови̇̆то ки̇̆даеця въ вікно̀).

Андрі̇й.

От-се̇ тобі̇, бі̇сивъ си̇̆нъ, зна̀ешъ тепе̇ръ, якъ свою̀ роди̇̆ну зра̀дить!

(Всі козаки̇̆ ко̀лять Са̀ву съ пригово́рками).

Катери̇̆на.

Ой! *(ки̇̆даеця зъ вікна̀ до Са̀ви).*

Са̀ва.

Проща̀й мо-я̀ — Ка̀-т-я.... *(умі́ра́е).*

Катери̇̆на.

Охъ, дити̇̆на — дити̇̆на....

Гнатъ Го̀лий.

(Підбіга́ до Катери̇ни).

Катери̇но, бу̇демъ любитися . . . я тебѐ оборонію . . .

(Катери́на бье ёго́ кулака́ми).

Гнатъ.

(Ні̇бі па̀да).

Охъ . . відьма . . . не здоліешъ! пропада̀ю . . . .

(Всі съ піками ки̇даюця на Катери̇ну).

Андрі̇й.

(Ко̀ле Катери̇ну).

А, бісова, уміла чарува̀ти: ма̀буть коза̀цького списа й ча̀ри не беру̇ть! . . .

Гнатъ Го̀лий.

(Вставѐ и тежъ ко̀ле її зъ вели́кою ра́дістью).

А! добра̀всь я до тѐбе! . . .

Катери̇на.

Си̇-нку! . . . . *(умі́ра́).*

(Тимъ ча́сомъ Мо́тря вхопи́ла діти́ну и отдала́ Хо́мці, ко́трий пру́дко вибіга́).

Ничи̇пиръ.

(Підхо́де до коли́ски).

А! те ще малѐньке! тамъ такі пелюшки̇ бага̀ті!

А н д р і й.

А що, й ёго̀ хіба̀?...

С т е п а̀ н ъ.

А тожъ! Колѝ ма̀ти відьма, такъ се вже й воно̀ чо̀рту прѐдане! Та воно̀ такѝ й не хрещѐне!... далибі не хрещѐне!...

А н д р і й.

А ну, хло̀пці, того̀ байстрюка̀! ну! швѝдче!

(Козакѝ біжа̀ть за Хо̀мкою).

С т е п а̀ н ъ.

Ну, сла̀ва тобі, Го̀споди: рішили супуста̀тивъ! Пра̀ведно ска̀зано, що Госпо̀дь милосѐрдъ. Вже хочъ якъ не прись діяволова сѝла, а хто зъ благословѐніемъ Бо̀жніімъ супротѝвъ ій піде — такъ хочъ якъ, а все такѝ одоліе.

А н д р і й.

Вішно бу̀демъ ми дя̀кувати па̀ну Гна̀ту: вінъ діяволову сѝлу покана̀въ! Ёму̀ й сла̀ва, ёму̀ й честь.

Г р и ц ь к о̀.

Та щожъ, якъ ти хо̀чешъ, Гна̀те, а я й першъ провідавъ про сѐе. Далибі, се я знавъ усѐ, па̀не-бра̀те!

Г н а т ъ.

А колѝ знавъ, такъ чому̀ жъ не сказа̀въ?

Г р и ц ь к о̀.

Та яжъ каза̀въ!

Гнатъ.

Такъ!

Грицько̀.

Та мàбуть що такъ!

Андрій.

А що, панòве, послỳхайте лишъ менè. Ужè Чàлому надъ нàми не гетьманувàти: вінъ и самъ не схòче після̀ тòго, що ми ёмỳ наробѝли. Вѝберімо лишъ собі пàна Гната Гòлого!

Грицько̀.

А що? Хібà достòйнішого немà?

Степàнъ.

Вінъ діявола одолівъ!

Всі.

Такъ, такъ!

Гнатъ.

Що се ви задỳмали? *(Чýти шумъ).* Ге, дивіться, мàбуть батько!

Андрій.

Нехàй почолòмкаеться зъ семьèю своèю!

СЦЕНА IV.

Павло̀ съ козака̀ми й Лисѐцкимъ.

Хо̀мка верта̀еця зъ дитиною.

Павло̀.

(Зъ жа́хомъ закрива́ о̀чі).

Боже мій міцний! Отъ що наробили! вовкула̀ки! и дитйну!... мале̇ньку, невйнну!... и ту хотіли убйть! Боже мій пра̀ведний!

Гнатъ.

(У бікъ).

Лйшечко!

Павло̀.

А! ти тутъ! До̀бре! Мо̀же, па̀не Гна̀те, дру̀гого зра̀дника трѐба покара̀ти!

Всі.

Що се? що се?

Павло̀.

Шале̇ніі! пішлй зъ имъ зъ ду̀ру якъ зъ ду̀бу. А ми зъ па̀номъ гетьманомъ полонйли ляхівъ, що їхали Са̀ву обороня̀ти и поспіша̀ли супинйти ва̀съ, — та ні: пізно! За̀ щожъ ви жінку убйли? Нѐхристі! А се все вінъ! А ну лишъ, кажй ти, ля̀шку!

Лисѐцькій.

Ви загубйли Са̀ву за те, що вінъ до насъ бувъ прия̀зний, а Гнатъ Го̀лий ище̇ більше васъ зра̀дивъ. Колй у Са̀ви Ча̀лого й ду̀мки не було̀ до насъ приїздйти, вінъ усѐ зві-

щàвъ пàна Конецьпòльского. Вінъ и Сàву на се підмовлявъ, и менè до ёго провòдивъ. А після тòго й на Сàву писàвъ, що вінъ обмàнюе Конецьпòльского. Гнàте, чи пізнàвъ менè? Колй виїздили изъ Терехтемúріва, я бувъ у тèбе, и ти мені казàвъ, що такй Сàву згýбишъ, а ми щобъ васъ стереглй и всіхъ старшúнъ переловйли; ищè ти й самъ божúвсь мені, що у сімъ ділі помагàтимешъ. Що? видрікàтися стàнешъ?

Г н а т ъ.

Я тебè й не знàю и нікòли не бàчивъ!

Л и с è ц ь к і й.

Э! А от-сі листй не ти писàвъ? Дивітесь, панòве.

(Покáзуе листú. Всі стоя́ть дýже здивóвані).

Г р и ц ь к ò.

А що? Не казàвъ я? Отъ щобъ мені тèе та сèе, колй я та не пречувàвъ сёгò! Тимъ то вінъ мені такъ и вàдивъ. Эгè! Я вже колй що знàю, такъ вонò такъ и бýде!

Г н а т ъ.

(На колінахъ).

Панòве мої! Се хтось підписàвсь підъ мèне. Крий Боже! я сёгò не знàю! Щобъ я лýснувъ, щобъ менè чортй живòго розшматувàли, колй я що знàю! *(хрèститься)* отъ щобъ моèму бàтькові й мàтері кà-зна що булò, колй отсè прàвда!

В с і.

Брèшишъ! зрàдникъ!

Г н а т ъ.

Ой, простіть менè, бàтечки! Далибі, се нарòшно на мèне! от-же я вамъ скажý: щобъ увèсь рідъ мій чортй взялй, колй я вúненъ! Велúке слòво! не бýду! Простіть!..

Павлò.

Чортъ!

Гнатъ.

Ой, пустѝть дỳшу на покỳту!...

Павлò.

Немà покỳти для дiявола! здихàй, шельмòванець!

(Кóле ёгó. Всi кúдаюця на Гнáта съ пiками. Гнатъ, вáжко здихнýвши, умiрáе).

Степàнъ.

Обнiсъ сỳчий синъ неповùнних. Охъ! покарàе насъ Господь за се! Гетьманъ нашъ бiдний! Що ми ёмỳ й казàтимемо!...

(За сцéною чýти не самовúтий крикъ. Вбiгá Петрó Чáлий, козакú потупляють óчi въ зéмлю).

КIНÈЦЬ.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА НІЧЬ

ТРАГЀДІЯ.

Та̀ко свободи̇вся наро̇дъ ру̇ській зъ подъ и̇га ля̀дцького єги̇петського.

Ой, у на̀шій у сла̀вній Украі̇ні
Бува̀ли колись престрашнії злиго̀дні, бездо̀льні годи̇ни
Ніхто̀ Вкраінцівъ не ратува̀въ,
Ніхто̀ за іхъ Бо̀гові моли̇твъ не посила̀въ.
Тільки Богъ Святи̇й на̀шихъ не забува̀въ....
От-же й пройшли̇, пайшли̇ злії незго̀дини:
Нема̀е ніко̀го, щобъ насъ подоліли!

ДІЕВІ ЛЮДЕ:

Переяславскій староста.

Анастасій, священникъ.

Семенъ Герцикъ.

Петро Корженко.

Опанасъ, его племінникъ.

Чужестранець.

Жидъ Оврамъ.

Зацвіліховський, польський офицеръ.

Марина, сестра Лисенкова.

Козаки.

Переяславці.

Польські жовніри.

Хоръ.

Дієцця въ 1649 році въ городі Переяславі підъ великъ-день.

СЦЀНА І.

Петро̀ и Чужестра̀нець.

ПЕТРО̀.

Чи се-бъ-то й пра̀вда такъ, якъ ти каза̀въ?

ЧУЖЕСТРА̀НЕЦЬ.

Чи Дніпръ у васъ такъ ши̃роко розли̃вся,
Що чу̀тка зъ то̀і сторони̃ дохо̀дить,
Якъ изъ моско̀вщини?... Все Задніпро̀въе,
Мовъ грімъ ёго̀ уда̀ривъ, запала̀ло.
Зъ лугі̀въ, зъ ярі̀въ вихо̀дять гайдама̀ки;
Вівча̀рь міня̀ на списъ сво̀ю ģірли̃ģу;
Забу̀въ плуга̀терь ни̃ву, — леміши̃,
Серпи̃ иду̀ть на ві̃йськовѐе ді̃ло;
Старі̀ на ко̀няхъ ї̀здють, и жінки̃
И діти поробѝлись козака̀ми.
Що-дня біжа̀ть до гетьмана кравчи̃ни,—
Страшѐнне ві̃йсько ста̀ло. Ляхъ и жидъ
Не ма̀ють місця голови̃ схова̀ти.
Въ поку̀ті, по Подо̀лі, по Воли̃ні
Всі городи̃ повизволя̀лись: скрізь
Поби̃ли старості̀въ, повипиха̀ли
Жовні̀рівъ, за̀мки оддали̃сь из-си̃ли,

Въ церквàхъ нідè служùть немà поміхи,
И скрізь, скидàючи крівàвую одѐжу,
Йдуть козакù до цѐркви дякувати Богу.

Петрò.

Не дỳрно кàжуть: сподівàйсь на Бòга!
Вінъ милосѐрдъ; хочà и покарàе,
А все такù и змùлуеться впъять.

Чужестрàнецъ.

Хібà про се у васъ немà и вісти?

Петрò.

Та що тобі сказàти, чоловіче!
И радъ би въ цàрство, та гріхівъ багàцько!
Що змòже бідний гòродъ . . . Якъ свиріпи
У прòсі, такъ у імъ ляхівъ.
Які булù що дỳжчі и завзятші,
Ті порозхòдились, абò й побùті;
Зостàлись тільки діти, нѐмошниі,
Жінкù та зрàдники. Знайшлùсь би мòже
Що й стать на ворогівъ булù бъ охòчі,
Такъ проклятỳщі все въ насъ однялù.
А ні шаблюки, ні рушнùці, а ні грòшей . . .
Що діяти? — Гарàздъ, де сùла е!

Чужестрàнецъ.

(Покàзуе на грỳди).

Тутъ нàша сùла! *(покàзуе на нѐбо)* Тамъ надія нàша!
Я чоловікъ бувàлий, де що бàчивъ;

Багацько й самъ одбувъ и бідъ и лиха:
Бачъ, ока правого нема, и права
Рука відрубана, и тутъ у грудіхъ
Дві кулі вліплено . . . .
Хочъ золотомъ всёго мене обвісь:
Воно не буде того кошту мати,
Якъ от-сі рани; черезъ іхъ я мушу
Усякому вкраінцеві сказати:
Дивись и знай, що й я служивъ родині;
И ти, мій брате, такъ служить ій мусишъ!
Отъ и тобі, добродію, скажу я:
Ви, бачу, всі жалкуетесь на лихо,
А скинути ёго — нема въ васъ сили.
Коли бъ хто оступавсь за васъ, такъ такъ!
Тоді бъ ви добре зачимчикували!
Нехай чужі на смерть за васъ ідуть,
А ви кричатимете: от-то слава!
Нема ляхівъ, вже ми усіхъ побили! . . .
Нашъ панъ Хмельницькій ма велику силу,
И помігти всімъ городамъ раднішъ;
Але вінъ тільки посилае помічъ
До тіхъ, котрі самі попіднімались.
От-бачъ въ Каневі; се вже я самъ бачивъ.

Петро.

А розкажи, якъ діялось въ Каневі.

Чужестранець.

А от-якъ: бачъ, въ субботу се було
На масниці. Усі ляхи й жиди,

Понапивàвшись, зъ вèчора гасàли,
А нічью, пъяні, де хто впавъ, тамъ лігъ.
О-півночи задзвòнено у дзвінъ;
Скрізь запалàвъ огòнь; шумѝть, брязчѝть;
«Смерть ворогàмъ» лунòю віддалòся!
Ляхѝ, котрі при рòзумі булѝ ще,
Почỳвши чвàру, та мерщѝй збірàтись;
Звістѝли стàросту, — той, проклятỳщий,
И въ гòроді не бувъ: весь день гулявъ
Въ манастирі, відкіль вінъ, супостàтъ,
Прогнàвъ ченцівъ и пàплюгъ позавòдивъ.
Покѝ прочỳмались, ажъ зиркъ — вже трỳпомъ
Повнісенькиі ỳлиці набѝті;
Избіглось вѝйсько; пòки вшикувàлись,
Нарештувàли самопàли и гармàти, —
Обвѝднило. И почалàся вàлка!
Годѝни не пройшлò, — вже рỳськимъ гѝбель
Зовсімъ припàла. Стàроста у гòродъ —
И висилàе каштелянà: «Ке, скажѝ імъ,
Що я на всіхъ іхъ лàску покладàю;
Нехàй-лишъ скòрються». Той тільки вѝйшовъ, —
Не вспівъ розявить рòта, такъ и гèпнувъ! —
Колѝ вмірàть, такъ помремò! — Усі
У-вòдинъ гòлосъ закричàли. — Ріжте,
Конàйте насъ — изгѝнемъ козакàми! —
Скажèний стàроста велівъ за сèе
Губѝти всіхъ; все різати й губѝти:
Старѝхъ, малѝхъ, — ні жòдноі душі
Щобъ не зостàлось. На такі закàзи
Піднялòся кровàвее игрѝще;

Зачàдівся зо всіхъ кутківъ Канèвъ,
И снігъ одъ крòві тàнувъ якъ одъ сòнця.
Ажъ до півдня̀ іхъ різали безъ шàни;
И всякъ, комỳ прихòдилась черга̀,
Закріе тільки òчі, скàже: Боже!
Твоя̀ есть вòля! — Зъ тимъ и вікъ кінчàе...
Якъ тутъ Господь зласкàвився надъ ѝми:
Де не візьмѝсь кравчѝна гайдамàківъ
Зъ Лисèнкомъ — мѝтью! и оступѝли гòродъ!
Ляхѝ, почỳвши, кѝнули різню,
И поспішàли боронѝти зàмка.
А рỳські, одлигнỳвши, здобулѝся
Збрòі — та зъ серèдини на іхъ....
Микъ-микъ, микъ-микъ, а вже Лисèнко
Й у зàмокъ скòчивъ. Сỳчі ворогѝ
И вỳха попускàли. А Лисèнко
Якъ подивѝвсь, якѝй справля̀ли бèнкетъ
Вонѝ надъ рỳськіми, гукнỳвъ своімъ —
Щобъ всіхъ ляхіхъ, жидівъ и уніятівъ,
Всіхъ до-остàнку изгубѝти. Се,
Казàвъ, імъ бỳде дя̀ка за невѝннихъ.
Изъ половѝни прощонòго-дня,
Весь понеділокъ, до вівтòрка врàнці,
Давàли недовіркамъ дòбру шàну:
На Тясмині ажъ гірку нагатѝли
Жидівськимъ трỳпомъ, — ввèчері, и врàнці,
И въ нічь, и въ день, все різали; сімь тѝсячъ
Католиківъ пропàло якъ собàкъ;
Жінòкъ, дітèй, и вѝнних и безвѝннихъ, —
Всіхъ положѝли.........

Въ вівтòрокъ нікого булò вже бѝти;
У манастѝрь по стàросту послàли:
Зъ своіми, все мосцівими, панàми
Приіхавъ він, залѝтий у кайдàни.
Увèчері усіхъ панівъ спеклѝ,
А стàрості злупѝли шкỳру. Такъ
Помстѝлися надъ ворогàми нàші!
У сèреду усі церквѝ віднèрли,
И прàвили молèбень Бòгу въ дяку.

Петрò.

Гарàздъ такъ трàпилось. Бачъ, козакѝ
Наскòчили, а то-бъ усі пропàли —
А ні за віщо. Так-то, брàте, й намъ.
Що зрòбимъ ми, хочъ и піднімемося?
Побъють, якъ ту травỳ; у нàшімъ крàі
Одъ козаківъ не діждешъся підмòги.

Чужестрàнець.

На що вамъ іхъ? Ви сàми козакѝ.
Хібà чогò канèвці сподівàлись?
Комỳ невòля замоторошніе,
Томỳ все рівно — жѝти, чи умèрти,
То й смèрти самъ жадà. Ні, пàне-брàте!
Абò вже ви ляхàми поробѝлись,
Абò ляхѝ вже більшъ не крѝвдять васъ.

Петрò.

И дè-то вже не крѝвдять, брàте!
Якъ би ти бàчивъ — вчòра, о срамòта!

Якъ унiятськiй бискупъ до костѐлу ѝхавъ
На литанiю, а ёгѐ колясу
Везлѝ дванадцять чоловiкъ изъ рускiхъ,
А жидъ бувъ вiзникомъ! Он-подивѝсь,
Сёмiцця бiла — завтра велiкъ день, —
А ми не знаемъ свята, и въ церквахъ
Всi днi служѐння не булѐ: проклятi
Жидѝ насъ не впускають въ Божу церкву;
На ѐдкупi святѐе дѐржуть. Добре,
Якъ завтра скинемось чимъ заплатѝти, —
А то прийдѐться й празника не знати.

Чужестранець.

И се у васъ нiхтѐ й неворухнувся?

Петрѐ.

Двi чвари, брате, въ насъ булѐ за рiкъ.
Та що жъ зъ тогѐ? Ляхѝ заразъ дознались;
Переловѝли, повъязали, повелѝ
До старости — тамъ iмъ булѐ погибель.
Надiялися ми на одногѐ, —
Та вже тогѐ нема!...

Чужестранець.

На кого жъ?

Петрѐ.

Отъ на тогѐ Лисѐнка, що казавъ ти.
Бо вiнъ, колѝ ти знаешъ, чоловiче,
Изъ нашого Переяслава. Рокiвъ

Зъ пъять е тому̀, якъ вінъ насъ одцура̀вся.
Вінъ бувъ коза̀къ, и не злюби̇въ корми̇ги.
Колѝ на насъ Госпо̀дь насла̀въ недо̀лю,
Такъ вінъ не зтѐрпівъ, де-кого̀ зібра̀въ,
Та й учинѝвъ протѝ ляхівъ трево̀гу.
Алѐ було̀ не зъ сѝлою. Ляхѝ
У сто разівъ булѝ одъ на̀шіхъ ду̀жчі.
Покѝ вонѝ зібра̀лись, ажъ Лисѐнко
Й коза̀цькі всі товарищі ёго̀
Як-разъ у глѝбці въ па̀на опинѝлись.
Отъ ста̀роста и призива̀ до сѐбе
Лисѐнка, и допитуватись взявся;
А той, якъ зъ імъ бала̀кавъ, та якъ хва̀тить
Писто̀ль у ёго̀, та якъ свѝсне въ гру̀ди —
Та у вікно̀ — юрба̀ ляхівъ за імъ —
Крича̀ть, гука̀ють, — вінъ собі байду̀же —
Добігъ якъ-разъ до Альти на прова̀лля,
Та въ Альту; тутъ за імъ, мовъ та крупа̀,
Посѝпалися ку̀лі. Богъ номігъ. —
Ні жо̀дная ёго̀ не зачепѝла,
И переплѝнувъ вінъ собі щаслѝво
Ажъ на той бѐрегъ. Зъ тій добѝ вже ми
Не ба̀чили ёго̀. Ляхѝ шука̀ли,
Півчва̀рта-ста червонихъ намога̀лись
Тому̀, хто приведѐ ёго̀: та да̀рма.
От-сѐ жъ якъ чу̀тка пронесла̀сь у насъ,
Що вінъ воює, та ляхівъ псуѐ,
Такъ поговорювавъ у насъ наро̀дъ,
Що мо̀же вінъ, якъ не забу̀въ своіхъ,
То мо̀же й прийде вѝслобонить насъ.

Эхъ, братіку! надіялися ми,
Та й та надія наша вже пропала.

Чужестранець.

А чомъ?

Петро.

Хіба не чувъ про ту причину,
Що зъ імъ була: сердега воювавъ,
Та вже довоювався. Вишневецькій
Піймавъ ёго въ Немирові, казали.
Не знаю; кажуть, може и брехня....
Та вже бъ тобі про сее знати краще.

Чужестранець.

Та чувъ и я... носилась чутка всюди.

(Дзвонять).

Петро.

Ну, слава Богу! *(здіймае шличокъ и хреститься).*
Се, мабуть, пан-отець нашъ Анастасій
Вблагавъ жидівъ; дозволили служити.
И то, сердешний, вчора цілий день
Ходивъ збірати гроші по дворахъ;
Такъ суча жидова за кожну службу
По півдесятка злотихъ дубить. Охъ,
Теперъ-то..... може й завтра на великъ-день
Достанеться ще Богу помолитись.
Якъ спомьяну я прошлі давні роки,
Ажъ серце рветься. То була година!

Було — сподобить насъ Господь діждати
Велико-дня, то ажъ неначе світъ
Повеселіша; все такъ приязно,
Такъ радісно; якъ прийде світлий день,
Кожнісенький и горе все забуде;
Ніхто-тобі смутненько не поглянє;
И всі одъ серця дякують все Богу.
А що теперъ!! О, Боже милосердний!
На віщо такъ дітей Своіхъ караєшъ!

(Здихає).

СЦЕНА II.

Опанасъ прибігає и ревно плаче й голосить.

Опанасъ.

Охъ, дядечку! Охъ, бідна голова!

Петро.

Господь Святий зъ тобою, Опанасе!

Опанасъ.

Охъ, дядечку-голубчику! Охъ, лихо!
Біда та й годі! — матіръ узяли....

Петро.

Хто? Якъ? Куди?...

Опанасъ.

До старости жовніри повели;
Голодна смерть, казали, буде ій.

Петрò.

Охъ, Мати Божа!

Опанàсъ.

Охъ, дя̀дечку! біда̀ зовсімъ та й гòді!
И говори̇въ же: мàмо, цуръ ёму̀!
Ну що, якъ чортъ який изійде? Ні!
Ти, кàже, тільки, ляку напусти̇въ:
Вони̇ теперъ не зайдуть. — Отъ
И пра̀здникъ намъ! Охъ, ли̇хо намъ, та й гòді!

Петрò.

Що жъ тра̀пилось? Кажи̇ бо шви̇дче!

Опанàсъ.

Та все жъ пaски̇! Бачъ, зду̀мала пекти̇!
Я и казàвъ, крий Боже, якъ казàвъ!
Що жъ? Не послу̀хала. Якъ я казàвъ,
По мòёму и ви̇йшло. Тільки въ пічъ
Сажàти стàла, тутъ вони̇ й прибігли.
Якъ крикнули, такъ мàти якъ стоя̀ла,
Ажъ черезъ си̇лу встòяла. Вони̇
Якъ ухвати̇ли бідну за волòсья,
Та зъ хàти, — я до нихъ, вони̇ менè
Штирхну̀ли въ гру̀ди — от-же якъ
Крий Боже, дòсі, дя̀дечку, боли̇ть.
Вони̇ іі поволокли̇ изъ хàти;
А я за ìми, клàняюсь, прошу̀ іхъ:
Зми̇луйтесь, кажу̀, панòве дòбрі,
Не поробіть бещàсного менè!

Не му̀чте ма̀тері!... Проха̀въ,
Проха̀въ, проха̀въ, — вонѝ ні півсловѐчка.
Я все за ѝми йду, та все проха̀ю.
Одѝнъ менѝ и ка̀же: йди ти къ злѝдню!
Псяюха, твоя̀ ма̀ти — руська су̀чка,
Издо̀хне зъ го̀лоду въ лёху̀ у па̀нськімъ.
Та якъ вхопѝвъ менѐ, та й кѝнувъ геть.
А мати — більше я її й не ба̀чивъ!

Петро̀.

Сестра̀ моя̀, бещасниця!!

Опана̀съ.

Ой, дя̀дечку; дай ти жъ менѝ пора̀ду!
Що жъ тутъ менѝ вже на̀ світі робѝти?

Петро̀.

Яку̀ тобі пора̀ду дамъ, небо̀же?
Хіба̀ зъ тобо̀ю пла̀кать та терпіти?
О, Боже нашъ! на що такъ прогнівѝвся
На насъ! — Молѝся Богу, Опана̀се!
Дѐ чоловѝкъ не въ мо̀чі помігтѝ,
Такъ трѐба по̀мічи одъ Бога жда̀ти.

Опана̀съ.

(Хлипа).

Що бу̀де зъ ма̀тіръю!... Охъ, лѝхо, лѝхо!

Чужестра̀нець.

Чого̀ жъ голо̀сишъ тамъ? Чого̀ пявчѝшъ
Дівча̀чимъ голоско̀мъ? Срамо̀та! Хло̀пець,

Козàкъ!... Малà дитùна такъ не бỳде
За мàтірью ревìть, якъ ти, ломàка!
Чи ляльки бàтько не привìзъ изъ мìсця?!

Петрò.

Послỳхай, чоловіче; це ще впèрше
Побàчилися ми. Я ще й не знàю,
Відкіль ти, й що такèе. Ти здаèся
Менì такùмъ и прùязнимъ и дòбримъ,
И я признàвъ за нàського тебè.
Тепèръ не знàю.... Будь ти, чимъ есù,
Тільки, колù хто вірує у Бога,
То той вважàе за велùкий гріхъ
Зъ чужòго лùха глумувàти. Ти чужùй,
Тебè ніхтò не утіснù, не мучить;
Идù жъ, будь лàсківъ, прічъ одъ насъ бещàснихъ,
И не глузỳй надъ бідностью, бо è
Такùй на нèбі, що той глуздъ почỳе.

Чужестрàнець.

Тебè бо, дядьку, лùхо зъ глỳзду збùло!
Колù бъ ти втявъ бувъ, що я говорùвъ,
Такъ ти бъ сёгò испрàвді не варнякавъ.

(Опанàсові).

Жінкàмъ та дітямъ мòжно квàсить гỳби,
А не такòму гайдỳку якъ ти.
Чи слёзи трòхи хочъ помòжуть лùху?
Чи вèрнуть тобì мàтіръ? Се вже спрàвді
Перероділись нàші руські... Якъ?

Прохàть ляхìвъ, до нìгъ ìмъ припадàти,
Дорòгу злòдіямъ слезàми глàдить?!
Не слèзи пòмичъ въ лìсі, а залìзо!

Петрò.

О, що-бо ти се кàжешъ, чоловіче!
Ну хочъ би дè-якъ вінъ на те пішòвъ,
Изъ мàтіръю нещàсною що бъ стàлось?

Чужестрàнець.

Нікчèмні лàнці! Квàші ви, лапỳри!
Та вамъ ще не такòго лѝха трèба!
У сто разìвъ Господь на васъ послàвъ би
Нещàстя: бо ви стòіте сёгò!

СЦЕНА III.

Анастàсій зъ плащанѝцею, за ìмъ нарòдъ.

Анастàсій.

На що, кажỳ, ви біжитè за мнòю!
Гріхъ дàрма лѝхо накликàть на сèбе.
Гей, брàтці, розійдìться, розступìться....
Подỳмають, що чвàру зачалѝ.
Кажỳ вамъ, розійдìться: ви нічòго
Тутъ пòмічи не вдìете, собì
Пенѝю тільки зъ дурнѝці вчѝните.

Нарòдъ.

(Кричѝть).

Якъ мòжно! Якъ се мòжно? Плащанѝцю
Святỳю! Якъ? Жидìвськими рукàми?

Ми грòші заплатѝли; ми й сѝлою
Закàжемъ, щобъ молѝтись насъ пустѝли!!

Анастàсій.

Святèе діло боронѝти віру,
Родѝну и закòнъ свій. Бо котòрі
Те починàють, всі ті предъ Богомъ
Велѝку честь и слàву залучàють.
И ви бъ такъ дòбре, діти, учинѝли,
Колѝ бъ при ѝншімъ се булò случàі.
Бо хто безъ всѧкои підмòги йдè
На смèрть, хочъ будь вонò й за прàве діло,
Той дỳшу й вікъ свій загублѧе дỳрно,
И самъ собі погѝбель заподіе.
От-такъ, бачъ, вамъ: що зрòбить ваша кỳчка?
И васъ повъѧжуть и побъють, и дрỳгимъ
Нарòбите ще гòря: дозірàтись
И більшъ втіснѧти стàнуть; и тоді
Не те, щобъ Богъ принѧвъ усèрдье ваше,
А ще за тіхъ, когò въ напàсть ввсдèте,
Передъ Богомъ òтповітъ дастè. За кòго
От-се ви підналѝся? За менè?
Та я одъ сёго умивàю рỳки!
Колѝ вже Богъ свящèнника Свогò
Не ратувàвъ, чогò жъ ви заходѝлись?
За цèрковь, за Христà? Госпòдь небèсний,
Колѝ бъ Емỳ булò угòдно тèе,
Безъ вàшои підмòги іхъ карàвъ би:
Огнèнні ріки низпустѝвъ би Вінъ
На ворогівъ Своіхъ, колѝ бъ схотівъ.

Богъ милосѐрдний. Его̀ милосѐрдью
Кінця̀ нема̀. Вінъ ворогівъ Своі̀хъ
Проща̀е й мѝлуе. Смертѐльний гріхъ
Занапаща̀ти ду̀шу ду̀рно. Відступі̀ться.
Я борони̂ть свяъту̀ю церкву му̀шу,
Бо я і̂і послу̀жникъ. Хай потя̀гнуть
Менѐ въ темні̂цю, хай кату̀ють, му̀чуть:
Не пѐрший му̀ченикъ одъ і̂хъ я бу̀ду;
А ви иді̀ть собі̀, молі̀тесь Богу,
Терпі̀те, пла̀чте, впъять-такѝ молі̀тесь
И впъять терпі̀ть, бо й Богъ терпі̀въ нашъ.
Отъ ликъ Святѝй; изъ імъ я умі̀ра̀ти
Готу̀юсь: ѝмъянемъ ёго̀ — иді̀те!
Чого̀ жъ ви ще хиля̀етесь, — розхо̀дьтесь!
Войстинну скажу̀ вамъ: хто не піде,
Той бу̀де супротѝвникъ Богу й цѐркві.

Н а р о̀ д ъ.

Та якъ же ми тебѐ покѝнемъ?

А н а с т а̀ с і й.

Хто вамъ сказа̀въ, що я
Боюся смѐрти? — Ні. За віру вмѐрти
Моя̀ потрѐба перша. Вамъ же, діти,
Не подоба̀е погиба̀ти. — Ді̀ти!
Прошу̀ васъ, бу̀дьте ла̀скові, ува̀жте
Мені̀, свящѐннику свому̀! Ра̀ди Христа̀
И Ма̀тери Его̀ Пречѝстій и Святѝхъ,
Ра̀ди велѝко-дня, що наступа̀е . . . .

Розхòдьтесь, дiти . . . Щò ви стоiтѐ?
Идiть же! Прòклятъ той, хто зъ васъ посмiе
Не слỳхати могò глагòлу!!

(Нарòдъ почина̀ розхòдитись).

Дòбре!
Скажỳ вамъ: дòбре, — сто разiвъ скажỳ.
Нена̀че ка̀мiнь зпавъ зъ душѝ у мѐне!
Тепѐръ я вѐсело пiдỳ на смерть!
Благословѝть васъ Богъ, Отѐць Небѐсний!
Молiться, дiти! Вiнъ, Отѐць нашъ мѝлий,
Змѝлуеться надъ дiтьми.

П е т р ò.

Скажѝ, будь ла̀скiвъ, що се за новѝна?
Дивлю̀сь, и слỳхаю, й не втявъ нiчòго.
Дзвонѝли къ слỳжбi: пан-отѐць зъ нарòдомъ
На рѝнцi опинѝлись! — Чи нова̀
Пеня̀ настѝгла?

А н а с т а̀ с i й.

Не дỳже-то й нова̀.
Зiбра̀въ-бувъ грòшей я, и заплатѝвъ
Жидỳ Овра̀му за святỳю слỳжбу,
Зъ умòвою такòю, щобъ сёгòднi
И за̀втра не булò запрѐту. Вiнъ
Одда̀въ ключѝ; уда̀рили у дзвiнъ;
Избiгся людъ; я слỳжбу-бувъ поча̀въ,
И, такъ якъ то закòнъ повелiва̀е
Христòви стра̀стi спомина̀ть сёгòднi,

Взявъ плащанѝцю зъ олтарѧ̀ й несу̀....
Якъ тутъ у двѐрі жидъ и закричàвъ:
За плащанѝцю трѐба особлѝве
Платѝти. Я ёму̀ й кажу̀: змѝлуйся;
Я вже оддàвъ тобі. Чогò жъ ти пнѐшся?
Ти вòрогъ Бòжий, жидъ, — не слідъ тобі
Ходѝть сюдѝ, якъ слу̀житься. А вінъ
Вхватѝвъ изъ рукъ у мѐне плащанѝцю
Й давàй її ирвàти та тріпàти....
Нарòдъ не зтѐрпівъ, збивъ ёгò изъ нігъ,
Вінъ закричàвъ, побігъ изъ цѐркви, й прѧ̀мо
До стàрости — жалітися на насъ.

СЦЕНА IV.

Зацвилихòвській зъ жовнірами й жидъ Оврàмъ прибігàють.

Зацвилихòвській.

А, òсь-де вінъ, мурмѝло довгогрѝвий!

Оврàмъ.

Такъ, вінъ, вельмòжний пàне! Вінъ, розбійникъ!
Вінъ, бунтовнѝкъ! — Се утікàть хотівъ!

Зацвилихòвській.

Не утечѐ, кабàнъ. Гей, хлòпці, швѝдче!
Гей, оступіть-лишень ёгò шаблѧ̀ми!
Ось ми ёму̀ дамò, якъ утікàти!

Анастасій.

Не думавъ я й не думаю втікати.

Оврамъ.

Ні, ні... Вельможний пане, ні! — Вінъ бреше.

Анастасій.

Язикъ жидівській бреше. Що ви привели
По одного ватагу цілу?

Зацвилиховській.

Въ тюрьму тебе узяти, вражий руській.

Анастасій.

Озьміть. И коли-бъ ви малу дитину
Прислали взять мене, я все бъ сказавъ:
Озьміть!

Зацвилиховській.

Ачъ, дьяволове руське серце!
И не змінивсь въ лиці.

Анастасій.

Чогожъ змінятись?
Ви думаете, страху завдали,
Якъ васъ сюди ватага приплелася;
А що казавъ Христосъ нашъ, якъ жиди
Прийшли по Его? Легіони бъ цілі
Небесних Анголівъ явились зразу,

Колѝ-бъ Я захотѣвъ. — Тимъ я скажу̀ вамъ,
Що прòти вàшого залѣза въ мѐне
Е оборòна й пòмічъ ще кріпчѝша.
Пъять словъ сказàть, и дѐ-бъ взялàся пòмічъ...
И вся бъ ватàга вàша въ мить розбѣглась.

Зацвилихòвській.

А що вінъ кàже се — сей хлопъ, шизмàтикъ?

Анастàсій.

Те я кажу̀, що лѝшні от-сі шàблі;
Вонѝ бъ менѣ нічòго не зробѝли,
Колѝ бъ я самъ не покорѝвсь.

Зацвилихòвській.

Мовчѝ?

Анастàсій.

Мовчàтиму.

Зацвилихòвській.

(Оврàмові).

Кажѝ ти, що вінъ дѣявъ?

Оврàмъ.

А якъ же, пàне! Чвàру піднімàвъ!
Испрàвді чвàру. Заплàтивъ вінъ грòші
За слу̀жбу... Алѐ въ іхъ ѐ полотѐнце,
Що на сей день ростѐлють середъ цѐркви,
Та посипàють трòхи, та усѣ
И лѣзуть цілувàти. Вінъ же грòшей

Не давъ за се, та ухопѝвъ. та й хòче
Нестѝ посерѐдъ цѐркви розісла̀ти....
А я стою біля порòга й ба̀чу....
И тільки вінъ на гòлову напъя̀въ —
А я у цѐркву — грòші, кажỳ, грòші!
А сỳчий піпъ не то щобъ покорѝтись
Ще ла̀ятись, а людъ увѐсь на мѐне
Та такъ, що трòхи не забѝли, па̀не.
Отъ спра̀вді, па̀не, трòхи не забѝли!!

Анаста̀сій.

Ти брѐшешъ, жѝде!

Овра̀мъ.

Ні, то вінъ все брѐше;
А я такъ от-якъ пра̀вду говорю̀!
Вінъ зъ цѐркви вкравъ ёгò: спита̀йте-лишъ!

Зацвилихòвській.

Укра̀въ? А? А?

(Анаста̀сій мовчѝть).

Мовчѝть, такъ кòриться. Ну, де жъ захова̀въ?

(Анаста̀сій мовчѝть).

Кажѝ, де дівъ те полотѐнце?

(Анаста̀сій мовчѝть).

Кажѝ

(Бье ёгò по щоці).

Анастасій.

(Підставляе щòку).

Бий удрỳге.

(Зацвилихòвськiй бье).

Чужестрàнець.

(Підхòдить).

Стревàйте. Чи не гріхъ се такѝ вамъ
Такъ изнущàтись? Зà-що ви бъетèся?
Мерзèнному жидỳ, бачъ, захотілось
Поглумувàти зъ хрестьянѝна! Ти, Оврàмъ,
Чи якъ тебè зовỳть, жидівська пѝка!
Скільки тобі за плащанѝцю грòшей?

Оврàмъ.

Та вже дастè хочà десятокъ злòтихъ.

Чужестрàнець.

(Кùда ёмỳ грòші).

Озьмѝ хочъ двàдцять, сỳчий синъ, падлюка!
Та й убірайся икъ чортàмъ у пèкло.

Оврàмъ.

Ще й лаеться? *(тùхо)* Такъ, спрàвді, 20 злòтихъ.

Зацвилихòвськiй.

Що ти за чоловікъ!

Чужестрàнець.

Я прохожàлий.

ЗАЦВИЛИХО̀ВСЬКІЙ.

Се га̀рно. Гей, сюдѝ-лишъ, хло̀пці!
Озьмі̀ть-лишень от-сёго мацапу̀ру!

ЧУЖЕСТРА̀НЕЦЬ.

За що?

ЗАЦВИЛИХО̀ВСЬКІЙ.

За те, що ти мені̀ здає̀шся бісомъ.
Якъ подивѝтись на тебе, такъ тільки
Тобі йти по двора̀хъ шматківъ проха̀ти;
Сліпий, кривий, обша̀рпаний зъ одѐжі—
А гро̀ші якъ поло̀ву розсипа̀е!

ЧУЖЕСТРА̀НЕЦЬ.

(Підхо̀дить до его й пока̀зуе ёму̀ тѝхо щось похо̀же на листъ папі̀ру).

Не комезѝсь. Глядѝ....
Я за̀втра самъ до ста̀рости піду̀.
Пога̀но глядитѐ ви своі̀хъ ру̀ськихъ.
Иді̀ть собі, а я до іхъ приста̀ну.

ЗАЦВИЛИХО̀ВСЬКІЙ.

А, до̀бре, зна̀ю. Розступі̀ться, хло̀пці!

(до Анаста̀сія).

Идѝ собі харма̀ркати у цѐркву
Надъ полотѐнцемъ, якъ каза̀въ Овра̀мъ.

(Овра̀му).

А ти, жиді̀вська пѝка, щобъ не смівъ

Ти цѣлий тиждень докучати намъ,
Бо гроши отдали тобі усі.

Оврамъ.

Твоя въ сімъ воля, мій вельможний пане.
Я бъ и не те, та сее вамъ извістно....
Велику пошлину за одкупъ правлють.
Ще тільки попрохавъ би щось васъ, пане,
Бачъ, завтра въ іхъ ажъ двічи зъ корогвами
Кругъ церкви ходять....
Такъ щобъ ище за корогви що-небудь.

Чужестранець.

А скільки?

Зацвилиховській.

Якъ, жидівськая утроба!!
Стревай, отъ ми дамо тобі! Гей, хлопці!

Оврамъ.

Охъ, паночку! ой, лишечко! простіть!...
Змилуйтеся, не буду, я не буду...

Зацвилиховській.

Гляди, не дуже....

Оврамъ.

Ні, я такъ.... нічого....
И справді, такъ.... нічого.... я нічого....

Зацвилиховський.

Ачъ бісівъ жидъ, злякався!

(Тихо чужестранцеві).

Добре, добре.

(Пішли).

Анастасій.

Що ти не есть, чи зъ добрістью, чи зъ змислом,
Ти добре діло намъ зробивъ. Спасетъ
Тебе Господь! Теперъ, хто хоче, люде...
Збірайтеся. Ходімъ молитись Богу.

(Народъ збірається).

СЦЕНА V.

Герцикъ зъ товпою хлопцівъ.

Герцикъ.

Ні, братці, ні, се вже хочъ якъ, такъ ні!
Терпіте, коли хочте, я жъ... спасибі!
Хоча и пропаду, нехай же знае
И вінъ, якъ зачіпать мене.

Петро.

Що вінъ?

Одинъ зъ хлопцівъ.

Послухай, брате; що ти зробишъ крикомъ?
Почують....

Гѐрцикъ.

Що? Ти дўмаешъ, що я
Такѝй, якъ ви? Ні, брàтці, знàйте те,
Що бàтько мій полкòвникъ бувъ. Эгѐ!
Вінъ, бісівъ, що хібà? Аджѐ, я бàчу,
Вінъ дўма, що тепѐръ, якъ вже Лисѐнка
Немà, такъ вінъ що хòче, те и рòбить!
Ні, дрўже, стій! Ще я живѝй-здорòвий
На твою гòлову.

Де хто зъ нарòду.

Що, и тобі погàно?!

Гѐрцикъ.

О, трясця імъ! Погàно? Отъ! — Та імъ
Ще поганіше бўде. *(озирàецця кругòмъ)*.
Э! тутъ багàто васъ! Та все знакòмі,
Усі колѝсь булѝ намъ приятелі.
Отò лихà годѝна! Першъ якъ часто
Бувàло бàчились, якъ ще покійникъ
Отѐць живѝй бувъ, а тепѐръ забўли.

Одѝнъ зъ хлòпцівъ.

Ні, пàне. Вже за кòго, а за тѐбе головàми рідніші наложѝть!

Гѐрцикъ.

Ви знàете хто я?

Дрўгий зъ хлòпцівъ.

Панъ Гѐрцикъ.

Гѐрцикъ.

Мій бàтько вмеръ за васъ, якъ изъ покійнимъ
Лисѐнкомъ ви хотіли пиднимàтись,
Умѐръ за всіхъ у мỳкахъ, у тортурахъ...
Не показàвши ні на кòго, все
Принявъ на сѐбе, — ви жъ менѐ забỳли!

Одѝнъ зъ нарòду.

Его отѐць бувъ дòбрий чоловікъ!

Дрỳгий.

Спасѐная душà!

Одѝнъ зъ хлòпцівъ.

Ні, пàне-брàте, не забỳли. Що ти хòчешъ,
У всімъ тобі радніши послужѝти!

Гѐрцикъ.

Якòго ви ще лѝха не терпіли?
Ще якъ хібà зъ васъ вòрогъ не глумѝвсь?
Псу лỳчча честь, ніжъ кòжному изъ васъ!
Чогò жъ ждетѐ ви?

Анастàсій.

Бòжоі лàски!

Гѐрцикъ.

Богъ бàчить нàші біди, Богъ намъ бỳде
Помòшникомъ. Послỳхайте лишъ, брàтці:

Ви терпитè усі, а я нехòчу.
Изъ васъ глумỳються; ви імъ покìрні;
Я не такий! менè не зачіпай!...
Послỳхайте лишъ, товарищì. Вчòра
Й менè зобідивъ стàроста проклятий:
Однявъ у мѐне зарỳчену дівку,
Лисѐнкову сестрỳ, мою кохàнку,
Однявъ и дѐржить въ сѐбе містъ паплюги.
Я бувъ хотівъ до сѐбе на весілля
Васъ кликать після святъ; а вінъ укравъ,
Вхватѝвъ іі, якъ вовкъ ягня, до сѐбе.
Почỳвши, що Лисѐнка вже забили,
Вінъ дỳма, що тепѐръ ёгò вже вòля
Згнущàтись надъ ёгò сімъèю. Брàтці!
Багàто вамъ ляхѝ робили лиха;
Ви все терпіли — я терпіть не хòчу!
Підỳ до ёго зàразъ, та й убъю....
Убъю... От-симъ пістòлемъ встрѐлю! òт-якъ!!
Що після бỳде, хай и бỳде! Крàще
Смерть, ніжъ такà недòля и порỳга!

Одѝнъ зъ хлòпцівъ.

Молодѐць!

Дрỳгий.

Дòбрий Гѐрцикъ чоловікъ!

Трѐтій.

Щѝре сѐрце!

Четвéртий.

Егò бàтько вмеръ за насъ!

Пъятий.

Вінъ сиротà!

Шòстий.

Сиротà! Бідний сиротà!

Сёмий.

Не дамò погибàти Гèрцикові! Самì згйнемо за ёго!

Одйнъ зъ хлòпцівъ.

Краще смерть, ніжъ нарỳга, говорйли дідй нàші.

(Нарòдъ турбýеться; шумъ; шопотня́).

Анастàсій.

Панъ Гèрцикъ! На що ти людéй турбỳешъ?
Схотівъ пропàсти самъ, такъ пропадàй.
Навìщо жъ ти підмòвлюешъ и дрỳгихъ!

Гèрцикъ.

Пан-òче!...

Анастàсій.

Послỳхайте, мірàне. Хто зъ васъ піде
За імъ, той бỳде вòрогъ християнству,
И я по влàсті Богомъ менì дàнній,
Запрèтъ на всіхъ кладỳ. Протй закòна
Такъ діяти. Тепèръ святà-субòта:

Тоді хотіли въ цѐркву, — отъ и мо̀жно!
Відпѐрта цѐрква. Що жъ ви стоітѐ?
Ходімо. *(повертàеться. Нарóдъ стоiть).*

Гѐрцикъ.

(Въ серця́хъ кùдаецця до ёго).

Ти, мàбуть, зъивъ ляхìвськихъ прочухàнівъ,
Ну, іжъ; ну, клàняйся імъ — вонù ще разъ
На щòцяхъ обірвỳть тобі волòсья!...
Чогò жъ ти людѐй дòбрихъ звòдишъ, пòпе??

Анастàсій.

Ходімо, дòбрі лю̀де, швидче въ цѐркву,
Бо сòнечко звернỳло вже на зàхідъ.

Гѐрцикъ.

Стій, стій, не ворушѝсь! Я дамъ тобі!...

Петрò.

Семѐне, щò ти? Блекотѝ объìвся!!
Говъ! Хлòпці! Що ви стоітѐ, безỳмні!
Не бàчите, вінъ, мàбуть, одурѝвъ!
Свящѐнника!... Ахъ, бісівъ синъ анцѝхристъ!
Охъ, супостàть!! Рукà твоя̀ проклята
Посміла!!! *(нарóдъ оступà Гѐрцика)* Въяжѝть ёго!

Гѐрцикъ.

Въязàть?! Ахъ ти, старà собàка!... Якъ?
Менѐ въязàть??... Кишкѝ тобі скорішъ

Я розвъяжу̀ шаблю̀кою сіѐю,
Ніжъ ти до мѐне смѝтимешъ торкну̀тись!!

(Обмáхуе коло сéбе шáблею).

Стона̀дцять вамъ чортѝвъ! Гідки̇ пога̀нці,
Підні̇жки недові̇рківъ, перѐвертні,
Ви, байстрюки̇, жіно̀цькії пі̇дхвістки!
Іюди всі, Христа̀ прода̀ли вдру̀ге!!
Вамъ всімъ, бачу̀, дать по деся̀тку зло̀тихъ,
Такъ ви хочъ за̀разъ въ нѐхристі радні̇ші...
Чортъ зъ вами! (*Оберта̀еться наза̀дъ*)
Бу̀дьте ви прокля̀ті по̀-вікъ
Одъ Бога! Хай забу̀де васъ, якъ ви
Его̀ забу̀ли! Йдіть собі на піч
Коло̀ жіно̀къ кача̀тись, от-то̀ ва̀ше!
А я за сѐбе сам-оди̇нъ ще спра̀влюсь...

Наро̀дъ.

Семѐне! Бра̀те! Ми твої усі:
Роби̇ изъ на̀ми що ти зхо̀чешъ, всю̀ди
Веди̇ насъ — впра̀во, влі̇во, хоч-куди̇,
На му̀ку, на смерть, въ пѐкло... Ми радні̇ші...
За віру правосла̀вну, за роди̇ну!...

Анаста̀сій.

Семѐне Гѐрцику, утихомі̇рься!
Послу̀хай-лишъ менѐ... Твоя̀ есть во̀ля
Хочъ вва̀жишъ, хочъ не вва̀жишъ, се якъ знаешъ,
Тільки послу̀хай...

Гѐрцикъ.

Що тамъ бу̀ду слу̀хать?
Небѝсь, хочъ ти и піпъ, и святъ закòнъ
Толку̀ешъ, та я й самъ, що дìять, знàю.

Анастàсій.

Я знàю й вѝрю, дру̀же. Ти на мѐне
Розсѐрдився, та óвсі ду̀рно, дру̀же.
Хібà я рàжу, щобъ ляхàмъ корѝтись,
Абò-що? Ні, Семѐне мій кохàний!
Хай Богъ спасà: душà у мѐне ру̀ська.
И такъ мені на свѝті жѝти вàжко...
Такъ вàжко, брàте, що огнѐнну му̀ку
У вѝчнімъ пѐклі я бъ раднѝшъ принѝти,
Ніжъ му̀читись, на тѐе дивлючѝся,
Якъ вѝра православная страждàе,
И дòбрий нашъ нарòдъ біду̀е гѝрко...
Та тѝльки те, що все менѝ васъ жàлко,
А жàлко відтогò, що замѝсць вòлі й щàстья,
Залучитѐ ви нòве бідувàння!
Бо зъ чвàри вàшоі добрà не бу̀де;
Полòвлють тѝльки, та ще бѝльше бу̀дуть
Тіснѝти, отъ и все! А моя рàда:
По моему̀, відпрàвить до гетьмàна
Хмельнѝцького тихѐнько, и прохàти,
Щобъ вінъ измѝлувавсь прислàвъ намъ пòмічъ;
Бо ми вже стрàждемо не въ мѝру. Такъ!
Тодѝ-бъ ми вѝслобонилися, врàжихъ
Ляхѝвъ повиганяли бъ геть відсѝль,

И то не такъ, якъ вигоняли другі,
Що переріжуть всіхъ, та перетоплють!
Спаси відъ сёго, Боже! Гріхъ великий
Відплачувать злочинцямъ по злодійски;
Бо намъ не помсти трёба, а слободи.

Чужестранецъ.

Панъ гетьманъ вамъ поклонъ свій посилає,
И от-сей листъ велить вамъ прочитать.

(*Чита*).

«Дознались ми, що у Переяславі
Ляхи втісняють руськихъ, и що досі
Не вислобонились переяславці.
То-тимъ от-се, кохані православні,
Пъять тисячъ війська посилаю въ помічъ.
Повибивавши всіхъ ляхівъ проклятихъ,
Умісті зъ нами славте, діти, Бога
Що спасъ Свій людъ відъ тяжкої недолі».

Петро.

Якъ?

Чужестранецъ.

Такъ.

(*Шумъ між народомъ*).

Герцикъ.

Вони сёго не стоють, та й не хочуть.

Чужестранець.

Готòве вìйсько: я ёгò привìдця.
Увèчері, якъ стàне вже смеркàти,
Й католикѝ въ костѐлъ свій изберỳться,
Намìтте кòжний домъ, дѐ ляхъ живѐ,
Удàрте въ дзвінъ и рìжте супостàтівъ;
А ми, почỳвши, ѝвимось заразъ,
Оступимо кругòмъ весь Перейславъ,
И ні одна проклятая душà
Не вѝхопиться відсілѝ изъ пèкла.
Урàнці всі ви бỳдете слобòдні,
И день святий великъ-день бỳде двічі
Святішъ для насъ: умìсті зъ воскресèннямъ
Христòвимъ ми святитимемо й нàше
Зъ пекѐльноі невòлі визволèння.
Урàнці всі ми бỳдемъ християне,
Увèчері сёгòдні бỳдемъ звìрі.
Щобъ шàни изъ ляхìвъ не дать нікòму,
Щобъ ні-единий не утìкъ відъ смѐрти,
Катỳйте іхъ; манѐнька дітворà
Щобъ испеклàсь у пòломьі сёгòдні...
Щобъ зàвтра не булò тутъ лѝцького и дỳху:
Бо такъ велить вамъ панъ вельмòжний гетьманъ!

Всі.

Смерть католикàмъ! Смерть імъ, супостàтамъ!
Весь рідъ скоренимò!

Чужестранець.

Не дуже-то гвалтỳйте, щобъ не вчỳли.

Ти, Гѐрцику, вернѐшъ свою̀ коха̀нку;
А ти, роззя̀во, свою̀ ма̀тіръ. Всімъ
Розва̀га бу̀де вра̀нці.

Петрò.

Хто ти,
Кумѐдний чоловікъ! Скажѝ, будь ла̀сківъ,
Нашъ визволѝтелю — хто ти такий?

Чужестра̀нець.

Лисѐнко!

(*Усі зъ крѝкомъ до ёго кѝдаються*; *розпро́си, шумъ, гвалтъ*).

Тѝхше, тѝхше!

Голоса̀.

Якъ? Що? Хіба̀ вже мѐртві устаю̀ть?
Коха̀ний, мѝлий ба̀тьку! Визволѝтель!
Чи-ма̀буть се брехня̀, що вра̀жиі ляхѝ
Тебѐ убѝли? Ні, увесь на ра̀нахъ! Пра̀вда!
Чи ти живий, чи ти воскрѐсъ изъ мѐртвихъ?
Мана̀! Мана̀!!

Лисѐнко.

Ні, не мана̀ — Лисѐнко, лю̀ду до̀брий!
Лисѐнко я... Вамъ чу̀дно, дѝвно ба̀чить
Менѐ зъ трунѝ уста̀вшого? Вамъ стра̀шно
Мерця̀ живѝмъ угля̀діть! Не диву̀йтесь,
Що для Свого̀ наро̀да Милосѐрдний
Госпо̀дь творѝть такіі дѝвні дѝва.

Я знàю, брàтці, рознеслàся чỳтка,
Що ворогѝ Лисѐнка доконàли,
Закатувàли гòлодомъ въ темнѝці;
Що обомлілі рỳки вже не въ мòчі
Висмѝкувать серця̀ у іхъ; що нòги,
Швидкì на іхъ погѝбель и мучѐння,
Вже не піднімуться, и що однà
Душà ёгò безсѝльна, дивлючѝся
На гірку дòлю мѝлоі родѝни,
Літà надъ нѐю сòколомъ по хмàрахъ,
И, бачучѝ братìвське лѝхо, стòгне,
И дàромъ поривàеться, якъ филя —
Що по Дніпрỳ въ негòду похожàе,
Клекòче, рвѐться, сѝвимъ пѝломъ хлѝська,
Хотіла бъ нàче бѐрегъ весь залѝти,
И вѝхопитись изъ стрѝжня не мỳсить . . .
Такъ, братці, такъ; ся чỳтка дуже пѐвна.
Я спрàвді вже мертвѐць: я вмеръ для миру
И для себѐ Вже я не чоловìкъ;
Вже я не той Лисѐнко, що міжъ вàми
Колѝсь найліпшимъ козакòмъ здавàвся,
Й поперѐдъ жвàвоі кравчѝни жàхомъ
На коню воронòму вигравàвъ . . . .
Тогò Лисѐнка вже немà . . . Зостàвся
Якійсь калìка, хвòрий, перебѝтий,
Якъ дѐрево підрỳблене . . . Отъ той,
Що назвивàеться Лисѐнкомъ. Чỳдо,
Опỳдало — шульпікъ лякàти стовбъ,
Потрỳхлий: отъ тепѐръ Лисѐнко вашъ!
Такъ, брàтці, — я вже вмеръ. Се тінь моя̀

Пришла̀ до васъ, свій рі̀дний Переяславъ
Кохаючи, спасті̀ своіхъ браті̀въ:
Тобі̀, Семѐне, узвернѝть кохаѝку;
Тобі̀ — твою бещасну ма̀тіръ; цѐрковь
И Божу слу̀жбу для тебѐ, пан-о̀че:
Усімъ оддàть худо̀бу и слобо̀ду,
И відомсті̀ти ворогàмъ за смерть,
Такъ відомстѝть, щобъ черезъ двісті ро̀ківъ
Іхъ прàвнуки Лисѐнка споминàли....

Петро̀.

Такъ, вінъ! Лисѐнко вінъ! Лисѐнко нашъ!!
Якъ се тебѐ я непризнàвъ и до̀сі?

Гѐрцикъ.

Мій брàте!

Одѝнъ зъ наро̀ду.

Скажѝ жъ намъ, якъ ти вѝзволився?

Лисѐнко.

Черезъ Госпо̀дню по̀мічъ. Вишневѐцькій,
Не переспо̀ривши менѐ у му̀кахъ,
Що вінъ и я вигàдували різно
Я на ляхівъ, а вінъ на ру̀ськихъ, хѝтро
Хотівъ менѐ излàпать, и мирѝтись
Бувъ-захотівъ... А я собі на ду̀мці...
Ми вмо̀вилися дàти вѝйську пільгу
На місяць. Я жъ тимъ чàсомъ намогàвся
Убрàтись у Немѝрівъ... Ажъ на лѝхо

Вонѝ самі й надъ насъ булѝ лукàвішъ! . . . .
Увосени стоявъ я нѝшкомъ зъ лàгремъ,
Якъ гỳлькъ! о-півночи менè збудѝли
Якісь крѝки . . . Прочỳнявся я й бачу:
Стоять ляхѝ изъ гòлими шаблями.
Я ухопѝвъ шаблюку, и рішѝвся
Хочъ и пропàсти, такъ щобъ не безъ слàви.
От-тỳт-то, брàтці, я рукѝ избàвивсь
И òка прàвого, и сі шрамѝ
Скрізь по лицю зостàлись зъ тòі нòчі . . .
Я бѝвся, якъ скажèний вовкъ; однàче
Менè звъязàли й повезлѝ въ Немѝрівъ . . .
Ажъ затрусѝвся Вишневèцькій, якъ
Изблѝзьку подивѝвся на Лисèнка!
Велівъ вестѝ менè зарàзъ въ тортỳри . . .
Менè пеклѝ, сікли, обідві нòги
Гарячими залізами зковàли,
И кѝнули у лёхъ, щобъ зъ пацюкàми
Та зъ жàбами голòдну смерть приняти.
Вже сёмий день изхòдивъ — я лежàвъ,
Охлялий, хвòрий, слабѝй . . . лèдве-лèдве
Душà у тілі, й смèрти дожидàвся . . .
Якъ тутъ мої голінні гайдамàки
Въ Немѝрівъ увірвàлись. Гòре й лѝхо
Настѝгло на ляхівъ! Панъ Вишневèцькій
Мерщі утікъ. Котрі ляхѝ поспіли,
Пішлѝ за імъ; котрі зостàлись тамъ
У поломы та у залізахъ гѝбли . . .
Почỳвши мою дòлю, гайдамàки
Менè мерщі вислобонили. Брàтці!

Багàцько лѝха я ляхàмъ подіявъ,
Багàцько христіянськихъ городівъ
Повизволя̀лись черезъ мèре . . .
А рідний Переяславъ мій . . . Остàнній
Може разъ надъ вòрогомъ потішусь,
Нехàй же разъ сей бỳде за родѝну!
Сегòдні ввечері ви всі слободні:
Пъять тѝсячъ війська вамъ прийшлò на пòмічъ,
Пъять тѝсячъ, брàтці! Тільки зъ тимъ варỳнкомъ,
Щобъ ні-однà душà зъ васъ не посміла
Надъ вòрогомъ измѝлуватись! Въ сèрце
Тому ніжъ гòстрий, хто жалỳе сèрцемъ
Католиківъ! Удèсятеро імъ
Відплàтимо за нàші біди! . . . Смèрти
Імъ мàло! Брàтці! Бòлісти и лѝха,
Скільки іхъ è на світі, зберемò
На супостàтські гòлови треклятихъ! . . .
Хто вѝгада силнішую нарỳгу
Надъ недовірками, томỳ більшъ чèсти!
Той бỳде пèрший поміжъ козакàми! . . .

Г о л о с а.

1-й.

Кісткѝ імъ потрощѝмъ!

2-й.

Огнèмъ палѝть!

3-й.

Въ багнì топѝть!

4-й.

Всіхъ до-горѝ ногàми перевішать!

Анастàсій.

Лисѐнко! Ось-лишъ розкажỳ тобі
Я прѝказку,

Лисѐнко.

Абѝ булà корòтка!

Анастàсій.

Корòтка. Бувъ собі отѐць изъ сѝномъ.
Синъ, нà лихо ёмỳ, бувъ непокірний,
И все грубѝвъ прòти отця, й не слỳхавъ;
Однàче дòбрий батько все терпівъ,
Все одбувàвъ, и бувъ до ёго дòбрий.
Разъ синъ вѐльми нашкòдивъ у господі:
Тоді отѐць розсѐрдивсь, та й прогнàвъ
Дитя̀ своѐ изъ дому. Синъ пішòвъ;
И тільки вийшовъ изъ рідного двòра
Пришлось ёмỳ итѝ черезъ рікỳ....
Містъ розломàла пòловідь. Нашъ хлòпець
Пішòвъ у бродъ, як-ось попàвъ у я̀му,
И топне... Бàчучи те батько,
Зъ вікнà, та до ёгò — по сàму шѝю
Ускòчивъ въ воду й вѝтягнувъ ёгò.
Щожъ синъ? На дрỳгий день, містъ дя̀ки,
Бивъ батька!... Ну, скажѝ жъ, будь лàсківъ,
Що батько зъ сѝномъ мỳсить изробѝти?

Лисѐнко.

Що? Батько хай покіне злѐго сѝна
И прожене̇ на віки изъ госпо̇ди.
А ти, пан-о̇че, хочъ и замовчѝ;
Бо бачиться, чо̇го ти хочешъ...

Анастасій.

Добре.
Ти ка̇жешъ замовчѝ; одначе, батько
По твоему покинуть сѝна мусить.
Такъ знай же, сѝну, знай й ти, люду добрий,
Що батько есть Господь нашъ милосѐрдний,
А непокірливе дитя — Лисѐнко;
Бо Вінъ въ Святімъ Своімъ Писані каже;
Не діять лиха й ворогу лихому.
Ти знаешъ се; одначе, скільки крові,
Не тільки винноі — такоі скільки,
Котра колись покуту переважить,
Скільки пролівъ ти? Богъ усе терпівъ
Терпівъ, покѝ Его святая воля
Терпіть волила, ждавъ, щобъ ти одумавсь;
Ти не одумавсь — Богъ тебе̇ зкаравъ,
Оддавъ тебе̇ прилютимъ ворогамъ,
Однявъ у тебе руку, око, тіло
Твое̇ лешивъ, що би душа спасалася;
И впъять злаcкавивсь, якъ надъ сѝномъ батько;
Одъ смѐрти визволивъ, изъ пекла вѝнісъ
Всемі̇цною десницею Своею...
Що мусишъ ти робіть? Гарячимъ сѐрцемъ,

Молитвою та добрими ділами
Принести Богу дяку... Ти жъ що робишъ?
Ти бъешъ Его. Бо знаешъ, що Спаситель
Сказавъ: усе, що робишъ ти для брата,
Ти робишъ для Его — добро чи лихо.
А братъ твій ляхъ, такий же, якъ и руській;
Все чоловікъ, все Божа тварь такая жъ...
И вамъ усімъ не гріхъ таки? Господь
Почувъ молитви ваші и нещастя,
Пославъ до васъ Свою святую помічъ,
А ви заразъ, містъ дяки, проти волі
Его йдете! Великий гріхъ вамъ, діти;
Великий гріхъ!... Коли ви хочте щастя
И визволення милій Украіні,
Такъ дійте вгодне Богу, а не бісу...

Лисенко.

(Бере Анастасія за руку и обертае до церкви).

Он-бачишъ церківка твоя, пан-оче;
Иди туди молитися за насъ.

(Бере у Герцика шаблю).

Одна душа посмій ёго послухать
Всю голову мічемъ симъ потрощу!...
Не дурно я прийшовъ васъ визволяти,
Не дурно шлявся переодягнутий,
Не дурно випрохавъ въ гетьмана помічъ:
Усе жъ для васъ, усе за васъ... Такъ знайте жъ,
Що я старший надъ вами! Смерть и лихо

Усі̀мъ ляха̀мъ! И мало-мало хто
Изъ васъ не такъ — усіхъ зара̀зъ покѝну!

Наро̀дъ.

Що ти прика̀зуешъ, ми те и зро̀бимъ!

Анаста̀сій.

Не погубля̀йте своіхъ душъ за по̀мсту!

Лисѐнко.

Не погубля̀йте своѐі родѝни!

Анаста̀сій.

Послу̀хайте — Госпо̀дь васъ покара̀е!

Лисѐнко.

Колѝ не такъ — усіхъ покѝну за̀разъ!

Анаста̀сій.

У цѐркву, бра̀тці! День велѝкъ сёго̀дні!
Хай про̀клятъ бу̀де той, хто злимъ жада̀ннямъ
День смѐрти Бога-Спа̀са закаля̀е!...

(Йде́, за імъ ніхто́; Лисе́нко йде
у дру́гу сто́рону, за імъ усі).

ХОРЪ.

Хоръ усі̀хъ.

Та вже засвітѝла зоря̀ весняна̀!
Ущу̀хнули крѝги на рідній ріцці;

И зòлотомъ ся горі-цвітъ по луці;
И стàли понỳріи пèтрі вдягàтись;
И стàли къ лещѝннику бджòли збірàтись;
И звірья игрàе, и птàшсьтво співàе;
И кòникъ дорòжку, ржучѝ, починàе:
Всімъ рàдощи й щàстя звістѝла веснà
И щàстя не мàе Вкраіна однà!
Вкраіно! Вкраіно! Такà твоя дòля!
Забỳли тебè ратувàть изъ невòлі!
Забỳли сусіди и діти родѝни;
Чи й Ти, мѝлий Боже, забỳвъ Украіну!

Хоръ хлòпцівъ.

Дівчàта-небожàточка
Не чỳете веснѝ?
Чомỳ ви не співàете,
Не вòдите танківъ?
Чомỳ ви не квічàете
Чорнѝвихъ кісъ своіхъ?
Чи хòчете співàночки
Щобъ ми вамъ почалѝ?
Чи хòчете вінòчечки
Щобъ ми вамъ заплелѝ?

Хоръ дівчàтъ.

Не трèба подарỳночківъ;
Готỳемъ іхъ для васъ.
Ой знàемъ ми співàночки,
Ой è у насъ вінкѝ!
Испèршу лишъ родѝнонці

Ви воленьку верніть;
Исперше чужестраньцівъ ви
Зъ родини прожените.
Тоді приходьте гратися
Изъ нами на луку;
И кожному дівчинонька
Співанку заспіва,
И кожного коханочка
Квітками заквітча!

Хоръ усіхъ.

Снігъ спорив зъ землею: мовчи ти земле!
Не страшно мені теперъ сонце твое!
А сонце почуло й снігъ ростопило,
И землю квітками й зіллямъ экрасило.
И ти, ворогъ нишний, на насъ такъ казавъ;
И Бога, безумний, на сміхъ підіймавъ;
А Богъ насъ послухавъ — и судъ твій настигъ;
И ти передъ Богомъ ростанешъ якъ снігъ!

СЦЕНА VI.

Лисенко виходить, Марина біжить до его.

Марина.

Де вінъ? Де вінъ?

Лисенко.

Тутъ, сестро, тутъ.
Дивись на его, коли ще признаешъ...

Моя̀ бещàсниця! Моя̀ голу̀бка!
У шпòнахъ въ ря̀бця... Охъ, моя̀ милѐнька!

(Цілу́е ӥ).

Марѝна.

Мій Божоньку! Чи се ще ти, мій брàте!
Калìка, стàрець!! Охъ, моя̀ голòвка!...

(Припадá ёму́ до грудéй).

Лисѐнко.

Не приторкàйся, сѐстронько, лицѐмъ
Икъ моімъ гру̀дямъ: ляцькі ку̀лі щòки
Тобі заму̀лють... Кòсті вийшли зъ мня̀сомъ
Лицѐ твоѐ білѐнькее надàвлють...

Марѝна.

Дозвòль, мій брàте! Чи не смию̀ть слёзи
Шрамівъ твоіхъ... Губàми вѝсмокчу
Весь гній изъ ранъ тобі... Охъ, Боже!
Не мàе òка!... О, мій брàте любий!
Хочъ би однò у мѐне мòжно вѝрвать
И вставити тобі! Я бъ булà раднìша...

Лисѐнко.

О, не кажѝ сёгò!... Не плачъ, мій àнголь...
Бо швѝдко й я не втѐрплю и заплàчу...

Марѝна.

Мій брàте!!! *(плáче).*

Лисѐнко.

Не плачъ же, сѐстро! хочъ тепѐръ не плачъ:
Бо плàкать нѝколи. Я на часѝнку
Зійшѐвся тутъ зъ тобòю. Трѐба дѝло
Налàгодить...

Марѝна.

О, знàю, знàю сѐрце!
Щобъ ворогѝ тебѐ не назарѝли.
О, я тебѐ зховàю!

Лисѐнко.

Ні, сестрѝцю!
Не объ схòванні річъ... Тебѐ зъ невòлі,
Зъ позòра вѝзволить, и цілий гòродъ
Зъ підъ бусурмàнськоі кормѝги. Отъ
Чогò прийшòвъ сюдà я. Врàнці бỳдемъ
Ми вже на вòлі. Ввѐчері сѐгòдні
Ні òдинъ ляхъ відъ кàри не втечѐ...
Рѝзати, пектѝ,
Знущàтись, наругàтись надъ ляхàми
Ми бỳдемъ усю ніч. Твомỳ злодію
Такỳ вже кàру вѝгадаемъ вкỳпі,
Що й чортъ злякàеться... Чогò жъ ти, сѐстро,
Поблідла такъ? Чогò ти затрусѝлась?
Эй, бàба, бàба! Що то вже за рідъ
Жинòчій вашъ! Ну, дòбре: тимъ, сестрѝцю,
От-сѐ тебѐ я вѝкликавъ, щобъ чàсомъ
Чогò й тобі у чвàрі не зробѝли.

Побіжимо̀ мерщі̀ къ Дніпру̀ до мѐне:
Тамъ я тебѐ схова̀ю... Чомъ ти блі̀да?
Не бійсь!... Тамъ зна̀йдешъ ти свого̀ Семѐна.

МАРЙНА.

Якъ, за̀разъ?!

ЛИСЕ́НКО.

За̀разъ, за̀разъ. А! тепѐръ я ба̀чу,
Чого̀ жахну̀лась ти! Ти пригляді̀лась,
Що въ мѐне пра̀вої рукй нема̀;
И що колй твій злоді́й павздогінъ
Пошлѐ по тѐбе, я не въ сйлі бу̀ду
Оборонйть тебѐ. О, ні, коха̀на!
Не дасть ще лі̀вая ганьбй. А хочь и лі̀ву
Згублю̀ — у зу̀би застромлю̀ шаблю̀ку,
А все-таки сестрй не дамъ въ пота̀лу.

МАРЙНА.

Бра̀те, бра̀те!...

ЛИСЀНКО.

А-ну̀ тебѐ! Ході̀мо швйдче...

МАРЙНА.

Мій бра̀тоньку! Убий менѐ, зарі̀жъ,
Я не піду̀ зъ тобо̀ю.

ЛИСЀНКО.

Що се, сѐстро?!

М а р ӥ н а.

Семѐна я нікѐли не любѝла.
Тобі сказѐли дѝрно, що и дѝсі
Я убиваюся за імъ душѐю.
Тобі сказѐли, що я поневѐлі
Живѝ у стѐрости; що вінъ менѐ
Укрѐвъ, однѝвъ . . . Охъ, брѐте мій! Для чѐго
Не тріснуть груди въ мѐне, щобъ зъ послѝднімъ
Дихѐннямъ вилетіло страшнѐ слѐво!! . . .
Бий, ріжъ менѐ — я стѐросту люблю.
Бий, ріжъ менѐ — я по любві до ёго,
Щобъ відвязѐтись одъ Семѐна, перейшлѐ . . .
Я, рѐдомъ рѝська, ляха недовірка
Якъ дѝшу полюбила, и за ёго
Раднѝша йти на смерть, на катувѐння!

Л и с ѐ н к о.

Ти?

М а р ӥ н а.

Я.

Л и с ѐ н к о.

Моя сестра?

М а р ӥ н а.

Твоя сестрѐ.

Л и с ѐ н к о.

Лисѐнкова?

Марйна.

Лисѐнкова сестрà.

Лисѐнко.

Идѝ за мнòю.

Марйна.

Не пiдỳ.

Лисѐнко.

Не пiдешъ??

Марйна.

Нi, не пiдỳ.

Лисѐнко.

Такъ я и сѝлою
Озьмỳ тебѐ; заставлю позабỳти ляха
Своrò; заставлю вийти за Семѐна.

Марйна.

Шкодà, мiй брате, сѝлою не òзьмешъ.

Лисѐнко.

Чомъ?

Марйна.

Першъ, нiжъ ти менѐ изъ мiста здвѝнешъ,
Я крòвъю росплѝнусь передъ тобòю!

Лисѐнко.

Ахъ, ти, змiя!! Ти ще менѐ лякàти?!...
Идѝ, кажỳ тобi, зо мнòю зàразъ!

Марѝна.

Я вже тобі сказàла, не пі̀ду.

Лисѐнко.

Такъ я тебѐ убъю на от-сімъ мі̀сті!

Марѝна.

Бий. Вбить себѐ я дàмся; ті̀льки
Итѝ въ невòлю — ні.

Лисѐнко.

Охъ, ти, паплю̀га!
Такъ се тобі у козакі̀въ невòля,
А у ляхі̀въ такъ вòля?!

Марѝна.

Такъ!
Мені̀ и вòля и слобòда зъ мѝлимъ...
Я вже тобі̀ сказàла разъ, мій брàте,
Що не насѝлно затягну̀въ менѐ
До сѐбе стàроста; що я самà
Злюбѝлась зъ імъ. Та ти бъ такѝ поду̀мавъ:
Колѝ бъ испрàвді вінъ менѐ въ невòлі
Державъ, якъ полюбòвницю свою̀,
Чи я бъ от-сѐ до тѐбе вийшла?... Вінъ би
Такъ и глядівъ за мнòю, кудà бъ я
Ні поверну̀лась. Я молодà ёгò,
Не полюбòвниця; у мѐне дòсить
Ще є душі̀ на се. Ти ду̀же мàло

Пізнàвъ свою сестрỳ... Ні, брàте! Першъ
Обнявъ би вінъ моè холòдне тіло,
Ніжъ взявъ за тèплу рỳку, колѝ бъ такъ
Якъ полюбòвницю схотівъ нелюбий
Менè держàти біля сèбе... Вінъ
Менè не сѝлувавъ — самà прохàлась,
Щобъ защитѝвъ одъ Гèрцика менè,
Колѝ бъ ти не прийшòвъ сюдà зъ ляхàми
За прèжні розплатѝтись, чèснимъ шлюбомъ
Ми бъ спарувàлись після святъ. Тепèра
Вже намъ не жѝти нà світі укỳпі...
Якъ вірна зарученà ляжу зъ імъ
Въ одній могѝлі.

ЛИСÈНКО.

Гàспидъ! Дьявòлъ!
Не ляжешъ зъ імъ въ одній могѝлі! Зàразъ
Мічèмъ тобі я грỳди рознесỳ;
Егò жъ живòго зпечемò урàнці...
Здихàй!! *(замáхуеться на нéі шáблею и, бáчучи, що вонá сміло стоïть и ні-трóшки не ворýшиться, остановѝвсь).*

Ти не боішся смèрти??

МАРИНА.

Не бою̀сь.

ЛИСÈНКО.

Ну, ти Лисèнкова сестрà!

Марйна.

Егò.

Лисèнко.

Ти скàжешъ полюбòвнику свомỳ,
Ти все ёмỳ повідаешъ зарàні
И вüзволишъ ёгò відъ смèрти?...

Марйна.

Ні,
Сёгò не бỳде! Визволяти відъ смèрти
Не бỳду я ляхівъ. Святỳю пòмсту
Моіхъ братівъ не зрàжу я. Я рỳська!
За глỳми, за нарỳгу, за невòлю,
За кровъ, за слèзи рідниxъ ти прийшòвъ
Изъ ворогàми розплатиться глỳмомъ,
Нарỳгою, невòлею и крòвъю;
Прийшòвъ защитить одъ посміху віру;
Зменьшити рідниxъ гòря; изъ родини
Сміттѧ чужèе вимести... Багàто
Терпіла й тèрпить бідная родина!
Якъ грішниківъ у пèклі дьяволи —
Катỳють насъ католики... Алè
Господь рішивъ — родина слобониться,
И ляцька кровъ изъ нèі рідну змйе...
Охъ, брàте мій! душà ще въ мèне рỳська,
И рỳське лихо дỳже, дỳже сèрце
Мені ворỳшить... Ти за се не бійся!
Не зрàжу васъ; не тільки що не зрàжу,

Того̀, ко̀трого я люблю̀ якъ ду̀шу,
Якъ Бо̀жий світъ, якъ, бра̀тіку, тебѐ
Я не спасу̀ ёго̀! Я нѝшкомъ не скажу̀
Ему̀ — біжѝ: тебѐ убѝти хо̀чуть...
Сама̀ вамъ помага̀тиму. Не ду̀рно
Къ ёму̀ прихо̀дивъ панъ Зацвилихо̀вській
И щось каза̀въ щобъ вінъ берігся! Мо̀же
Вінъ поміча̀; бо щось вже турбува̀вся
Почу̀вши, що наро̀дъ чого̀сь стовпля̀вся...
Я відведу̀ ёго̀ одъ стережѐння;
Я заведу̀ ёго̀ сюда̀, якъ смѐркне,
Й сама̀ тобі коха̀нця переда̀мъ!...
И вку̀пі зъ імъ, обня̀вшись кріпко, кріпко —
Підъ бра̀тниною ша̀блею загѝну...

ЛИСЕ́НКО.

Якъ смѐркнеться й почну̀ть дзвонѝть въ костѐли
Щобъ ти була̀ зъ імъ ту̀та, й дожида̀лась.

МАРИ̇НА.

Бу̀ду.

ЛИСЕ́НКО.

Та ти ізра̀дишъ?...

МАРИ̇НА.

Ні, не зра̀жу!

ЛИСЕ́НКО.

До̀бре.
Будь про̀клята одъ мѐне и одъ Бо̀га!!!

(Обде вихо̀дять).

ХОРЪ

Пе́рша половѝна.

Сла̀вимъ велѝкую сѝлу коха̀ння,
Чу̀дне й предѝвне твоѐ панува̀ння
На̀дъ усѐ Ти на свiтi силнiшъ!
Те, що и до̀ля сама̀ розлуча̀е,
Те, що нату̀ра забороня̀е
Ти пару̀ешъ до ку̀пи й мирѝшъ.

Дру̀га половѝна.

Сла̀вимъ велѝку любо̀въ до родѝни!
Ти зогрiва̀ешъ те сѐрце, що стѝне,
Холодѝшъ, що пала̀ чимъ другѝмъ!
Ти розрива̀ешъ, що до̀ля звя̀зуе;
Нiвечишъ те, що нату̀ра вка́зуе;
Приязнѐе ти ро̀бишъ гидкѝмъ.

Пе́рша половѝна.

Сѐрце коха̀ннямъ въ неi загорiлось,
Все воно́ зъ мѝлимъ своiмъ ростопѝлось;
Нерозрѝвнее вiчне коха̀ння ёго̀.

Дру̀га половѝна.

Меняя «родѝна» для неi не новѐе
Сѐрце въ неi ру̀ськее, а не чужѐе:
Родѝна жъ для ру̀ського вѝшче всёго̀.

СЦЕНА VII.

Нічь.

Марѝна и ста̀роста йдўть.

СТА̀РОСТА.

Колѝ бъ не твої чо̀рні о̀чі, дівко,
Що такъ на мѐне глядючѝ любо̀нь
Ажъ тя̀гнуть за собо̀ю, побожу̀сь
Всіма̀ святѝми, не поплівсь би дурно
Сюда̀ я. Люде на̀ші въ цѐркву йду̀ть,
А ста̀роста, що влітку не вида̀ли
Ніко̀ли пішого, блука̀є нічью
По у̀лицяхъ!... Куда̀ менѐ ведѐшъ?

МАРЍНА.

Сюда̀. Бачъ, ти каза̀въ, що менѐ любишъ,
А вже й пеня̀ешъ!

СТА̀РОСТА.

Сѐрце ти моѐ!...
Хочъ би у річку ти менѐ вела̀,
Я бъ и туда̀ раднішъ! Алѐ, скажи бо,
Що ти заду̀мала от-сѐ такѐе?

МАРЍНА.

Послу̀хай, мій Францѝшку: ажъ ти по̀лякъ?

СТА̀РОСТА.

Я твій коха̀ний, молодѝй...

Марйна.

Э, ні!
Кажѝ менѝ що я въ тебѐ питаю.
Ти полякъ?

Староста.

Нащо споминати те,
Що я раднішъ бувъ самъ забути часомъ?

Марйна.

Ти полякъ, а я руська.

Староста.

Охъ, не рви
Ти мого̀ сѐрця бідного!... Що хочешъ
Просѝ менѐ, кажѝ менѝ... Алѐ
От-сѐ що ти вигадуешъ?... Маріно!!

Марйна.

Руська!

Староста.

Ти ангол Божий, зъ нѐба
Злетівший, руська для народу тільки,
Якъ я для ёго̀ полякъ: а міжъ нами
Немае різніци. Ми дружка дружку
Не станемъ попрікати. Наші душі
Одна передъ другою, якъ пѐредъ Богомъ.
Я знаю, що ти вірно менѐ любишъ,
Якъ я люблю тебѐ: отъ зъ насъ и годі!

Марѝна.

Ти менѐ лю̀бишъ! Я люблю̀ тебѐ!
Однàче, все ти пòлякъ, а я рỷська.
Ти менѐ лю̀бишъ, якъ и я тебѐ!
Хібà се намъ що-нѐбудь запевнÿе?...
Та хто менѐ запѐвнить, що словàми
Ласкàвими годỷючи менѐ,
Ти не ховàешъ въ сѐрці злòі дỷмки?...
Ти, мòже, хòчешъ обманѝть менѐ,
Погрàтись, якъ изъ дівкою простòю,
А пòтімъ поглумѝтись и прогнàти!...
А мòже що и гѝрше... Хто запѐвнить
Тебѐ у тімъ, що я однòю
Рукòю обіймàючи тебѐ,
Тимъ часомъ дрỷгою не вихоплÿю
Ножà изъ пàзухи... И мòже въ чàрці,
Що колѝ піднесỷ тобі зъ винòмъ,
Усѝпані отрỷі... Спать безъ ляку
Не мỷсишъ ти, колѝ у òдній хàті,
Підъ òдной стрìхою зъ тобòю, спить
Душà вкраінська! Ти на сѐбе скàжешъ:
Я такъ божѝвся, колѝ ій казàвъ
Якъ я іі кохàю, тàкъ по щòцяхъ
Лилѝся слѐзи, я кохàю вірно....
Хібà слезàмъ, та клятьбамъ мỷсить вірить
Одъ полÿка вкраінець?? Де, скажѝ,
Зостàлась на Вкраіні однà цѐрква
Дѐ-бъ ляхъ изъ рỷськимъ не клялѝся дỷрно,
Обмàнюючи Бòга и себѐ?...

Скільки разівъ, цілуючи вкраінця,
Для ёго гибели полякъ изготувлявъ?...
Ви вміете и плакать и божитись,
И раді стать на вколюшки, и Бога
Призвати дурно, тільки бъ ворога
Лукаво обманити й загубити....
Чи не погибло ціле військо наше,
А вслідъ за імъ увесь народъ нашъ бідний,
Якъ клятьбами, божіннямъ и слізами
Опутали Острянйцю ляхй?...
Съ тиі години кожний поцілунокъ,
Що ляхъ вкраінцеві дае, похожий
На той, що Йуда Господу дававъ...
Дарма и клятьби й злези! Я не вірю
Твоімъ слезамъ и клятьбамъ! Ти на мене:
Вона божйлась, скажешъ, такъ по щоцяхъ
Й лилися слёзи; ні, вона
Мене кохае вірно... А хіба
Якъ руські, такъ ляхамъ и не платіли
Тимъ, чимъ ляхй іхъ жалували? Слёзи
И клятьби руського для ляха тежъ.
Що клятьби й слёзи ляха для сёго...
Хіба Лисенко, той Лисенко самий,
Що ви недавно тільки перестали
Лякатись, вінъ, кажу, хіба не клявся
Й не плакавъ передъ вами для того,
Щобъ лучче погубляти васъ? Лисенко
Робйвъ зъ ляхами те, що й думать страшно:
А я Лисенкова сестра!!... Францйшку!
Чи чуешъ? *я Лисенкова сестра.*

Староста.

Марйно!

Марйна.

Поглядй на городъ
От-сей. Чи такъ вінъ устрівавъ великъ-день
Першъ, ніжъ лиха година нанесла
Васъ, злодіівъ....

Староста.

Марйно! міла, люба!!
Колй хочъ трохи ти мене кохаешъ,
Змілуйся, не нагадуй; хочъ и мусишъ
Нагадувать: я не одйнъ въ сімъ вйненъ.
Не я старшій; не нарікай на мене
Одного....

Марйна.

Ти въ сімъ вйненъ, ти въ сімъ вйненъ!
Бо ти старшій у всімъ Переяславі.
Про те въ Переяславі жидова
На одкупі церкви святії держить,
Ксёндзи на людяхъ іздють до костелу,
И кожний день десятки неповйнних
Въ тортурахъ, або зъ голоду здихають....
Весь Переяславъ стражда и бідуе,
А ти старшій у всімъ Переяславі!!!

Староста.

(Кйдаеться на вколюшки).

Марйно, пошануй!...

Марйна.

Ви шанувàли
Нещàсних рỳськіх, якъ у васъ прохàлись?
Пошанувàвъ сёгòдні ти ту жìнку,
Що привелй до тèбе? И за те,
Що бідна нйшкомъ напеклà пасòкъ
Ти на три дні її запèръ у лёхъ...
На три дні празникìвъ!... Пошанувàвъ!!

Стàроста.

Марйно! Лйхо!...
Бідà мені! Морòзъ дерè!... Пустй!
Пустй... ходімо швйдче!...

Марйна.

Стій, Францйшку!
Ще я тобі скажỳ, за чимъ сюдй
Тебè я привелà. Въ ночì сёгòдні
Лисèнко — братъ покійний появйвся
И ставъ надъ пòстілью моèю. Стрàшно
Теклà изъ ёго кровъ; увèсь на рàнахъ,
Посічений, опàлений, безъ òка,
Ставъ вінъ перèдо-мнòю. Я злякàлась,
Піднялa крикъ... Вінъ підійшòвъ до мèне
И такъ казàвъ: не бійся, сèстро! Сòромъ
Твій знàю; алè я не прийшòвъ тогò,
Щобъ попрікàть тебè. Снèі нòчі,
Колй задзвòнють у костèлі, ти
Своrò кохàнка приведй до Альти:
Тамъ покажỳсь ёмỳ....

Стàроста.

А отъ и дзвòнють!
Ні, мàбуть вінъ пожартувàвъ зъ тобòю:
Немàе, бачъ, и дòсі! Ну, ходімо!

Марйна.

(Вихвàтуе у ёгò шàблю и біга махàючи ёю).

Такъ! Дзвòнють, дзвòнють, дзвòнють!!! Гей, злітайтесь
Ви, чòрні вòрони, на Переяславъ!
Тутъ дòбра вамъ потàла бýде!! Дзвòнють!!!
Се дзвòнють ще до цèркви... Католйки
Збірàються молйтись Бòгу тùхо...
А що то, якъ задзвòнють йнакъ,
Задзвòнють такъ, що въ кòжного полякa
Волòсья настобýрчиться?! А, бàчишъ,
Дзвонйли такъ, ти самъ казàвъ, по йншихъ
Вкраінськіхъ городàхъ....

Стàроста.

Охъ, щò се? щò се??
По всіхъ церквàхъ вже й рýськіхъ дзвòнють...

Марйна.

Дзвòнють!!

(регòчиться).

Бувàе стрàшний дзвінъ, якъ, рàзомъ зъ дзвòномъ,
Скрізь понесèться: *«смерть ляхàмъ!!»*

Крики за сцѐною.

Смерть ворогàмъ!!!

(Пожáръ, гукъ, крикъ, плачъ).

Стàроста.

Изрàда! Чвàра!

Марѝна.

Ні, розпрàва! Пòмста!
Багàто лѝха рỳські одбувàли,
Нехàй тепѐръ поплàтяться й ляхѝ!...

Стàроста.

Марѝно! Шàблю, шàблю!...

Марѝна.

Ні! Не дамъ
Тобі я шàблі! *(кѝдае въ річку).* Въ Альту! Хай
Лежѝть вонà на пàмъятѣ нàшимъ внỳкамъ!...
Такъ мѝлий мій, кохàний мій Францѝшку!
Немà надії; ми загѝнемъ рàзомъ,
Загѝнемъ рàзомъ! День страшний настѝгъ:
Лисѐнко вставъ изъ домовѝни, грізно
Гукнỳвъ-крѝкнувъ на грізную кравчѝну...
Урàнці Переяславъ визволяти;
Сёгòдні поцитàються зъ ляхàми.

Стàроста.

Марѝно! Що се?!

Марѝна.

Пòмста и слобòда!

Стàроста.

Кудѝ менѝ дівàтись? Що робѝти?
Пожàрь! Різнѝ!...

Марѝна.

И пòмста и слобòда!

Стàроста.

Змія!! Я задушỳ тебè!! Ти пèрша
Изгѝнешъ....

Марѝна.

Пèрша, изъ тобòю вкỳпі.
Ось зàразъ налетѝть сюдѝ козàки,
Лисѐнко й Гèрцикъ. Тутъ, обнявшись крìпко,
Ми згѝнемъ вкỳпі: я тебè кохàла
И за кохàння згѝну.

Стàроста.

Мàти Бòжа!!!

Марѝна.

Молѝтись — дàрма! Бòжий судъ настѝгнувъ!

Стàроста.

Марѝно, сèрце! що ти рòбишъ?!

Марѝна.

Те, що
Робѝть я мȳшу. Якъ дівчина рȳська
Я помоглà братàмъ своі̀мъ, и ляхà
Старшòго привелà на згȳбу рȳськімъ;
А якъ твоя кохàнка — вмі̀сті згѝну
Підъ рȳськими шаблю̀ками.

Стàроста.

Я чȳю,
Сюдѝ біжàть... въ менѐ немàє шàблі...
Немàе бережі̀ння... Лѝхо! Смерть!...
Марѝно! Що ти наробѝла?...

Марѝна.

Сѐрце
Моѐ! мій мѝлий! мій кохàний! мій
Францѝшку вічно любий!... Чȳю, чȳю!
Йде смерть до насъ!... О, серце! дай прилѝпнемъ
Губàми дрȳжка къ дрȳжці, и загѝнемъ!...

(Кѝдається ёмȳ на шѝю и цілȳє ёгò).

СЦЕНА VIII.

Лисѐнко, Гѐрцикъ, козакѝ зъ списами, зъ ліхтàрнями, зъ шàблями прибігàють.

Лисѐнко.

Тутъ, тутъ вонѝ! Сестрà не обманѝла!

Гѐрцикъ.

(Кѝдаеться зъ шаблею на старосту).

А, злòдій! А!... Добрàвсь до тебè!...

(Хòче ёгò ударить, та побачивши,
що Марѝна ёго обіймáе, остановѝвся).

Марѝна.

Бий... Що жъ ти ставъ, Семѐне? Бий насъ двохъ!

Гѐрцикъ.

Марѝно!... Що се? Ти ёгò цілỳешъ!!

Марѝна.

А що жъ такè, що я ёго цілỳю?
Колѝ ёго забъѐшъ, я жить не хòчу!
Бий насъ обòхъ!... Бий, лàсківъ будь, Семѐне!...

Гѐрцикъ.

Чи я от-сè зустрìти дỳмавъ?... Бòже
Мій мѝлий... Ти, моя Марѝна люба,
Моя ти молодà, котрỳ кохàю
Однỳ на світі, для кòтроі чвàру
Почàть рішѝвся....

Марѝна.

О, душà нікчѐмна!!!
Такъ ти не за своìхъ братìвъ недòлю,
Не за родѝну шàблю підніма̀ешъ
За дівчину, паскỳдний бàхуръ!... Знай же,

И ви всі знайте, дòбрі люде. Прàвду
Скажỳ вамъ пèредъ смèрттю. Я Семèна
И не люблю̀, нікòли и не хòчу
Любйть! Отъ мій Францйшекъ мйлий, лю̀бий:
Изъ імъ раднìша вмèрти. Брàте, чỳешъ!
Я діло спòвнила своѐ, сповняй же
И ти своѐ! *(обіймà Францйшка)*
Убййте насъ укỳпі!

Л и с è н к о.

Гей, хлòпці! Розлучйть іхъ!

СЦЕНА IX.

А н а с т à с і й.

(Вбігà).

Гòре! гòре!
Гнівъ Бòжий обертàеться на гòрдихъ!
Рукà Госпòдня пòмстниківъ карàе!

Л и с è н к о.

Що ти, пан-òтче?

А н а с т à с і й.

Пошанỳйте, рàди
Христòвого Святòго Воскресèння!
Жидѝ боялись тìла у суббòту
Зоставить на хресті: ви, Христіяне,
Въ ту ніч, колѝ Спасйтель, Любй нàша,

Замучений за грішнихъ чоловіківъ,
Воскресъ, и сущимъ въ гробі дарувавъ
Живітъ — ви кровъ льете й пожарь підняли!...
Народъ, якъ дикий звіръ, розлютувавсь,
Все бъе и ріже й палить... Бідни діти
Объ каменюки розбиває!... Горе
Та лихо намъ! Охъ, пошануйте, братці!...

Лисéнко.

Пан-оче, дарма просишъ!

Анастасій.

Діти! Братці!
Ви закаляли празникъ Божий... Ви
Глумуетесь изъ Божій благодаті,
Ви зводите Его святую ласку! Горе
И лихо помстникамъ!...

Гéрцикъ.

Пан-оче!!

Анастасій.

Не позирай на мене такъ гнівливо,
Щобъ Богъ на тебе не поглянувъ также.
Бо я вже Бачу: много світового
Добра тебé позбавивъ Вінъ сёгодні!
Семене! Ти полковникъ переяславській!
Ти маешъ волю: пошануй ляхівъ!

(Гéрцикъ відвертáеться, Анастáсій бере ёгó за рýку).

Семѐне! Ти ще молодйй: ще мало
Госпо̀дь тобі на свѝті давъ пожйти;
Ще мало твоѐ сѐрце одбуло̀... Тепѐръ
Для ѐго наступа̀ дві ра̀доцп, и пѐрша —
То христіянська ра̀дість, щобъ простйти
Своі̀мъ врага̀мъ: ти ще ї̀ не зна̀ешъ!
А дру̑га — то діявольськая ра̀дість
Що би потѝшитись надъ і̀хъ бідо̀ю: ти
Не зна̀ешъ и сеі̀... Охъ, бра̀те! Дру̑га
Тобі здаѐться пріязні̀ша пѐршій!...
Семѐне, ти ще молодйй!... Охъ, дру̑га
Страшна̀я ра̀дість, и не до̀вга; ско̀ро
Ї̀ ту̑га и му̑ка замі̀няе
А пѐрша ра̀дість продо̀вжиться до̀вго,
Весь вікъ твій бу̑де розважа̀ть тебѐ,
И пі̀сля смѐрти въ вѝчну ра̀йську ра̀дість
Перѐйде.... Змилосѐрдися, Семѐне!

Г о л о с а̀.

Ге! бі̀сівъ синъ! Тепѐръ проха̀тись вмі̀ешъ?
А якъ колйсь мій ба̀тько у торту̑рахъ
Проха̀всь! Забу̑въ?! Въ огонь, розсу̑чий сйну!...

Г ѐ р ц и к ъ.

Пан-о̀че, чу̑ешъ?

А н а с т а̀ с і й.

Чу̑ю, сйнку! чу̑ю...
Ти спомъяну̑въ и про свого̀ отця̀,

Що му̀ченицьку смерть принявъ за правду...
Его̀ душа̀ тепѐръ у Бо̀жімъ ца̀рстві
Лику̀е зъ а̀нгелами... Не турбу̀й
Ії покія по̀мстою. О, гірко
Душѝ на сві̀ті тімъ, колѝ на сімъ
Гріхъ за її творя̀ть! Тепѐръ твій ба̀тько
И въ ца̀рстві невесѐлий ставъ... вінъ ба̀чить,
Що ти за ёго̀ хо̀чешъ відомща̀ти;
А пра̀ведніі ду̀ші ду̀же пла̀чуть,
Колѝ поба̀чуть, що на сві̀ті ро̀блють
Худѐе крівні іхъ... Семѐне, си̇нку!
Ра̀ди душѝ покійника отця̀,
Ра̀ди спасѐнія твоѐі душѝ...
Ось я, стари̇й, ажъ въ ніжки поклоню̀ся
Тобі̀ — зми̇луйся! пошану̇й!... Слізами
Всі но̀ги обілью тобі̀ — зми̇луйся!...

(Стано̀виться на вко̀люшки).

Гѐрцикъ.

Пан-о̀че, встань! що̀ бо ти ро̀бишъ се?

Анастасій.

Ні, я не вста̀ну — бу̇ду тутъ лежа̀ти,
Покѝ або̀ тебѐ вблага̀ю въ ла̀ску,
Або̀ забъѐшъ менѐ... Ти чоловікъ,
Ти христія̀нинъ... Змилосѐрдись, си̇нку,
Коха̀ний, бра̀те, ба̀тьку ми̇лий мій,
Зми̇луйся!... *(кла̀няеться до нігъ).*

Ге́рцикъ.

(Кѝдаеться до ёго̀ на вко̀люшки).

Уста̀нь, свята̀ душа̀... Я вѝненъ, вѝненъ!!
Охъ, я тебѐ зобі̀дивъ... Охъ, простѝ
Дурно̀го! Ба̀чу я: велѝкий гріхъ
Мені̀!... Простѝ менѐ...

Анаста̀сій.

Ні, ти не вѝненъ...
Крий-Бо̀же, ти не вѝненъ! Я проща̀ю
Тобі̀ усѐ — ува̀жъ же й ти!... О, ра̀ди
Христа̀, змѝлуйся... Поглядѝ, изъ ко̀жною
Часѝнкою деся̀тки душъ тамъ гѝбнуть...

Ге́рцикъ.

Пан-о̀че... Що мені̀ робѝти?... Я
Не вла̀стенъ, е старшѝй: проха̀й Лисѐнка!

Анаста̀сій.

Лисѐнку?... Змилосѐрдись!

Лисе́нко.

Го̀ді, го̀ді!
Сёго̀ не бу̀де!

Анаста̀сій.

Не грішѝ, не вводь
Своїй душі̀ у на̀пасть... Ма̀ло літъ
Вже, мо̀же, жить тобі̀: пора̀ поду̀мать!

День прийдѐ, колѝ Богъ тебѐ заставить
Дать ѐтповіть за все твоѐ життя...
Охъ, тяжко бу̀де въ день той одвічати!
И ра̀ни не спасу̀ть тоді тебѐ!...

ЛИСЕ́НКО.

Ще разъ тобі скажу̀: сёго̀ не бу̀де.

АНАСТА̀СІЙ.

(Кидаеться ёму̀ въ ноги).

Ні, бу̀де! бу̀де!... Чи хіба̀ не жінка
Тебѐ вигодувала? Чи ти въ лісі
Родѝвсь міжъ звірьямъ? Чи въ тобі нема̀е
И сѐрця чоловічого?... Лисѐнко!
Бага̀цько крòві й слізъ, що ти пролѝвъ,
Предъ Бòгомъ справедлѝвимъ изібра̀лось...
Бага̀цько ти протѝ закòна діявъ...
Однò хочъ дòбре діло на віку̀
Своімъ зробѝ, и Богъ тобі простѝть...
Простѝть! Одна̀ слеза̀, що пролива̀е
Зъ поку̀ти грішникъ, изтира̀е гріхъ
И злòдій рòбиться вньять сѝномъ Бòжимъ.
Змѝлуйся!...

ЛИСЕ́НКО.

Сёгò не бу̀де.

АНАСТА̀СІЙ.

Змѝлуйсь!...

Лисе́нко

Хочъ не просѝ, сёгò не бỳде.

Ге́рцикъ.

И я изъ імъ тебѐ прохàти хòчу:
Вінъ прàвду кàже, нà що гріхъ намъ брàти
На дỳшу?... Богъ упьят̀ь за се зкарàе.

Лисе́нко.

Ти прòсишъ вѝзволить ляхìвъ??

Ге́рцикъ.

Эгѐ!

Лисе́нко.

Ти бàба не козàкъ! Гей, хлòпці! хлòпці!
Озьміть от-сёгò рѝому одъ менѐ,
И закажѝть, щобъ швѝдче всіхъ губѝли!
Всіхъ перерізать до пìвнòчи! Такъ,
Кричìть — що я велю̀...

Анастàсій.

(Встаѐ и одвертàеться).

Тепѐръ хочъ гòді!
Робѝ, якъ знàешъ. Я идỳ відсіль...
Підỳ у лісъ, абò въ болòто: краще
Зъ гадю̀ками, зъ вовкàми жѝти, ніжъ
Зъ тобòю!... *(йдѐ прìчь).*

Лисе́нко.

(До́вго ду̀ма; по̀тімъ оберта̀ється, ді̀виться пі̀льно у ту сто̀рону дѣ пожа̀ръ и рі̀зня́; да̀лі підхо̀дить до Анаста̀сія и ті̀хо гово̀рить:)

Пан-о̀че! Ти каза̀въ бага̀цько кро̀ві
И слізъ зібра̀лось пѐредъ Бо̀гомъ. Пра̀вда!
Бага̀то. Що, якъ я іхъ пошану̀ю,
Простѝть мені̀ Госпо̀дь?... Кажѝ тихѐнько!

Анаста̀сій.

Простѝть, усѐ простѝть.

Лисе́нко.

(Тро́шки поду̀мавши, кричѝть:)

Гей, хло̀пці!
Біжі̀ть, щобъ за̀разъ переста̀ли рі̀зать
Ляхі̀въ! Щобъ всіхъ живцѐмъ зібра̀ли
И дожида̀лись ра̀нка. *(хло̀пці біжа̀ть).*
Пра̀вда, пра̀вда!
Пора̀ знестѝ поку̀ту...

Ге́рцикъ.

Бра̀те рі̀дний!...

Анаста̀сій.

Спасѐная душа̀!... *(Анаста̀сій и Гѐрцикъ обійма̀ють ёго̀).*
Усѐй часъ ра̀дість

Велѝкая на нѐбі настаѐ!...
Молі́ться, діти!

(Гѐрцикъ и Лисѐнко скільки тамъ разівъ хрѐстяться на входъ сѐнця).

Лисе́нко.

(Обтира̀е слѐзи).

Швѝдче, швѝдче, хлѝпці
Біжі̀ть ищѐ и супиня̀йте і́хъ!
Кричі̀ть, що я велі̀въ всіхъ шанува̀ти!...
Пан-ѐче! Дай, я ру̀ку поцілу̀ю
Тобі, мому̀ спасѝтелю. Ти серце
Менѝ зверну̀въ, ти зъ Бо̀гомъ примиря̀въ
Менѐ... Святѝй!

(Ціл́уе ру̀ку).

Анаста̀сій.

Не нарікай святѝмъ!
Едѝнъ бо Святъ Госпо̀дь нашъ Інсу̀съ
Христо̀съ: Ему̀ молѝсь и дя̀куй, сѝну.

Лисе́нко.

Такъ, пра̀вда, пра̀вда: изробѝти до̀бре
Соло̀дче въ сто разі̀въ, ніжъ злѐе!
О, якъ мені́ тепѐръ на сѐрці лѐгко!...

Коза̀къ, що держа̀въ ста̀росту.

А зъ симъ же що̀ робѝти?

Лисéнко.

Відпустйть.
Колй усіхъ прощàть, такъ всіхъ .. А спрàвді:
Якъ Гèрцикъ зна! Я за родйну
Емỳ простйвъ, простйшъ за молодỳ?

Гéрцикъ.

Марйно! Дітьми ми рослй укỳпі.
Тоді батькй, любỳючися нàми,
Зарàні въ жàртахъ спарувàли насъ.
И ми рослй, и те жъ кохàння нàше
Рослò изъ нàми. Бàтько твій покíйний,
Вмірàючи, благословйвъ насъ. Ти
Перèдъ імъ хвòримъ поклялàся вірно
Любйть менè, клялàсь мені и пòтімъ,
Клялàсь и зрàдила... Богъ изъ тобòю!...
Идй изъ тимъ, когò кохàешъ. Хай
Господь тобі дарỳе щàстя й дòлю!...
А я... Дай, Бòже, щобъ моя погйбель
Тобі на дỳшу не ляглà!... Дай, Бòже!

(Відхòдить).

Лисéнко.

Нехàй идè собі — чортъ зъ нèю!

(Стàроста до Марйни протягà рỳки).

Марйна.

Геть!
Я не підỳ зъ тобòю, бо я руська.

Ще разъ тобі скажу̀, Францѝшку, — ру̀ська!
Тимъ не піду̀ зъ тобо̀ю... Въ ті годѝни,
Колѝ братѝ мої и одновірці,
Вислобонѝвшись одъ нево̀лі й лѝха
Одъ ва̀шоі кормѝги чѝстимъ сѐрцемъ
Прино̀сять Бо̀гу дя̀ку за спасѐння,
Я буть изра̀дницею іхъ не хо̀чу!
Я не піду̀ изъ ва̀ми, зъ ворога̀ми
Моі̀й ро̀дини, шля̀тись изъ прокля̀ттямъ
На сѐрці и відъ Бо̀га, и відъ рі̀днихъ...
Я не твоя̀, Францѝшку, не твоя̀!
Коха̀ння на̀ше закінча̀лось. Го̀ді!
Колѝ не довело̀сь съ тобо̀ю вмѐрти,
Тепѐръ ужѐ я не твоя̀!.. Проща̀й!
Проща̀й, мій мѝлий, мій едѝний лю̀бий!
Проща̀й на вічне... *(обіймà и цілу̀е ёго̀)*
И ви проща̀йте, до̀брі лю̀де! Бо̀же,
Спасѝ й помѝлуй васъ!... Семѐне, я
Зобідила тебѐ, я ка̀юсь: вѝнна,
Бо я тебѐ обма̀нювала! Лѝхо
И гріхъ мені̀!... Бо я не ра̀зъ каза̀ла,
Що я тебѐ коха̀тиму й коха̀ю,
Що ти мені̀ милі̀ше сві̀та... Я
Я бреха̀ла!... Охъ, Семѐне! Я бреха̀ла!
Ніко̀ли зро̀ду сѐрце до тебѐ
Не наляга̀ло — я жъ тобі̀ бреха̀ла!...
Простѝ менѐ, забу̀дь менѐ и ві̀рно
Служѝ ро̀дині й Бо̀гу... Мѝлий бра̀те,
Проща̀й и ти! Дай, Бо̀же! щобъ, одбу̀вши
И го̀ря й лѝха, навкінѐць споко̀івсь

Ти на родѝні зъ вірними братàми
Та прѝятелями; щобъ твоѐ сѐрце
Булò й чѝсте й рàдісне мовъ нѐбо
Післѧ̀ дощу̀, якъ сòнце хмàри згòнить.
Щобъ дивлючѝсь на мілу Украіну,
Вже вільную й щаслѝвую, тобі
И вѐсело и рàдісно булò!...
Прощàйте, людѐ дòбрі! Хай Госпòдь
Хранѝть родѝну нàшу! Хай вонà
Цвітѐ собі, якъ мàковая квітка!...
Благословѝ менѐ, пан-òче дòбрий:
Я йду̀ у манастѝръ. Прощàйте, дòбрі людѐ!

(Пішлà; всі дѝвлються на неі зъ дивувáннямъ).

Лисéнко.

Озьміть ёгò й ведіте къ недовіркамъ.
Урàнці хай підъ вàшимъ наглядàннямъ
У домъ свій піде изібрàтись.

Стàроста.

Кохàвши за життѧ̀ таку̀ю ду̀шу,
И утирѧ́вши нà-вікъ се кохàння —
Мені збірàти нічого на світі...
Чогò я тутъ не долічѝвсь?... Лисѐнку!
Ви одоліли: зàвтра врàнці нàші
Ляхѝ, кòтрі сёгòдні васъ топтàли,
Изъ гòрода всі вѝйдуть, якъ вигнàнці,
Изъ сòромомъ, зъ нару̀гою, за пòсміхъ
Блукàти пò світу... Ви одоліли!
Кровàва свàра нàша закінчàлась...

И ви ще, одолѝвши насъ, якъ дòбрі
Насъ мѝлуете!! О, ви добросѐрді!...

. . . .

. . . . Я не дивỳюсь —
Тобі огѝдло все однò та тежъ:
Та й вѝгадавъ силнішую нарỳгу
Надъ вòрогомъ своімъ... Ти молодѐць,
На вѝгадки голінний!! Охъ, козàче!
Чи спрàвді дỳмаешъ, що одѝнъ разъ
Пошанувàвши насъ, ти стеръ всю кровъ,
Що проливàвъ два рòки по Вкраіні?
Чи спрàвді дỳмаешъ, що однѝмъ рàзомъ
Ти розщитàвся зъ нàми?... Рідна кровъ,
Що вслідъ тебѐ теклà, и слѐзи бідныхъ,
Вѝпалені и знищені краіни,
Кричàть мені о пòмсті прòти тѐбе...
Життѝ мені не дорогѐ. Лисѐнко!
За всі твоі нарỳги и мучѐння,
За всі біди и лѝха, и напàсті,
Що такъ колѝсь на насъ роскішно сіявъ,
Тепѐръ зо мнòю пощитàйся! — Бѝйся!!

(Вихòплюе изъ рукъ у козакà шаблю́ку).

Гѐрцикъ.

Безỳмний!

Лисѐнко.

Э, ні! вінъ ще й хвабрувàти!!
От-тàкъ то, бачъ, іхъ шанувàть, проклѧ̀тихъ!

(Вихòплюе шàблю; січỳться).

Лисѐнко.

(Проко́люе ста́росту).

У пе́кло, къ шайтанàмъ, своı̀мъ братàмъ!...

(Стàроста захитàвся; пòтімъ ухопѝвъ обомà рукàми шаблюку, рвонýвся на Лисѐнка, удàривъ ёгò, Лисѐнко ёгò удрýге, и обïдва попàдали на зѐмлю).

Гѐрцикъ.

Лисѐнко! брàте! рàнили!... лѝхо! лѝхо!... швѝдче
сюдѝ! перевъязàти....

Лисѐнко.

(Лѐжачи)

Не рàнили, а вбѝли. Дàрма, брàте,
Всі перевъѝзки... Я кінчàюсь... Ляше,
Намъ смерть обòмъ... простѝ менѐ
За смерть твою — я за свою прощàю...

Стàроста.

(Лѐжачи)

Лисѐнку! дя̀кую!... Ти слобонѝвъ
Менѐ зо світу, де немà нічòго
Для мѐне... помремò братàми. Дрỳже!
Дай рỳку, и нехàй въ примѝры нàшімъ
Примѝриться изъ Пòльщою Вкраı̀на!...
Ой!... Гѐрцику... перекажѝ Марı̀ні,
Що я ı̈і кохàю... *(умірàе).*

(Козакѝ збігàються колò Лисѐнка).

Лисѐнко.

Охъ, дỳшно!... Підведіть менѐ хочъ трòшки...
Дѐ пан-отѐць?... А! Ось-де вінъ: у мѐне
Вже й òчі мỳтються... Прощàй, пан-òче!

Анастàсій.

О, Гòсподи! Твоя̀ и власть и вòля!

Козакѝ и нарòдъ.

(Прибігàють зъ крѝкомъ:)

Слобòда! Слобòда!... На що се и хто приказàвъ
шанувàти ляхìвъ?...

Анастàсій.

Мовчìть... Вже й такъ Господь вас покаравъ!
Дивìться: вашъ визволѝтель òсь-де мѐртвий...

Нарòдъ.

(Кричѝть)

Лисѐнку! Бàтьку! Хто ёгò! Охъ! Дàйте
Сюдà убійника! Розìрвемо!
Изпечемò!!... Нашъ бàтьку рідний! Нà що
Покѝнувъ насъ?!...

Лисѐнко.

(Тѝхо).

Охъ!... розстебнìть менì... я хòчу трòшки
Сказàть імъ щось, та дàйте лишъ водѝці...

(Анастàсій побігъ за водòю; Гѐрцикъ піддѐржує ёмỳ гòлову; Лисѐнко пъє)

Народе православний!... Знайте всі,
Що и воякъ буть мусить чоловікъ
И християнинъ... Усіхъ ляхівъ
Повипускайте завтра вранці... Хай
Идуть собі изъ Богомъ до родини...
Прощайте, братці!... Хай вамъ Богъ поможе!
Моліться всі за грішну мою душу!

(Вмірае).

Гѐрцикъ.

Не дише, вмеръ!...

Голоса.

Умѐръ!... Умѐръ!... *(Голосють)*

Анастасій.

(Надъ тіломъ).

Умѐръ, якъ лицарь и якъ християнинъ!
Его душа, покутою й добромъ
Очищена, увійде въ Боже царство,
Въ збіръ праведнихъ воітелівъ Христовихъ
Прощай рачителю слободи й віри!
Нехай на пізні роки твоя слава
Остàнеться на пàмъять украінцямъ!...
Несіть ёго до цèрківки святоі...
Своѐю смèртю давъ вінъ намъ слободу.

(Обертàеться до нарòда).

Народе вірний, православний, добрий!
Богъ вчувъ молітви ваші, приклонивсь

До нашоі недолі, слобонивъ
Одъ вражоі кормиги и нарікъ
Своімъ народомъ! Славте, славте Бога!
Ходімо въ церкву; нічь велика; все
Исповнилося світу; кожна тварь
Да веселиться, бо Христосъ-Спаситель
Воскресъ изъ мертвихъ! Радуйтеся, люде,
Й хваліте Господа!

КРИКЪ НАРОДА.

Слава Богу!

Слава Богу!

(Усі идуть; за іми несуть тіла).

ГЕРЦИКЪ.

(Позаду іхъ).

А якъ мені — и празника немае!!

КІНЕЦЬ.

ЗÀГАДКА.

Иванъ Миколаевичъ Розумний, панъ.

Хома }
Ярема } слуги и потішники ёго.

Иванъ Поклоненко, селянинъ.

Маруся, дочка ёго, а потімъ пані.

Олексій, прикащикъ.

Селяне.

Панська двірня.

ЗАГАДКА.

(Зъ народнеї казки).

I.

У пана въ будинку.

Панъ, Хома, Ярема.

Панъ. Оть, друзяки, якъ я знудивсь, як-бй ви знали! Кажіть-лишъ мені казку.

Ярема. Хочете, я?

Хома. Ні, я.

Ярема. Геть! чого ти въязнешъ? Панъ твою казку такъ хоче слухать, якъ собака мову.

Хома, *(штовхає Ярему)*. Гвалтъ! Пане, чого вінъ бьєтця!

Ярема. Пане, хай вінъ иде відсіля! Ему въ хліві зъ свинями бути, а не тута съ панами.

Хома. Яремо, не лайся! а то такъ учешу, що ажъ у вухахъ задзвинить.

Ярема. Хомо, росквашу тобі нісъ такъ, що й батько не пізна.

Панъ. Ну васъ! годі, кажи, Хомко, казку. А ти, Яремо, мовчи, а то...

Хомà. Дòбре, пàне! Якỳ жъ вамъ казàти? Стрівàйте, оцієі ви ще не чỳли... слỳхайте. Бувъ собі царь, а въ царя трòє синівъ: два розỳмнихъ, а третій дурний...

Панъ. А нỳ тебè зъ такими казкàми! Се все на однỳ стать: царь, та три сині, третій дỳрень, а тамъ вийде що розỳмні зостàнутця дома ханькі мняти, а дỳрень якỳ-нèбудь королівну собі запобіжить. Кажи ти, Ярèмо, а ти, Хòмо, нічичиркъ; а коли ти въ мèне хочъ слòво скажешъ, такъ я тебè тутъ такъ и вбью! Що се спрàвді! За вàшою лàйкою нікòли кàзки не послỳхаешъ! Ярèма стàне казàти — Хомà перебивàє; Хомà почнè — за Ярèмою не кòнчить. Гляди, Хòмо, не дай тобі Боже!... Ну, кажи Ярèмо.

Ярèма. Слỳхайте, пàне. Бувъ собі стàрець, та такий стàрець убòгий, що й сказàти не мòжна. Отъ пішòвъ вінъ добувàти хавтурки. Увійшòвъ увъ однè селò, питàєтця нàнічъ—ніхтò не пускàє. Такъ усè селò пройшòвъ—нігдè ёгò не приймàють ночувàти, а зімà булà. Пройшòвъ ужè все селò — тілки на ріжкỳ остання хата стоіть. Дỳма стàрець: якъ ужè тутъ не пỳстють, такъ тоді ляжу на дорòзі, та й замèрзну. Отъ и ставъ стỳкати; а чоловікъ зъ хати й кàже: пущỳ, та тілки щобъ ти трòшки поспàвъ, а опівночі устàвъ, та до сàмого світу казкі казàвъ. А стàрець каже: дòбре! казàтиму. Чоловікъ и впустѝвъ ёгò. Вінъ лігъ, трòшки поспàвъ, прокінувсь та й дума: якъ же я буду казкі казàти, колѝ ніодноі не вмію? Та й давàй навдирàнці! Надійшòвъ до порòга, ажъ щось кричить: «стою! прòбі ратỳйте, стою». Вінъ за порігъ — кричить щось: «мòкну! прòбі ратỳйте, мòкну!» Вінъ не попàвъ у двері, та у комòрю, а тамъ дві свічки стоять и два гòлуби цілỳютця. Вінъ відтіля та у дрỳгу комòрю, ажъ и тамъ дві свічки горять и дві гадюки

кусаютця. Вінъ відтіля, та на двіръ, та підъ повітку, — а тамъ щось кричить: «стримлю! пробі рятуйте, стримлю!» Вінъ на городъ, ажъ тамъ два стоги стоять—одинъ більший, другий — меншпй, а зъ меншого у більший жито сиплетця. Вінъ зъ огороду въ поле, а тамъ щось кричить: «стирчу! пробі рятуйте, стирчу! хочъ зотніть, хочъ зірвіть та покиньте!» Вінъ и вернувсь. Увіходить у хату до господаря, та й пита його: що то, каже, чоловіче, у тебе, що я вийшовъ до порога, такъ кричить: «стою, пробі рятуйте, стою?» Ну, пане, якъ думаете, що се таке? Отгадайте, що воно таке оце усе?

Панъ. Ні, не відгадаю. Кажи, такъ знатиму.

Ярема. Отъ, якъ вінъ спитавъ про те що кричить: — стою, пробі рятуйте, стою! а господарь и каже: «то невістки йшли спати, та рогачівъ не поклали».

Хома. Такъ отті рогачі й кричять!...

Ярема. По шкоді й ляхъ мудрий. Ну, пане. Що жъ то, каже, що я вийшовъ у сіни, а тамъ щось кричить: мокну, пробі рятуйте, мокну! «То, каже, невістки пили та коновку у воді покинули». Ну, а те, що я не попавъ у двері, та у комору, а тамъ дві свічки горять и два голуби цілуютця? «То, каже, одинъ мій синъ изъ жінкою у любові живе». Ну, а те, що я попавъ у другу комору, а тамъ тежъ дві свічки горять и дві гадюки кусаютця? «То, каже, другий мій синъ зъ своею жінкою несогласно живуть». Ну, а те, каже, що я побігъ підъ повітку, а тамъ щось кричить: стримлю, пробі рятуйте, стримлю! «Та то сокирою хлопці щось робили та й покинули сокиру, устромивши у дрівотню». Ну, то жъ що таке, каже, що я побігъ на городъ, а тамъ стоять два стоги — одинъ більший, другий менший, и зъ

мѐншого у більший жито сѝплетця? «То, кàже, мої синѝ возѝли зъ копѝцького та укрàли, такъ се зъ іхъ та у хазяїнивъ стігъ пересипàетця». А те, каже, що якъ я вѝйшовъ у поле, такъ щось кричѝть: стою, прòбі ратỳйте, стою! хочъ зотніть, хочъ зірвіть та покѝнте? «То, кàже, зостàлись колòсся на нѝві, такъ вонѝ перестòяли своѐ урѐмья, такъ того̀ й кричя̀ть... Ну, тепѐръ сідàй та снідàй». — Сказàвъ кàзку.

Панъ. Мỳдро злòжено, бісъ ёго̀ бàтькові.

Хомà. Стрівàйте, пàне, я вамъ загадàю, такъ—тàкъ!

Ярѐма. Кудѝ тобі, квàша!

Панъ. Цѝтьте, ѐлопи! Я вамъ зàгадку загадàю, що вамъ и не снѝлась *(Хомá и Ярéма лáщутця коло пана).*

«Щò е на світі надъ усѐ ситчішъ, швидчішъ и милішъ»?

Ярѐма. Хто ёго̀ зна! Ситчішъ—либòнь ваша мѝлость?

Панъ. Дỳрню!

Хомà. Свиня̀ — тà, що якъ різдвỳ на сàло годỳють.

Ярѐма. А швидчішъ надъ усе — зàіцъ.

Панъ. Шолопаѝ!

Хомà. Ні, пàне: швидчішъ надъ усѐ кішка.

Ярѐма. Э, пàне, знàю: швидчішъ надъ усѐ блискавка.

Панъ. Не втялѝ, хлòпці.

Хомà. А щò, пàне, менѝ дастѐ, колѝ відгадàю?

Панъ. А щò бъ ти хотівъ щобъ я тобі давъ?

Хомà. Жупàнъ вашъ, пàне, що кòміръ червòний та цвяхòваний зòлотомъ. Ужѐ бъ якъ вѝйшовъ на ỳлицю, отò бъ дівчàта задивля̀лись!

Панъ. Ну, дòбре, дамъ.

Ярѐма. Хочъ лизнѝ гаря̀чої сковородѝ язикòмъ, такъ не отгадàешъ. Звісно пàнська зàгадка: кудѝ намъ прòстимъ!

Панъ *(погла́жуе пу́зо)*. Знаете що̀, хло̀пці? *(Хома̀ та Яре́ма коло ёго́ ла̀щутця)*. Отъ що̀, хло̀пці. Тепѐръ неділя, люде всі въ селі, идіть и зберіть усѐ село̀ — и мужиківъ и жіно̀къ и дівча̀тъ, и скажіть імъ оцю̀ за̀гадку, и скажіть, що мовъ «панъ звелівъ объявити усімъ, що хто сю за̀гадку відгада̀е, то зъ тиі сімьі панъ за сѐбе бу̀де дівку сва̀тати». Отъ я̀къ!

Ярѐма. А що̀ жъ, па̀не: ніхто̀ не відгада̀!

Хома̀. Та такѝ ніхто̀.

Панъ. Якъ ду̀маете, хло̀пці, ніхто̀ не відгада̀?

Хома̀. Ніхто̀, ніхто̀. Се вже хочъ якъ, такъ ніхто̀ не відгада̀е.

Панъ. Ну, йдіть, хло̀пці; тепѐръ неділя, такъ люди всі до̀ма; йдіть... Ну, такъ я̀къ же, хло̀пці, — и̂менно ніхто̀ не відгада̀?

Ярѐма. Да̀либі, ніхто̀.

Хома̀. Де ії відгада̀ти! Ніхто̀ не відгада̀е.

Панъ. Ну, йдіть та такъ и кажіть, що де відгада̀ють, такъ обіща̀въ панъ зъ тіеі семьі діпчину за сѐбе сва̀тати. Идіть, а я тимъ ча̀сомъ вѝпью ча̀рку горілки та чого̀-нѐбудь попоімъ. Отъ захля̀въ!

Ярѐма. Та такѝ попоіжте, па̀не. Зъ півдня̀ крѝхта въ ро̀ті не була̀, а до вѐчіра ще далѐко.

II.

У пана жъ такѝ въ будѝнку.

Прибіга̀ють Ярѐма зъ Хомо̀ю, одѝнъ дру̀гого поперѐжуючи.

Хома̀. Па̀не, за̀гадку відгада̀ли!

Ярѐма. Мовчѝ, товстопу̀за пля̀шко! а то̀ бѐбехи повідбива̀ю.

Хомà. Замòкла сопілко, мовчѝ! а то я тобі такòго третячкà на зубàхъ вѝграю, що ажъ за вỳхами залящѝть!

Панъ. Цѝтьте, навіжèнні! Кажѝ ти, Ярèмо, щò тамъ такè?

Ярèма. Прийшòвъ до васъ чоловікъ, пàне.

Хомà. Брèше. То Иванъ Поклонèнко.

Панъ. Чогò жъ ёмỳ трèба?

Хомà, *(швѝдко)*. Що дочкà ёгò, Мàрьею ії звати, такъ ту зàгадку що загàдували, такъ прийшòвъ ії бàтько...

Ярèма. Ачъ, якà пèлька! узявъ би та й запхàвъ.

Панъ. Поклѝчте тогò чоловіка, що прийшòвъ, — васъ и до півдня не розберèшъ. *(Увіхóдить Иванъ Поклонéнко).*

Иванъ. Здрàвія жолàю, Иванъ Миколàёвичъ! зъ дòбримъ здорòвьямъ вàшу мѝлость поздоровляю *(клàняетця)*.

Панъ. Здорòвъ бувъ. Ти Поклонèнкомъ прозивàесся?

Иванъ. Тòшно-сь такъ-сь, сỳдиръ!

Панъ. Чогò ти прийшòвъ?

Иванъ. До вàшої мѝлости, по вашому господському приказàнию...

Панъ. Колѝ я тебè клѝкавъ?

Иванъ. Не положіть панського гніву *(кла́няетця въ ноги)*. Я бъ и не тèе... не посмівъ би бувъ, — такъ боявся, щобъ гірше вàшої милости не прогнівити. Не положіть гніву *(ще клàняетця)*.

Панъ. Прощàю, прощàю! *(зъ слізмú на очáхъ)*. Ти гàрний чоловікъ. Я òтъ-якъ люблю, якъ мені хто у ноги клàняетця!

Иванъ. Ми суть рабѝ ваші зовемòся, не сміемо слỳхатись вàшого прикàзу, довжні те сповнять, що ваша милость велѝть.

Панъ. Такъ, такъ. Се я люблю. Нà тобі четвертàкъ. Иване.

Иванъ. За що зволите жалувать? Ми не заслужили.

Панъ. Озьми, братець, за твое щирее серце, що ти мене шануешъ.

Иванъ. Якъ же ми смiемо вашоi милости не шанувати! Ви намъ есть панъ, ми черезъ васъ сiти й одiти. Подозволте поцiлувать вашу ручку.

Панъ, *(зъ радiстью)*. На! *(Протягá руку, Иванъ цiлуе)*.

Иванъ. Не положiть гнiву, будте ласковi. По вашому приказанню, я прийшовъ до вашоi милости по тiй частi, що вашiй милостi вгодно було намъ простимъ людямъ премудрую загадку загадати, и звелiли, колй хто одгадае, то щобъ до васъ явитись. Такъ у мене е дочка, такъ вона послала мене до вашоi милости, буцiмъ вона ту загадку вiдгадала.

Панъ. Колй се було, що я загадку загадувавъ?

Иванъ. У недiлю, пане.

Панъ. Я щось забувъ, який сегоднi день?

Иванъ. Вiвторокъ, пане.

Панъ, *(дума)*. А, згадавъ! Що на свiтi е ситчiшъ, швидчiшъ и милiшъ? Такъ, такъ!... Хлопцi казали усiмъ людямъ и нiхто не вiдгадавъ.

Хома. Нiхто.

Ярема, *(мота на его головою)*. Осика!

Панъ. Що жъ я тодi сказавъ, що я дамъ тому, хто вiдгадае? Га? якъ пакъ я тодi сказавъ? Сто-рублiвъ грошей дамъ, чи якъ?

Иванъ, *(кланяетця)*. Изволили запомнить, судиръ: ваша милость обiщались зъ тиеi семьi дочку брати, де загадку вiдгадають.

Панъ. Такъ, такъ! теперъ згадавъ. Ну, що жъ? вiдгадавъ? Кажи: що на свiтi надъ усе ситчiшъ, швидчiшъ и милiшъ?

Иванъ. Ситчішъ надъ усè землѧ̀, швидчішъ — òко, а милішъ — сòнъ. Не положіть гніву, пàне.

Панъ. Якъ? відгадàвъ?

Хомà. Такъ и е: стало-бýть, швидчішъ надъ усè землѧ̀, ситчішъ — сонъ, а милішъ — òчі. Такъ вонò й е!

Ярèма. Тюлю! Ситчішъ надъ усè òчі, швидчішъ—сонъ, а милішъ—землѧ̀. Отъ якъ, ти, квачъ!

Панъ. Ну, що жъ мені теперъ робйти? Тебè за сèбе зàміжъ брàти?

Иванъ, *(клàняетця)*. Вòля ваша, пане.

Панъ. Та се òвсі не-знать-що! Се хàлепа!

Иванъ. Не положіть пàнського гніву: се одгадàла дочкà моя̀.

Панъ. Дочкà? Такъ у тèбе дочкà е? Якъ іі звàти?

Иванъ. Мàрья, пане.

Панъ. Такъ се мені іі зàміжъ брàти? А що жъ вонà, хорòша?

Иванъ. Не стàкъ-то, поганèнька.

Панъ. Погàна? Оце такъ! Отъ наробйвъ я діла!

Иванъ. Не положіть панського гніву. Я бъ не осмілився, та ваше приказàние.

Панъ. Ну, ну, ти дòбрий чоловікъ. *(Дýма)*. Ну, щò жъ теперъ робйти?

Иванъ. Вòля вàшоі мйлости.

Панъ, *(хóдить по кімнáти)*. Женйтьця! Ахъ, бісъ ёгò бàтькові! Що жъ тутъ діяти? Нічого! Ахъ, катй ёгò бàтька . . . ! Ну, идй собі! пошлю старостівъ!

Иванъ. Ми суть вірнии и примірнии рабй ваші!

Панъ. Ну, ну, ти хорòший чоловікъ. Хомà, або ти, Ярèмо, дàйте ёмý чàрку горілки! *(Хомá и Ярéма побігли)*.

Хомà. Стій!

Ярѐма. Не втни!

Хомà, *(штовхá Ярéму)*. Убью!

Ярѐма, *(штовхá Хомý)*. Убью!

Панъ. Якъ ви смієте при менì битьця? *(Бье Ярéму)*. Зà що ти ёгò бьешъ? Зà що ти ёгò бьѐшъ?

Ярѐма. Ой, ой!

Хомà, *(на вкóлішкахъ)*. Помилосѐрдуйте, пане.

Панъ. Идѝ горілки несѝ *(Хомà пішóвъ)*. А ти въ мѐне *(бье Ярéму)* оттàкички, оттàкички!

Ярѐма, *(плàче)*. Вінъ менѐ попѐреду зачепѝвъ.

Панъ. Не брешѝ, не брешѝ! Отъ тобі ще! Отъ тобі ще! *(Прогання Ярéму. До Ивáна)* Прощàй чоловіче.

Ивàнъ. Не положìть панського гніву *(пішóвъ)*.

Панъ. Оцѐ хàлепа! Якъ туть менѝ бỳти? *(Хомà зъ горілкою идé)*. Ти щò?

Хомà. Горілку несỳ Ивàнові.

Панъ. Я вже ёгò вѝславъ.

Хомà. Такъ вернỳти?

Панъ. Якъ вернỳти? Вернỳти!? Ахъ ти падлюка! Давàй сюдѝ чàрку. *(Берé чáрку и випивáе рáзомъ)*. А! *(утирáетця)* А! *(тýпа ногáми)* А! *(копѝлить гýби)* А! *(берé ёгó за грýди)* А! *(бье кулакáми)*. Отъ тобі, отъ тобі! Знай, що я твій панъ! Знай, що я твій панъ!

Хомà, *(біжѝть, плачучѝ)*. Мàтінко моя, на віщо ти менѐ породѝла!

Панъ. *(оставсь одѝнъ, скрегóче зубàми; óчі налилѝсь, кулакѝ стулѝвъ и кричѝть:)* Увѐсь світъ сокрушỳ!

III.

Въ хаті у Йвàна Поклонèнка.

Марýся сидúть у водній сорòчці и тче. Увіхòдить Хомà та Ярéма, Хомà съ хлібомъ, а Ярéма зъ яйцями. Ярéма вихвàтуе у Хомѝ хлібъ, а Хомà у Ярéми яйця.

Хомà, *(виступáе до Марýсі)*. Егò благорòдие Ивàнъ Миколàёвичъ посилà тобì поклòнъ и жàлуе тебè на велìке опекýнсьтво... Давàй хлібъ!

Ярèма. А дзýски!

Хомà вириваè хлібъ. Ярèма не даè. Хлібъ розломѝли на дві половѝнки.

Марýся. *(тимъ-чáсомъ співá пісню:)*

Ой колѝ бъ я, мій пàночку,
Трòшки багатèнька,
Наплювàла бъ я на тèбе
Й на твогò батèнька.

Хомà. Що жъ ти тепèръ наробѝвъ!

Ярèма. Се ти...

Хомà. Брèшешъ, ти!

Ярèма. Брèшешъ, онцѝхристова довбèшка! *(Заміряетця кулакòмъ и кѝдаетця на Хомý. Хомá підставля́ кошіль изъ я́йцями, Ярéминъ кулáкъ вибиваé кілька яéць зъ кошелю)*.

Марýся. *(скòчила)*. А щò це за харцизяки такì найшлѝ у хàту! Чогò ви завелѝсь! Ачь! Убрàлись у чужý солòму, що й шелестя́ть! Та васъ тутъ повьязàти трèба.

Хомà. А що! Отъ ми тепèръ звьяжемо оцегò бісового сѝна!

Ярѐма. Дўрию! Се такъ на свàтанні кàжетця?

Марўся. Охъ, ви вѝросли — умà не вѝнесли! Сідàйте-лѝшень, та я васъ стàну питàти. А бўдете лàятьця,—візьмў та й роздягнў . . . Ну, оттàкъ. Не кушѝть мовчàночка. Кажіть чогò естѐ прибулѝ до насъ?

Ярѐма. Одъ пана.

Хомà. Цить! не такъ трѐба.

Марўся. И на се, мàбуть, кибѐти не стàло! И самі не знàють, чогò прийшлѝ. Такъ я жъ вамъ скажў: прийшлѝ ви за тимъ, що всякъ купўе, а ніхтò не продаѐ.

Ярѐма. Якъ се такъ?

Марўся. Оввà! Умієте съ паномъ своімъ зàгадки загàдувати — такъ и ні. Ажѐжъ я одгадàла вашу, и ви бъ мою одгадàли. Та де вамъ! Прийдетця самій сказàти. Ви прийшлѝ менѐ свàтати, а звісно, що усякъ свàтаетця, а ніхтó зъ молодòю не набивàетця. Отъ вонò й вихòдить, що всякъ купўе, а ніхтò не продаѐ.

Хомà. Такъ.

Ярѐма. Такъ.

Марўся. Ну, ви знàете, що старостѝ хòдять зъ хлібомъ на свàтання. Дежъ вашъ хлібъ, панòве-старостѝ?

Ярѐма. Оцѐй навіжѐний, бузувірний . . .

Хомà. Оцѐй еретѝкъ, щобъ ёмў на тімъ світі . . .

Марўся. Бàчу, бàчу, що пристàло вамъ старостувàти, якъ собàці въ чòвні сидіти. Ну, та чогò барилу зъ кўхви глузувàти! Хорòші старостѝ! Та й молодà незгірша: старостѝ безъ хліба у хату увійшлѝ, а молодà у водній сорòчці іхъ зустрівàе. Ви тимъ безъ хліба, що дурні, а я тимъ у водній сорòчці, що въ мѐне хата безъ очѐй и безъ ушѐй, а хочъ е òчі, такъ завьязані.

Хомà. Якъ се?

Марỳся. А! умісте загàдувати, а розгадàти такъ не вмивàлись! Та й кудй вамъ, такймъ бейбасамъ! Якби собàка дзвякнула, то я бъ и почỳла; а якбй вікòнниці у хаті не зачйняті, то ябъ подивйлась, та все бъ такй й ні знàла що ви йдетè.

Ярèма. Бачъ!

Хомà. Де жъ твій бàтько?

Марỳся. Поіхавъ до млинà.

Хомà. А колй вèрнетця?

Марỳся. Колй поіде на объіздe — такъ вèрнетця у вèчері, а якъ навпростèць, то у пòлі й заночỳє.

Ярèма. Відъ чòго жъ такъ?

Марỳся. А, и сёгò не розчовпаєтè! Колй поіде навпростèць, а тамъ дорòга погàна, тихо іхатиме, вèчора прихвàтить, то у ярỳ сидітиме.

Хомà. А мати твоя де?

Марỳся. Пішлà на заèмъ плàкати.

Ярèма. Эгè, се мàбуть покійника ховàють?

Марỳся. Дитйна вмèрла у сусіда, такъ мàти пішлà надъ нèю сидіти; а якъ у насъ умрè, такъ пèвно ті до насъ прийдуть. Отъ и вййшло, що мàти на заèмъ плàче.

Хомà. Ачъ!

Марỳся. Чимъ же васъ частувàть, панòве старостй: чи прйбиллю, чи ỳбиллю, чи тимъ, що на Бога дйвитця?

Хомà. Отъ, катй ёгò батька!

Ярèма. Що жъ се такè?

Марỳся. Що? мàбуть не хватàє глỳзду? Прйбиль—то молокò, бо якъ зъ корòви надòімъ — и корòва ціла и молокò прибувàє у хазяйстві, а до-тòго й телят годỳєтця та

ростѐ; а ỳбиль — то сàло, бо якъ ёгò добỳдешъ, то кабанà не стàне въ хазяйстві; а те, що на Бога дùвитця — то сірівѐць,—òнъ-де стоіть у куткỳ. Вінъ у нàсъ дàвнішний та кùслий, та якъ напьѐсся ёгò, то такъ и задерѐшъ у гòру гòлову до образівъ, що òнде стоять. А щò се у васъ за яйця, панòве?

Хомà. Панъ прислàвъ.

Ярѐма. Тобі панъ прислàвъ. *(Одинъ на дрỳгого грізно позирнỳли).*

Марỳся. А на вìщо іхъ мені? Хто-таки на свàтанні молодій яйця нòсить? Се вже нехàй якъ поіду до пана, такъ самъ почастỳе.

Ярѐма. Се панъ тобі прислàвъ, щобъ ти взялà десятокъ сихъ яѐць и вùсиділа къ ранку курчятъ.

Хомà. И щобъ пàнові на обідъ поспіли.

Ярѐма. А якъ не поспіють, то панъ и брать тебѐ за сѐбе не стàне.

Хомà. Та ще й хлòсту дасть.

Марỳся. Онъ якъ! Та ви зъ своімъ паномъ мỳдрі, нічого сказать! Давàйте яѐць, давàйте. Де жъ тутъ десятокъ? Тутъ усёго шість.

Хомà. Оцѐй бузувіръ...

Ярѐма. Оцѐй храндюзъ...

Марỳся. Гòді, гòді! Бàчу, що побùли здỳру. Ну, та я своі знайдỳ. Скажіть пàнові, що я іхъ и вùспжу й вùгодую и къ обіду пàнові поспіють, та тільки нехàй панъ зрòбить зъ однòлітківъ плугъ, та вùоре нимъ ріллю та насіе прòса. Колù те прòсо вùросте и зберỳть ёгò до-рàнку, и змолòтють, щобъ булò чимъ курчятъ годувàти, — тоді й курчята мої

панові поспіють на обідъ. Оттàкъ же, йдіте и скажіть, та глядіть — не забỳдте.

Хомà. Отъ бісъ ëгò бàтькові! Якà жъ ти зъ-сина й мỳдра Марỳсю!

Ярèма. И відъ чòго ти такà розỳмна, скажи, будь лàскова?

Марỳся. Ну, ну! Нічого тутъ дòвго... Идіть собі та скажіть панові те, що я веліла.

Хомà. *(хóче йти попéреду, а Ярéма дорóгу ëмý заступáе).* Стій, я попèреду.

Ярèма. Ні, я.

Хомà. Ні я! *(розставляе кулакѝ).*

Марỳся. Изнòвъ гризетèсь! О, та й увірилисъ же ви мені! *(Хватáе іхъ за свúти та дỳе підъ пóли).* Отъ же вамъ! Нехàй горить!

Ярèма. Де горить? *(Скидàе свитку).*

Хомà. Ой, ой, ой! *(Скидàе свитку).*

Марỳся, *(підхвáчуе свиткú).* Отъ же вамъ, щобъ не лàялись! А що! казàла роздягнỳ, отъ же й роздяглà! Идіть тепèръ въ одніхъ сорочкàхъ, а свиткѝ згодятця курчятъ укривàти.

Ярèма. Отъ тобі на! А се все ти...

Хомà. Убью врàжого сина!... *(Побíгли. За дверúма чýти — кричять та лáютця).*

IV.

У пана въ будѝнку.

Панъ, роздягнутий, лежить на постілі. Хомà мỳхи бъе долòнею, а Ярèма лоскòче пана по пьятахъ.

Панъ. Ачъ! спрàвді ненàче й не мужѝцького рòду! Якà розỳмна! Тепèръ самъ не знàю, якъ відъ неі відчепитьця.

Озьмѝ, Хо̀мо, пляшку та налѝй водѝ менѝ за пазуху. (*Хома̀ ро̀бить се*). Послу̀хайте ви, ѐлопи! Якъ призову̀ чоловіка зъ пьять людѐй та розложу̀ васъ, та такъ оддеру̀, що ажъ млосно вамъ стане. На що ви, су̀чі сини, казали, що ніхто̀ загадки не відгадае?

Хома̀. Якъ, пане?

Панъ. Такъ! щобъ васъ сей та той! Хіба я не питавъ васъ: хлопці, ніхто̀ не узнае? А ви кажете: ніхто̀, ей-богу, ніхто̀! А теперъ и вийшло чор-зна̀-що! А все черезъ васъ.

Ярѐма. Та се Хома̀ все.

Хома̀. Брѐшешъ, гирявий! се все ти.

Панъ. Мовчіть, бісѝ вашого батька! Ви, бачу, одѐжу загубили черезъ свою лайку та сварку, и діла до пуття не довелѝ. Отъ я васъ! Эй, Васѝльку! (*Увіхо̀дить хло̀пець*). Васѝльку! Одведѝ Хому̀ та Ярѐму: нехай імъ Михайло пів-со̀тні дубинякъ у спину залѝпить.

Хома̀. Паночку, соколику, помилуйте!

Ярѐма. Паночку, лебѐдику, помилуйте!

Панъ. Ні, ні, не помилую. Ведѝ іхъ, Васѝльку . . . та постій! Нехай теперъ не бъе — я самъ устану та піду̀. Я о̀ть-якъ люблю, якъ людѐй бьють, а вонѝ кричять.

Хома̀ та Ярѐма плачучѝ вийшли. Черезъ кілька хвилинъ увійшовъ Олексій.

Олексій. Продавъ я, пане, пшеницю въ го̀роді и ску-пивъ усѐ, що трѐба по-домашнёму.

Панъ. До̀бре. Почімъ же ти продавъ пшеницю?

Олексій. По сімъ съ копо̀ю митоі чѐтверть.

Панъ. А що жъ такъ дѐшево? Учо̀ра купѐць по два-надцять дававъ.

Олексій, (*скороговоркою*). Та се, видите, судирь, по той части, що купецъ набавляе по рублю затимъ, що ёму не перевозити, та впъять за містяне... стало-буть, що на місці купивъ, по рублю, такъ воно якъ его счести, то мало рознициі. Та впъять и те, що купецъ гроші дававъ, а я товаромъ забиравъ, а воно якъ на товаръ, такъ завсегда дешевше продаетця.

Панъ. Ну, може. Скільки жъ грошей? Усіхъ шість четвертей, по сімъ съ копою... сімъ та сімъ чотирнадцять, та ще сімъ, то вийде.... а, катъ ёго батька! вийде.... вийде... двадцять одинъ, та ще сімъ, то двадцять вісімъ, та ще сімъ, то тридцять пъять, та шість полтинъ, то три рублі, то тридцять, тридцять вісімъ. Такъ, Олексію?

Олексій. Такъ, ваше благородие, достолно такъ.

Панъ. Де жъ гроші?

Олексій. Ось подозволте поглядіть, що я тутъ купивъ.

Панъ. У, багато! Скільки всёго? Итого сорокъ пъять рублівъ. Такъ се, стало-буть, ти на свої ще гроші купувавъ?

Олексій. На свої, судирь Иванъ Миколаёвичъ!

Панъ. Такъ скільки оце ще тобі грошей слідуе?

Олексій. Изволте полічить, судирь.

Панъ. Три... ні! Два цілковихъ: такъ, чи що?

Олексій. Йстинно такъ, судирь Иванъ Миколаёвичъ!

Панъ, (*дае ёму гроші*) На жъ тобі.

Олексій. Покорніше благодару, судирь. (*Бере написаний лікъ и ховае у кишеню*).

Панъ, Ну, послухай, Олексію: зроби мені, будь ласківъ, що я въ тебе попрохаю.

Олексій. Що прикажете, судирь?

Панъ. Отъ бачишъ, Степàновичу: загадàвъ я людямъ зàгадку.

Олексій. Знàю, сỳдиръ, и обіщàлись зъ тиì семыì пàнію собі взяти, де відгадàють, а Йвàнова Поклонèнкова дівчина й відгадàла.

Панъ. Оттò жъ то й е! Що жъ тутъ менì робити? Брàти іі не приходитця: паниì смiятимутця, що я, такий стовповий дворянинъ, та взявъ такỳ прòсту крепàчку. Ти самъ знаешъ, що батюшка мій порỳчикомъ бувъ, а дідушка мій у малоросійський козàцький слỳжбі хорỳнжимъ служивъ. А я оженюсь на прòстий! Якъ се мòжна?

Олексій. Справедливо говòрите, сỳдиръ!

Панъ. Тò-то жъ и е! Якъ же зъ нèю менì розвъязàтись? Я вже дỳмавъ и такъ, и йнакъ. Хотівъ ій ще зàгадку загадàти, такъ хлòпці моì, Хомà та Ярèма, такі ніякъ не втихомирютця: що пошлю іхъ, то вониì задерỳтця, и діла до путтѧ̀ не доведỳть.

Олексій. Та, по-моèму, прòсто послàть та й сказàть ій, що не бỳде сёгò нікòли; атò и òвсі не посилàть: такъ вонò й минèтця.

Панъ. Не мòжна, Степàновичу, погàна слàва підè. Скàжуть: що се за панъ, що разъ скàже такъ, а вдрỳге йнакъ

Олексій. Ну, такъ òтъ якъ: послàть іі бàтька що-нèбудь продавàть, а опіслѧ̀ сказàти, що, мовъ, обманивъ, та й не брать дочки и ёгò ще випарить.

Панъ. Эгè! и такъ не годитця. Чоловікъ дòбрий — батько, слухняний, та й впъять такі погàноі слàви не минèшъ. А я видумавъ òтъ-якъ: загадàю ій такỳ зàгадку, щобъ вонà до віку — до-сỳду не розгадàла. Отъ видумавъ. (*Підскàкує*). Звелю ій приіхать до мèне, та тільки такъ,

щобъ ні санями, ні возомъ, сама щобъ була ні боса, ні обута, ні гола, ні вдягнута, ні воломъ, ні конемъ, ні війкомъ, ні голоблею, ні зъ гостинцемъ, ні безъ гостинця. (*Регочетця*). Отъ якъ! Оце такъ! Нехай розгада! Якъ думаешъ, Олексію?

Олексій. Хто єго знае, пане. Здаетця, трудно що-небудь видумать.

Панъ. Такъ-отъ я тебе пошлю переказать ій оце. Чуешъ?

Олексій. Хмъ. Мені, ваше благородие, якось не пристало. Ви зволте послати кого-небудь молодшого, а то я вже старий, та впъять мені якось неподобно.

Панъ. Отъ ище! Хіба старі та и не ходять сватати? Хто жъ и сватомъ буває, якъ не старі? Ні, вже зділай милость, Степановичу, ти мені — отъ якъ мені услужишъ! (*Дає ёму асигнацію*). Ось на тобі! Будь ласківъ, зроби те, що я прошу.

Олексій, (*дума, потімъ кланяетця*). Для вашоі милости піду; ато далебі, ні за що бъ не пішовъ, якби не ви прохали. Треба послухати свого пана, та ще такого доброго... Коли жъ мені йти?

Панъ. Заразъ иди.

Олексій. Піду, судиръ. (*Виходить*).

Панъ. Васильку! покличъ мені хлопцівъ, Хому та Ярему. Роскажу імъ, що я придумавъ: то-жъ-то сміятимутця!

V.

На дворі у пана.

Панъ, Хома, Ярема, Олексій.

Олексій. Се, пане, хто єго зна, що й таке! Сказала, що «приіду до пана такъ, якъ єго милость приказує».

Хома̀. Ого̀!

Ярѐма. Лѝха ма̀тері прііде! Брѐше!

Панъ. Нехай собі іде. Ужѐ жъ вона̀, бісова дочка̀, сёго̀дні взна, якъ зъ па̀номъ водѝтьця. Идѝ собі, Олексію. А ви, хло̀пці, приведіть сюдѝ хортівъ, та усіхъ, такі усіхъ.... та якъ ста̀не до двора̀ доіздѝти, то ми іі зацькуемо̀ оттутъ: вонѝ іі, бісову, розшмату̀ють. Біжіть, хло̀пці, та швидче.

Хома̀ та Ярѐма біжа̀ть, поперѐжуючи одинъ дру̀гого.

Олексій. Пане! пане! Идѐ наша кра̀ля, та ще яка̀! Якъ каза̀ла, такъ и е!

Панъ, (*вбігъ на рундукъ*). Де, де? Гей, хло̀пці, сюдѝ! Отту̀ іі, отту̀ іі!

(Въіздже Мару̀ся безъ соро̀чки, увъязана нѐводомъ, на однíй нозі дірявий черевѝкъ, дру̀га нога̀ боса, та личко̀мъ перевъязана; сидѝть на якихсь ґренджа̀лахъ, що зъ одного̀ боку ко̀лесо, а зъ дру̀гого по̀лозъ. До ґренджа̀лівъ привъязана па̀лиця, а до па̀лиці лико̀мъ козѐлъ. Підъ пахо̀ю у неі заіць).

Панъ. Отту̀ іі! Отту̀ іі!

(Мару̀ся кида заіця. Собаки вшкварили за заіцемъ. Мару̀ся скочила на рунду̀къ).

VI.

У пана въ хоро̀махъ.

Панъ, Мару̀ся одіта па̀нею, Олексій.

Олексій. (*увійшо̀въ, поклонѝвсь па̀нові, а на Мару̀сю позирну̀въ*). Прийшлѝ, пане, впъять ті мужикѝ, що су̀дютця объ сокѝрі. Чимъ-нѐбуть зво̀лте ко̀нчить. Уже й то що-дня̀

сюдѝ вѐштаютця, нічòго не рòблють, на пàнщину не хòдять, тільки все оснòву снуѝють одъ дòму до двòру. Пожàлуста, розсудіть іхъ зовсімъ.

Панъ. А, катѝ іхъ бàтька! Отъ огидли! Скажѝ, нехàй зàвтра прийдуть.

Олексій. Та що жъ зъ сёгò бỳде? Усè зàвтра та зàвтра. По моèму совіту, ваше благорòдие, узяѝть та й перепорòтъ обòхъ, щобъ не позивàлись за чòр-зна-що.

Марỳся. Ну, ну, ну! Ти чогò тутъ кричѝшъ? Не умèну діло, а брàтіі засъ. Ачъ які! Зазнàлись ви, хлòпці. Хібà самъ панъ не зна, щò й сказàти? Твоè діло знать — прийшòвъ, сказàвъ та й гòді, атò ще зъ совітами тìськаесся! Геть відсіль! Глядѝ, щобъ тòрби не злякàвсь.

Олексій. Та щò жъ мені, пане, сказàти?

Марỳся. Ивàнъ Миколàёвичъ! Нà що ви спрàвді вòдите людèй? Розсудіть іхъ та й гòді. Скажѝ, нехàй підóждуть біля крильцѝ (*Олексій вийшовъ*).

Панъ. Послỳхай, Марỳсю: знàешъ, що я тобі сказàвъ? Я тобі прикàзувавъ не мішàтись у мої судѝ. А? Що се? Я тутъ панъ, а не ти!

Марỳся. Отъ ужè й розсèрдились. Бàчите, які ви, пане. Хібà я вамъ що погàне кàжу? Я ваша жонà, та не смію нікỳди вступàтись? Олексіеві — такъ мòжна, а мені такъ ні? Хібà за те, що Олексій васъ обдỳрюе?

Панъ. О!

Марỳся. А то жъ що? Не уступàйся, кàжете, у мої судѝ... а багàто ви насудѝли самі? Зъ незнàть-чогò люде у двіръ цілий тѝждень вѐштаютця, и ніякъ и дòсі імъ сỳду не дадỳть!

Панъ. Та бачъ, Марỳсю: діло, катъ єгò мàтіръ, заплỳ-

талось. Скоро-то ёго̀ розшолопаешъ? Ужѐ я й самъ и такъ и ӥнакъ, ду̑маю — ду̑маю, по̀чі не засплю̀, а все ду̑маю, разівъ зъ дѐсять по̀душку переверну̑, та все ду̑маю.

Мару̑ся. Е чого̀ ду̑мать? Два ду̑рні соки̑ру знайшли̑ та й не ла̀дють, кому̑ ії бра̀ти. Ходімо лишень; я іхъ за̀разъ розсужу̑.

Панъ. Такъ бу̑дуть лю̀де сміятись.

Мару̑ся. Чого̀?

Панъ. Ска̀жуть: ачъ якйй панъ! не розсу̑дить людей своіхъ самъ.

Мару̑ся. Отъ тобі на! А я хіба̀ не па̀ні? Вони̑ не сміятимутця. Ходімъ.

Панъ. Ну, ходімъ. Та тільки се такъ оди̑нъ разъ: у дру̑гий щобъ ти ніжѐ-ні не сміла міша̀тись у судъ мій. — Хло̀пці, ви̑несіть сту̑ли на рунду̑къ; підѐмъ суди̑ть-ряди̑ть.

(Хома̀ та Ярѐма, попиха̀ючи о̀динъ о̀дного, відчиня̀ють двері на ґано̀къ. Панъ зъ Мару̑сею ви̑йшли та й сіли)

Панъ. Ну, гляди̑ жъ: оди̑нъ разъ та й тільки; а то якъ ста̀нешъ менѐ перебива̀ть такъ ви̑жену геть.

Мару̑ся, (*на Хому̑ та Яре́му*). Ви чого̀ тутъ стоітѐ, шолопаі̀? Гетьте! Вамъ тутъ не місце...

(Хома̀ та Ярѐма пішли̑).

Панъ. На віщо ти іхъ прогна̀ла? Не хо̀чу, ей-богу не хо̀чу! Що се такѐ? ти кома̀ндуешъ у мѐне? (*Ско́чивъ*).

Мару̑ся. Сіда̀й, сіда̀й! лю̀де сміютця (*Панъ сіда́е*).

1-й мужи̑къ. Изно̀въ ми до ва̀шоі ми̑лости. Розсудіть, пожа̀луста.

2-й мужи̑къ. Зробіть панську ла̀ску, розсудіть.

Панъ. Ну, люде добрі... Отъ цілий тиждень все думаю, якъ би васъ розсудить... Просіть-лишень теперъ молоду пані.

1-й мужикъ. Буде ваша ласка, Марья Ивановна!

2-й мужикъ. Пожалуста, сударыня.

Маруся. А що тамъ, у васъ таке?

1-й мужикъ. Знайшли ми, сударыня сокиру удвохъ, та ніякъ не поділимось. Я кажу, що я знайшовъ, а вінъ каже, що вінъ. Я именно знаю, що я! такъ що жъ будешъ робить! — лізе та й лізе: моя, каже, сокира; я, каже, упередъ углєдівъ. Розсудіть насъ, пані.

2-й мужикъ. Ей-богу, неправда! Отъ же, нехай мене злидні побъють, коли се правда! Йдемо ми по луці — лежить сокира. Я й кажу: дивись, Иване, сокира. А вінъ каже: де, Пархоме? А я кажу: ондечки. Та й пішовъ за нею, а вінъ попереду забігъ та й ухопивъ. Оце й та сокира — у Олексія була вона: — ось подивітця: отъ вона та сама.

Маруся. А що тобі робить сокирою?

2-й мужикъ. Обіддя набивати.

Маруся. А тобі?

1-й мужикъ. Я хотівъ бувъ попрохати въ пана — поіхать у лісъ колякъ нарубати: тинъ розвалився.

Маруся. Зніміть съ топорища сокиру. Тобі (*2-му мужикові*) на сокиру, а тобі (*1-му мужикові*) на топорище.

1-й мужикъ. Якъ же се такъ, пані?

Маруся. Ні півслова! Розсудила? идіть же собі геть!

(Ще два мужики прийшли).

1-й мужикъ. Розсудіть же й насъ, паніматко.

Маруся. А объ чімъ?

Панъ. Я васъ розсужу̀. Мару̀сю, тобі казàвъ: не смій уступàтись, якъ я стàну судѝть та рядѝть; я на те панъ.

Маруся. А я на те пàні! Ну, та якѐ менì дìло! Судìть, колѝ хòчете, й самì. Вàші люде — вàша й вòля.

Панъ. Чогò ви?

1-й мужѝкъ. Ночувàли ми, пàне, оттỳ нічъ у пòлі, та знàете, поіхали такъ не знàть-якъ: моя̀ кобѝла, ёгò візъ та вìжки. Отъ, ляглѝ ми й поснỳли. Колѝ прокѝнулись урàнці, дѝвимось, ажъ біля кобѝли лошàтко стоïть. Я й кажу̀: моя̀ кобѝла привелà лошя̀! а вінъ кàже: ні, мій візъ привівъ.

Панъ. Труднѐ ваше дìло! не знаю, якъ и розсудѝть. Знàете що? Òтъ-що! Прихòдьте ви зàвтра увèчері; я подумаю и розсужу̀ васъ.

Маруся. А чогò тутъ щѐ до зàвтрёго тягнỳти? Ви, пàне, іхъ розсудìть.

Панъ, *(подỳмавши трòхи)*. Òтъ-що! Ти кàжешь: твоя̀ кобѝла привелà лошя̀?

1-й мужѝкъ. Кобѝла, пàне, ей-богу — кобѝла.

Панъ. А ти кàжешъ: твій візъ?

2-й мужѝкъ. Візъ, пàне, — звìсно що візъ: ажѐжъ ми на вòзі ïхали.

Панъ. Òтъ-що: пустìть лошя̀, кудѝ вонò побіжѝть; колѝ до вòза, такъ твій візъ привівъ лошя̀, а колѝ до кобѝли, такъ кобѝла.

(Мужики пускàють лошя̀. Вонò сліпѐ, побігло до вòза).

2-й мужѝкъ. А що! Не моя̀ прàвда вѝйшла? Отъ бачъ, я жъ казàвъ, що мій візъ прівівъ лошя̀!

Маруся. Отъ же й не такъ трèба! Де-такѝ вѝдано,

щобъ візъ привівъ лошя̀! Ви, па̀не, отъ якъ іхъ розсудіте. Ти, чоловіче, ка̀жешъ, що кобйла твоя̀ привела̀ лошя̀?

1-й мужйкъ. Кобйла, па̀ні.

Мару̀ся. А ти ка̀жешъ — візъ?

2-й мужйкъ. Звісно що візъ: ажѐжъ лошя̀ до во̀за побігло!

Мару̀ся. До̀бре. Озьмі̀ть же ви лошя̀ да поста̀вте ёго посерѐдині: колй кобйла до ёго прибіжйть, такъ кобйла привела̀, а колй візъ побіжйть, такъ візъ. Та тільки о̀тъ-що хто збреха̀въ, того̀ бить.

2-й мужйкъ. Богъ зъ імъ зовсімъ, па̀ні: неха̀й ужѐ ёго кобйла привела̀.

(Мужикѝ пішлѝ).

Панъ. Якъ? що се такѐ? Га? Менѐ пересу̀жувать та переря̀жувать? Па̀на? О̀тъ-якъ! *(Бье вікно́)* О̀тъ якъ! *(Хитає двéрі)* Ма̀ттері твоі сто болотянйхъ. *(Зустрі̀въ Василька́ и поча̀въ ёго̀ ску̀бти, приговóрюючи)* О̀тъ-якъ! О̀тъ-якъ! *(Василько̀ побігъ, панъ за нимъ).*

Мару̀ся. Зовсімъ ро̀зумъ розгубйвъ! Тільки хвоста̀ не ма̀е, а то бъ самъ собі бокѝ повідбива̀въ!

Панъ, *(верта̀етця)*. Мару̀сенько, лю̀бочко, крйшечко! Простѝ менѐ, що я на тѐбе покрича̀въ.

Мару̀ся. Що бо ти ро̀бишъ се, па̀не? Ну, на вѝщо воно схо̀же? лю̀де сміютця, ска̀жуть: «скрутѝвся панъ». Да̀либі, ажъ мені чѐрезъ тѐбе со̀ромъ!

Панъ. Да̀либі, не бу̀ду! Неха̀й мені сей та то̀й, колй бу̀ду! Простѝ менѐ *(цілу̀е)*. Отъ же я поі̀ду на ло̀ви, Мару̀сю, а ти оста̀нешся у мѐне господарюва̀ти, та вже що хо̀чешь, те й роби. У всімъ даю тобі во̀лю.

Маруся. Щобъ опісля кричàвъ?

Панъ. Ні, ні, не бỳду нікòли кричàть, не бỳду. *(Идé, пóтімъ вертàетця).* Я не хòчу зъ тобòю жити! Берѝ одъ мèне, що е въ мèне крàщого тобі й лìпшого, та й идѝ собі геть! И не хòчу, и не хòчу! — идѝ зàразъ!

Маруся. И підỳ, ей-богу підỳ, — и не плàкатиму!

Панъ, *(рàдий).* Підешъ?

Маруся. Підỳ, абѝ давъ менì узяти що найкрàщого.

Панъ. Берѝ, берѝ, тільки одвяжись! За тобòю и менì життѝ немà.

Маруся, *(пішлá и принеслà пляшку горілки).* Такъ прощàйте жъ, Иване Миколàёвичу! нічого зъ вами робѝть! Тепèръ я вже не ваша пàні. Попрощàемось та розлỳчимось на вішні віки.

Панъ. А се що? для чòго!

Маруся. А якъ же? Якъ чèсно та лю̀бо ми побрàлись, такъ трèба намъ и розійтѝсь. Погуляемо на остàнку та й розлỳчимось на-віки.

Панъ. И то дòбре.

Маруся. Пійте, Иванъ Миколàёвичъ, призволяйтеся.

Панъ, *(пъе).* Идѝ собі, идѝ, а пересỳжувать та перерѝжувать я себè не дамъ! *(Ще пъе)* Охъ-охъ-охъ-охъ!

Маруся. Чи оцè жъ тобі, пàночку, и не жàлко бỳде менè?

Панъ. Охъ-охъ-охъ-охъ! *(Пъе и плáче).*

Маруся. Прощàй мій пàночку, мій милèсенький, прощàй!

Панъ. Прощàй, моè серденяточко, моя лàстівко, Охъ, Бòже мій, Бòже мій! Прощàй!

Маруся. Випьемо ще.

Панъ, *(пъе)* Охъ-охъ-охъ-охъ! *(Підскóчивъ)* Хто сміе

протѝвъ менѐ грубѝти? Ніхтò, ей-богу ніхтò! *(Хòче йти, та захитàвся. Бъе себé по кишéни)* Грòші е! *(Бъе себé по голові)* Рòзуму багàто! Чогò мені? Панъ! на всю гýбу панъ! Охъ-охъ-охъ-охъ! *(Упàвъ на стулу головóю).*

Марýся. Нехàй-лишъ зàсне.

Панъ. *(стóгне).*

Марýся. Гей, хлòпці! *(Увійшлò два чоловіки)* Запряжіть мені шолудѝву кобѝлу у той візъ, що гній вòзють. *(Чоловікѝ пішлѝ).*

VII.

Вýлиця біля пàнського двòру.

(На шолудѝвій кобѝлі Марýся везè пъяного пàна у вòзі).

Марýся. Нё, нё! урàгова! Нё, нё, дѝманова! Нё!

Діти *(біжáть за нéю).* Тю-тю! кирь-кирь!

Марýся. Геть, жèвжики! атò якъ свѝсну, такъ ажъ підъ грèблю закòтитесь.

Хлòпчикъ. Се панъ твій, Марýсю?

Марýся. Ну, ну, убирàйся! *(Хвѝська хлòпця, вінъ одбігà).*

Панъ *(прокѝнувсь).* Гей!

Марýся. Нё!

Панъ. Що се такè? Ой! що се такè? Господи Іисусе, де се я?

Марýся. Нё!

Панъ. Òсьде цèрква, отъ садъ, òнде будѝнокъ... Я зъ будѝнку іду...

Маруся. Нё!

Панъ. Чи я живи́й, чи вже вмеръ? Де се я? що я такѐ есть?

Маруся. Нё!

Панъ. Се Маруся. Гвалтъ! Ти... куди́ ти менѐ везе́шъ, чи въ пѐкло, чи що?

Маруся. До-дому.

Панъ. Якъ до-дому? Ой, ой, ой! (*Скóчивъ*) Якъ се я тутъ опини́вся? Ти менѐ вкрала чи що?

Маруся. Ти мені самъ оддавъ себѐ.

Панъ. Якъ?

Маруся. Чи ти тямишъ, що ти мені казавъ?

Панъ. Я тобі велівъ зъ могò двору убиратись!

Маруся. А зъ якòю умòвою? Зъ тимъ, щобъ я узялà зъ твогò дому, що мені найкраще.

Панъ. Ну?

Маруся. А мені кращого нічого немà у твоімъ дòмі надъ тѐбе: я тебѐ полюбила. Ти мені казавъ, щобъ я узялà, що мені е кращого й милішого; отъ же я узялà тебѐ, та й везу.

Панъ. Ахъ, біси́ твоєму батькові! що се такѐ? Хібà жъ оцѐ ти відъ мѐне й не відвъяжесся?

Маруся. И, сёгò вже й не думай! Хочъ що хочъ робі́, а я такі́ відъ тѐбе не одчеплюсь! Се вже й гадки не покладай! Бачъ, ви́гнавъ менѐ, — такъ я тебѐ самого зъ господи повезлà.

Панъ. Ну, нічого робі́ть! Мабуть такà моя доля! Та, правда: казавъ же купѐць, що десь панъ оженився на прòстій: се мабуть трапляетця!

Маруся. Ищёбъ то!

Панъ. Такъ поідемъ же, колѝ такъ, до-дому, и отъ тобі хрестъ святѝй передъ цѐрквою... не бу̀ду вже ні кричàть, ні виганя̀ть тебѐ... Такѝ-такъ заплю̀щу о̀чі та й на світъ не диви̇тимусь. Робі̇, що знàешъ. Во всімъ твоя̀ во̀ля!

Мару̀ся. Ну! отъ бàчишъ? Оттàкъ би й давно̀? Оттепѐръ и розу̀мний ставъ!

(Панъ сівъ на візъ. Мару̀ся поверну̀ла кобилу, и поіхали назàдъ у буди̇нокъ).

кінѐцъ.

II.

ПІСНЯ МОЯ.

(А. Ѳ. Владимірову).

So strömen des Gesanges Wellen
Hervor aus nie entdeckten Quellen.

SCHILLER.

Одъ Сосні̀ до Са̀на вона̀ протягну̀лася;
До хма̀ри Карпа̀тськоі вона̀ доторкну̀лася;
Чорномо̀рською водо̀ю умива̀еться;
Луга̀ми якъ квітка̀ми квіча̀еться;
Дніпро̀мъ стародàвнімъ підперѐзана;
Річка̀ми якъ стрічка̀ми поубірана;
Города̀ми-намиста̀ми пообвішана.

Гуля̀й, моя пісне, висо̀ко, висо̀ко,
Щобъ хма̀рами сѝзий орѐлъ летючій
Тебѐ не нагна̀въ.
Гуля̀й, моя пісне, широ̀ко, широ̀ко,
Щобъ по степу̀ вітеръ траву̀ котючій
Тебѐ не пійма̀въ.

Лѐбедемъ білимъ пливѝ по ріка̀хъ;
Ча̀йкою, пісне, кигѝчъ по лука̀хъ;

Приипотнемъ въ лузі заворкочи;
Дрібною пташкою защебечи;
Покотиполемъ въ степу прокотися;
По небу громомъ святимъ пронесися;
Глибоко въ землю змією зарийся;
По лісахъ, по горахъ,
По степахъ, по рікахъ,
Городахъ, слободахъ,
Травою,
Водою,
Луною далекою геть одизвися;
Къ имъянитимъ панамъ,
Къ неимущимъ старцямъ;
Къ козакамъ-молодцямъ,
Къ чорнобровимъ дівкамъ,
У душахъ,
У сердцяхъ,
Тугою кручиною, пісне, заньмися!

Тамъ, де у лісі скеля крутая;
Дніпръ черезъ скелю реве и бурхає,
Рветься и дметься, клекоче й гуде,
Й вітеръ пожовклиі листя несе;
Де задніпровье, край опустілий,
Де нема хатъ, бованіють могили;
Де нема гласу, виють вовки;
Де була Січа, жили козаки,
Ходивъ я нічью; місяць червоний
Сидівъ у хмарі й бурю нагонивъ;
Спъялись на дибки степи пісчані;

3

Тодì изъ лìсу, вся у туманì,
Вийшла до мѐне якàсь молодѝця . . . .
Співàй, казàла, для всiòго рòду,
Співàй, казàла, для всiй родѝни.

Співàтиму, співàтиму, пòки глàсу стàне;
Хочъ и слỳхать не захòчутъ, я не перестàну.

КЛЯ̀ТЬБА.

Да̀рма про̀сишся изра̀дникъ,
Не пущу̀ тебѐ ніко̀ли
Вішно бу̀ду катува̀ти,
Му̀читиму безъ одрѝвки.
И хоча̀ бъ за відпочѝньня
Ти менѐ увівъ у ца̀рство,
Ябъ и ца̀рства одцура̀вся
За потіху, щобъ изъ тѐбе
Глузува̀ти, наруга̀ться,
И тобі чинѝти на̀пасть.
Були̇̀ зло̀дії вели̇̀кі:
Нѐбо и земля̀ ляка̀лись
Одъ іхъ вчи̇̀нківъ; жалкува̀лись
Перепа̀лені краіни,
Іхъ мена̀ми наруга̀лись,
И бажа̀ли, щоби въ пѐклі
Вони̇̀ такички стражда̀ли,
Якъ стражда̀ли бідни̇̀ люди,
Що одъ іхъ изнапасти̇̀лись.
Алѐ шкода̀, що зробивъ ти,
Не зрівня̀ється изъ ѝми.

ЗГАДКА.

Вінъ сівъ на горі на оцваньку зъ дубка;
Підъ нимъ гарцювала сердита ріка:
Въ ій блідлні місяшні промини грались,
И въ филяхъ сіклися и перебивались.
И буря ревіла, и буря ширчала,
И смутная думка якъ буря літала;
Поблідла якъ промини місяця въ хмарахъ,
По рокахъ далекихъ вона пробивалась,
По рокахъ бурливихъ якъ річка у чварахъ!

Згадавъ вінъ якъ бувъ до войні въ ему жаръ,
Згадавъ вінъ про військо, про валку й пожаръ;
Якъ спорнвъ въ харцизстві зъ буйними вітрами,
На взаводи бігавъ зъ швидкими орлами;
Якъ въ полі—степу срібну чарку зпивавъ
Въ гурті, на прощаны зъ своіми братами,
Й веселий до дому коня повертавъ.

Багацько ище тутъ про щось вінъ згадавъ.
Якъ військо голінне старшйй пзэивавъ;
Згадавъ и про те, про що згадувать тошно;

Про віщо здихàти й не трèба й не мòжно . . . ,
И брìзнула нйшкомъ гаря̀ча слёзà;
Такъ брѝзкае зъ нèба гнівъ Бòжий росà,
Що нйшкомъ зелèну травỳ поідàе . . .
И стàне все пòле смутнè и порòжне,
И Бòжая кàра надъ імъ пробувàе . . . .

МОГЙЛА.

Що то за могѝла;
Вітеръ снігъ розмѝта;
Скризь снігъ почорніла
Травà вигладà?

Далèкиі рòки далèко вплилѝ
Якъ вòди веснòю:
Густòю травòю
Слідѝ зарослѝ.

Водà, поривàючись зъ скèлі въ долѝну,
Камѝньня зривàе,
Байрàкъ промивàе.
Старàя годѝна
Перèднімъ назгàдки
Про прèжні порядки
Висòкі купкѝ по собі зоставляе.

Незлічсна сѝла неслàсь вояківъ;
Якъ макъ при дорòзі шапкѝ іхъ біліли,
Списѝ грімотіли, шаблі брязкотіли;
Неслѝся вонѝ супротѝвъ ворогівъ.

Недо̀ля и по̀мста бігли за іми:
Якъ клочьчя сухèе палàли краіни:
Якъ зъ лісомъ горà воні̀ всі за одно̀:
Нікого старшòго у нихъ не було̀.

Дивіться—лицарь вставъ,
Сівъ на коня. та й засвистàвъ.
И військо въ слідъ. За імъ
Огонь, и дощъ и димъ!...

Якъ снігъ въ завирюху.
Такъ кінь ёго летить:
Якъ сонце въ засуху
Лицè ёго горить:

Якъ вечірня зоря погоріла
По вітру волосься ёго розмітались:
Якъ на морі водà посивіла
У бурю—краіна підъ імъ сколихàлась.

Нерівна вàлка: все якъ не бувàло,
И військо въ честь старшимъ ёго називàло.
Дивіться: нічъ. Огонь горить.
Кравчина спочивàе сномъ.
А лицарь у огня не спить
И озирàеться кругомъ
Грозà чужого роду,
Охрàна своёго;
А на лиці ёго
Лисніется пьятномъ
Зла думка, якъ перша на місяці шкода.

Звалилась проклята зъ плечей голова̀,
А вíйсько погибло якъ зъ вíтру трава̀.

Щожъ то за могила?
Вíтеръ снíгъ розмита;
Скризь снíгъ почорнíла,
Трава̀ вигляда̀!

Далѐкиі рòки далѐко заплили;
А люду погибшого слàва колишня
У пàмъятí тмиться, якъ трава̀ торíшня,
Що вíтеръ зъ пíдъ снíгу розкрѝвъ на могилі!

ГРЀЦЬКА ПІСНЯ.

И ревѐ, и шумѝть,
И гудѐ и гремѝть,
Чи то вѐликівъ бъють
Чи то звіря цькують?
То не вѐликівъ бъють,
То не звіря цькують:
То хорѐбрні Клѐфти
Музувірівъ січуть.

А попѐреду всіхъ молодѐць Буковàллъ;
Вінъ січѐться на смерть зъ бусурмàномъ;
Одъ Керàссово димъ до Кенỳріо димъ
Розлягàеться сивимъ тумàномъ.

Вінъ січѐться одѝнъ прòти тѝсячі іхъ:
Не здолѝють усі ёгò взяти.
А русява дівчѝна гукà изъ вікнà:
Підождѝ, Буковàлле, стреляти.

Хай хочъ трòхи у гòру підніметься димъ,
Хай по стѐпові прòйде курѝти;

Перелічімось, скільки вже нàшіхъ немà.
Стàли тỳрки понèредъ лічйти.

Недоліку пъять сотъ, стàли Клèфти лічйть:
Тріохъ голінниxъ міжъ ìми немàе!
Одйнъ вòду берè, дрỳгий стрàву несè,
А ще трèтій мушкèтъ набивàе.

РÒЖА.

(Н. С. Варзину).

Дівочка міла, гарна, вродліва,
Дòбра зъ души, зъ сèрдця жалостлìва

Прийшлà до дòму, сіла въ порòга:
«Ой мàти-нèню, помолù Бòга!

«Болùть головка, болùть серденько;
«Прощàй кохàна, прощàй ріднèнька!»

Вмèрла дівчùна, вмèрла вродлùва;
Рèвно ридà мати несчастлùва.

Кладỳть дівчùну у домовùну;
Зарìли дівку въ сирỳ могùлу.

На тій могùлі вùросла рòжа:
Гàрна, румьяна, на дівку зхòжа.

На рòжі тонкà, гнучкà билùна —
Есть-то легкèнькій станъ у дівчùни!

На рòжі шпилькù, шпилькù колючі —
Есть-то дівòцькі очùці жгỳчі!

Ста̀ли на ро̀жі черво̀ні пу̀пки —
На ро̀жі пу̀пки — дівча̀чі гу̀бки!

На ро̀жі золотѐ животѝньнячко, —
Есть-то дівча̀че чѝсте сѐрдечко!

Ро̀жою вітеръ зтѝха колѝше —
Есть-то дівчѝна зъ могѝли дѝше!

На ро̀жу па̀ла ра̀нкомъ роса̀, —
На ро̀жі роса̀ — дівча̀ча слёза̀

Вся рожо̀ва краса̀ — дівча̀ча душа̀;
Зъ ра̀ю прилітàе, світь навіщàе.

Ой мати-нѐню, рідна моя̀!
Почу̀й на мѐне, я до̀нька твоя̀!

Всі веселя̀ться въ ца̀рстві у Бога, —
Я за тобо̀ю пла̀чу, небо̀га!

СОЛОВѐЙКО.

Зелѐний садъ, зелѐний садъ,
Зелѐная могѝла!
Зелѐний садъ вдягà веснà;
Могѝла забринìла!

Якъ гàрно слỳхать, колѝ въ нічь,
Малѐнький соловѐйко
Въ квіткàхъ затлѧмка, засвистѝть,
Такъ прѝязно, любѐнько!

А тутъ вонѝ ведỳть танòкъ!
Хто глàси іхъ розлѝчить?
Хто передòмъ изъ іхъ идѐ?
Хто зòрі перелѝчить?

Той на топòлі, ті въ кущàхъ,
Ті въ вѐрбахъ, ті въ калѝні . . . ;
Одѝнъ біля̀ могѝли самъ
Співàе на ілѝні.

Щебѐче вінъ: не то співѐць
Віршàми любьязнѝми
Кохàньня й рàдість розділя̀
Зъ сердцѧ̀ми приязнѝми.

Затiòхка вiнъ — не то бiдù
Оплàкуе людськiï;
Жаль льèтся въ сèрдце, якъ въ квiткù
Крапèльки дощовùï.

Отъ застогнàвъ, и отъ замòвкъ...
Терлùкнувъ — впъять залùвся,...
Не то співèць въ остàнній разъ
Изъ мùромъ роспростùвся!

И въ нèбо дỳмкою влетìвъ,
Мiжъ зòрями співàе,
А стрàнній спiвъ его людèй
Ужè не порушàе.

Співàе птàшка, и нiхтò
Не взявъ ïï въ примìтку!
Співà співèць: нiхтò ему̀
Зъ душì не кùне квìтку!

Однò серденько мiжъ всiмà
Гласъ птàшкинъ розпiзнàло;
Однò сердèнько пiсня та
Співцèва розрушàла.

И цiлий день смутнà, тиха
Самòтная могùла;
А врàнцi зòмнята травà,
Де дiвчина сидìла.

ХЛÒПЕЦЬ.

Зеленѐнькиѝ бѐрегъ тмиться
Рѝчка срѝбная шумѝть:
Ходить хлòпець невелѝчкий:
На той-бікъ рікѝ глядѝть.

На сімъ бòці нивья̀, пòле,
Сѝвий степъ та слобода̀,
Зѐлень въя̀ла, всюди ду̀шно,
Въ пилу̀ хòдить череда̀.

На тімъ бòці зѐлень свѝжа,
Блищàть на луці квіткѝ,
Дѝкі гòри, гай зелѐний,
И щебѐчуть въ німъ пташкѝ

Тутъ клопòчуть объ госпòді
Старѝ люде навіснѝ;
Тамъ дівча̀тонька співàють
Голоснѝ своѝ піснѝ.

Хлòпець дѝвиться и млѝе —
Ну̀дно тутъ ёму̀ бродѝть;

Ра̀дий ла̀стівкою швѝдко
На той бѐрегъ залетѝть.

Вінъ підхо̀дить до водѝці:
Ні човна̀, ні весельця̀;
А дівчѝна ёго̀ клѝче
Для ласка̀вого словця̀.

Хло̀пець млі̀е, хло̀пець та̀не,
Хо̀дить бро̀ду не знайдѐ!
Підобра̀въ одѐжу, пру̀дко
Кѝнувсь въ рі̀чку, и пливѐ.

Перепли̇̀нувъ, а дівча̀та:
«Хлюща, хлюща, утікай»
Загука̀ли, закрича̀ли,
И побігли всі за гай.

Бі̀дний хло̀пець изляка̀вся
Грудь піднѐрло, весь дріжѝть,
И за гай, небі̀жъ, поплі̀вся,
Щобъ шука̀ть дівча̀чий слі̀дъ.

Дежъ той гай, дежъ та хоро̀ша
Зѐлень свіжа и мъягка̀?
Гай — у три рядѝ осѝки;
Сажнівъ зо̀ три — вся лука̀!

А за ѝми нивья̀, по̀ле,
Рі̀вний степъ, та слобода̀,

Зѐлень въя̀ла, всю̀ди ду̑шно,
Въ пилу̑ хо̀дить череда̀.

Ди̑кі го́ри — ва̀пна; зни̑кли
И дівча̀чиі пісні̀, ...
Хо̀дятъ тежъ якъ тутъ зъ кіями
Старі̀ люди навісні̀.

И поплѝвсь наза̀дъ нашъ хло̀пець,
Біля рі̀чки сівъ оди́нъ,
Притулѝвъ къ руці̀ голо̀вку,
И попла̀кавъ тро̀шки вінъ!

МІСЯЦЬ.

Зъ тій добй, якъ, пèрший злòдій,
Кàинъ Авеля забйвъ,
И упèрше зèмлю кровъю
Чоловìчою змочйвъ, ...

Тільки вітеръ шкòду слỳхавъ,
Що гудівъ по деревàхъ;
Тільки місяць шкòду бàчивъ,
Що котйвсь у небесàхъ.

Богъ принявъ святỳю дỳшу;
Розбишàчинъ прòклявъ рідъ;
И велівъ, щобъ місяць ясний
Взявъ на сèбе шкòди слідъ.

Хай, казàвъ, сей зòбразъ бỳде
Въ пàмъять мйру усіомỳ;
Гнівъ правдйвий, лàска Божа
Вкỳпі бàчуться въ ёмỳ.

Щобъ, зирнỳвши, розбишàка
Божий гнівъ страшний згадàвъ,

А безча̀стний розважа̀вся
И ла̀ску Божу спомина̀въ.

И пішо̀въ на рідъ нашъ бідний
Божий гнівъ уся̀кимъ зломъ;
Гріхъ на мѣсяці зоста̀вся,
Наця̀цько̀ваний пъятно̀мъ!

Зъ тій добі злочѝнець часто,
Дивлючѝся, омліва̀,
А душа̀ свята̀, безвѝнна,
Одъ недо̀лі одлига̀.

ГО̀РЛИЦЯ.

У густо̀му га̀ю, на берѐзоньці
Звила̀ гніздѐчко голу̀бонька — го̀рлиця,
Изъ малѐнькими дитя̀тками,
Зъ сивѐнькими голубъя̀тками,
Ста̀ла вона̀ ра̀нкомъ діти годува̀ти;
Ставъ вітеръ берѐзу колиха̀ти;
Ставъ ря̀бець-злюка наліта̀ти:
Ой, не бий менѐ, ра̀бцю-лебѐдику!
Зостаються въ мѐне малії діточки,
Голубъя̀точки-сиріточки.
Не послу̀хавъ ря̀бець голу̀бочки-го̀рлиці:
Задавѝвъ її сивѐнькую.
Зоста̀лися малиі діточки,
Голубъя̀точки-сиріточки,
Ой, тяжко сироті на світі пробува̀ти!
Нікому вірноі пора̀доньки да̀ти!

МАНА.

Е въ насъ плѐсо; осокòю
Поросло̀ кругòмъ;
По серѐдині плавòчки
Плàвають рядкòмъ

И ростỳть надъ плѐсомъ вільхи
И гнучкà талà;
И у вільхахъ заховàлась
Хàточка малà.

Чòрна хàтка невелѝчка:
Хто въ ій пробувà?
Тамъ старàя чарівнѝця
Нѝшкомъ проживà.

Здàвну люди не посміють
Близѐнко пройтѝ;
Алѐ можно, колѝ трѐба,
Въ хàту увійтѝ.

Колѝ світъ тобі огѝднувъ,
Нікого любѝть,

Колѝ хòчешъ крàще зрàзу
Вікъ свій закінчѝть,

Ніжъ тулятись безъ надії,
И шукàть кінцѧ̀, . . .
До нèї прихòдь питàти
Вѣ̀рного словцѧ̀.

Въ нèї чòвенъ: розмалёванъ
Весь цвяткàми вінъ,
Въ ѧ̀сну ніч плистѝ у чòвенъ
Сѧ̀дешъ ти одѝнъ,

И уздрѝшъ чогò нікòли
Не видàвъ зъ-родà;
Зрàзу зникне чòвенъ, хàтка,
И тала й водà.

Зрàзу стàне предъ очѝма
Крàсная лукà;
Якъ шовкòва стрічка вьèться
Ѧ̀сная рікà;

Різнофàрбними листàми
Сѧ̀ють деревà;
Якъ оксамѝтъ молодàя
Блищѝться травà.

По траві, якъ въ ніч по нèбу
Ѧ̀сні зіркѝ,

Весняніі, запашніі
Маються квітки,

И не місяшний, ні денний
Світъ тамъ просява,
Наче місяць навдосвіта
Сонце устріва.

Не зъ дощу, не зъ сонця стануть
Тамъ веселки мріть;
Одностайно короводець
Пташокъ зашуміть.

На луку гратися приймдуть
Красніі дівки;
Голубітимуть въ волосьсяхъ
Зъ проліскивъ вінки

Іхъ одежа—вся укупі
Світова краса;
Іхъ урода—що й казати?
Божі небеса.

Заспівають, затанцюють,
Поведуть танокъ;
Имъ музикою повіе
Зъ річки холодокъ.

Затанцюють, заспівають
Чудніі пісні;

И зомлієшъ ти, небоже,
Лѐжачи въ траві.

Стȁнешъ тȁнуть, стȁнешъ тȍпнуть
Въ чимъ не знȁєшъ самъ;
Закривȁтимуть весѐлки
Світъ твоїмъ очȁмъ.

Стȁнешъ тȍпнуть, стȁнешъ тȍпнуть
Самъ не знȁєшъ въ чимъ,
И заплющуться у тѐбе
Оченькй зовсімъ.

Любъязнѐнько, солодѐнько
Стȁнешъ ти дрімȁть....
А пісні й музйки бу̀дуть
Тебѐ колихȁть.

Іхъ послідній голосȍчокъ
Въ спя̀чого замрѐ...
И тебѐ тоді хтось нȁче
Міцно підтовкнѐ.

Ти прочнѐшся, разъ остȁнній
Ȍчі поведѐшъ,...
Пролепѐчешъ — прощавȁйте!....
Въ ȍзеро пурнѐшъ!

КУЛЬБÀБА.

(А. А. Леонову).

Віе передзімній
Вітрèць студенèнькій,
По степàхъ осінне
Въèться павутìнья.
Щожъ то міжъ травòю,
Въялою, сухòю,
Кульбàба жовтìє?
Чи-бъ то спрàвді сонце
Кидать насъ не хòче,
И опіслѧ̀ літа
Душнòго сухòго,
Знов до насъ весèлимъ
Мàемъ хоче глянуть?
Чи землѧ̀ жартỳе!
Чи сей цвітъ не въ пòру
Що-нèбудь віщỳе?
Вікъ нашъ чоловічій
Зхожъ изъ вікомъ рòку.
Впèршу Боже сонце
Життѧ̀ пробужàе,

Промѝнами въ сердці
Якъ у весняної
Полòвіді грàе
И душà бриніе
Надіею-квітомъ;
И въ душі селяться
Рàдощі, якъ въ гільлі
Вишèнь соловèйки.
Житьтя розівьèться,
Житьтя загустіе
Наўкою світа;
И почнуться грòзи,
Дощі и сніки.
Счастьтя и недòля,
Рàдощи и туги,
Однò другòго швидче
Стàнуть прохожàти,
И душà твердіе;
И скрізь погорілу
Зèлень віку чòрна
Землà проглядàе.
Коліжъ стàне въ òсінь
Вітрèць передсмèртний
Дўшу провівàти,
Знòву Боже сонце
Свої блідні, дòвгі
Розкидуе тіні;
И душà збірàе
Сили на остàнку, —
Знòву квітъ-надія

В̀ъ сердці процвітає.
Алѐ квітъ той въялий,
Кульбаба осінняя,
Пустоцвітъ похилий,
Не ростѐ високо,
Не цвітѐ роскішно,
И безъ плиду гине
Підъ морозомъ-смертъю.

Т У Г А.

Гаю мій, гаю; гаю зелененькій!
Вітре мій, вітре; вітре швиденькій!
Въ густому гаю листьтя жовтіе;
Вітеръ гілокъ не колише й не віе.

Те, що колись по весні красувалось,
Те, що колись мені такъ сподобалось,
Змерзло, захляло, затихло и зникло.
Сердце кохатись симъ світомъ одвикло!

Тамъ де въ кущі воркотала голубка,
Тамъ жартувала колись моя думка.
Стихла, замовкла туга голубъяча —
Геть прокотилась та думка хлопъяча!

И місяць повний, и ясна водиця....
И ти вродлива, кохана дівиця!
Зникло те въ осіні, що було літомъ, —
Сердце не хоче кохатись симъ світомъ.

ДІДЙВЩИНА.

(А. Л. Метлинскому).

Біля цѐрківки старѐнькоі
Зеленіють дві топòленьки;
У тìні іхъ у густѐнькоі
Не висòкая могйлочка

Кỳпка чòрная рябіеться
Квіточкàми-різноцвітками;
Хрестъ любàстровий біліеться
У покìйника въ головòнькахъ

И окрỳгъ хрестà обвйлася
Зеленѐнькая берѐзонька;
Надъ хрестòмъ тимъ похилйлася
Молодѐнькая Калйнонька.

Якъ у свято въ прàзникъ бòвкне дзвінъ
На дзвіннйці стародàвніоі, —
Відзовѐться глуховàто вінъ
Въ тѐмнимъ склѐпі, у могйлоньці.

Кісточкй либòнь сухèсенькі
Въ трỳхлихъ дòшкахъ зворушàються;
За житьтя̀ либòнь старèсенькій,
Дзвінъ почỳвши, розрушàвся такъ.

Колй пỳгачъ, добй нічноі,
Проведè свій дòвгий гласъ смутнйй,
Въ склèпі, середъ нòчі вішноі,
Відкликнèться жалібнèнько щось.

Кісточкй либòнь старèнькиі
Не самòтні булй на̀ світі;
Слізонькй либòнь теплèнькиі
Западàють въ землю глйбоко.

Колй чйжикъ надъ могйлою
Привітàе рàнокъ піснею,
Веснянàя пісня мйлая
Підъ землèю розлягàеться,

И топòленька пря̀мèнькая
Гілочкàми колихàеться,
И травйця зеленèнькая
Заблищйть росòю срібною.

Либòнь рàнокъ воскресèнія
Чỳють кісточкй дідйвськиі;
Либòнь рàдість зобачèнія
Гріе сèрденько холòднее.

Тільки ріки поламàлися,
Веснянòі добй рàннеі,

Якъ вербіця розвивалася,
И вдягався вигонъ травкою,

Хлопець й дівчина приходили
Підъ тополі на могилоньку,
И насіннячка приносили
Усівати купку чорную;

И лилися теплі слізонькі
Изъ очей на купку чорную;
И приймалися насіньнячки, —
И два квіта уродилися.

И, поливаний хлопъячими
Слізонькàми, горй-цвітъ вродивсь;
И, полівані дівчачими
Слізонькàми, вийшли пролісии,

Перший весни подаруночки
Золотіли и синілися;
На іхъ лістьтяхъ поцілуночки
Божихъ ангелівъ лиснілися.

И квічала ними тихая
Пара въ церківці, старенькоі,
У субботу великодную,
Плащаницю Христа Господа.

Наче ликъ святий глядівъ на іхъ
Окомъ жалібнимъ та приязнимъ;
Наче хтось въ горі признавсь до іхъ,
И казавъ імъ такъ любесенько:

Щобъ у хлопця въ сѐрдцї жаръ палȁвъ,
Чистий жаръ до всёгȍ дȍброго,
Якъ огняний квітъ, що вінъ квічȁвъ
О́бразъ Гȍспода забитого!

Щобъ у дівчини безвинная
Дȕшка такъ якъ нёбо сяяла,
Такъ якъ квіточка блакітная
На лицї Христȁ Спасителя!

ГОЛУ̀ВКА.

Вилітàла голу̀бонька
Изъ ґаю густòго;
Сумовàла, нарікàла
На свогò мѝлого.

Не нарікàй, не журѝся,
Голу̀бонько біла,
Що зъ тобòю лихà дòля
Ёгò розлучѝла.

Не нарікàй, не журѝся,
Голу̀бочко сѝза;
Ростялà ёму̀ голòвку
Пàнська стрілка хѝжа.

Не нарікàй не журѝся,
Голу̀бочко хвòра:
Не вèрнеться въ біле тіло
Крівця̀ ёгò скòро.

Не нарікàй, не журѝся,
Голу̀бко вірнèнька;
Вже немàе милèнького:
Зостàлась милèнька.

ДІВЧИНА.

. . . . тільки видно хрести:
Туди мені любо-мило оченьками звести.

Упъять спорйшъ ставъ вйгонъ укривати;
Упъять діждались весняниіхъ святокъ;
Упъять идуть заквітчані дівчата
Гулятись въ хрещика, вести танокъ.

Дівчатонька! Отсе упъять піснями
Потішитись співець вашъ приблукавъ.
Де-жъ та, що вінъ якъ рожу між квітками
Між усіма вродливими признавъ?

Вона умерла: підъ осінь журливу
На гробовище однесли ії;
Гуртомъ співали пісню жалостливу
Надъ дівкою и подруги й чужі.

Сніга ростаяли, ви, знову веселенькі,
Забули по весні осінні біди;
И на дівчачій могилі зелененькій
Барвінокъ розкида не въялиі листи.

Колы̀сь вона̀ гуля̀ла по во̀лі,
Крути̇лась зъ ва̀ми въ жва̀вихъ корово̀дахъ;
Її станòкъ пряме̇нькій якъ топо̀ля,
Що тамъ росте̇ по ва̂шихъ огоро̀дахъ....
Чи зга̀дуете ви її.

Колы̀сь вона̀ зъ сестри̇цями ходи̇ла
Квіто̀къ шука̀ти вмісті по луці̇;
Якъ вороне̇ць въ ій ягідки̇ красніли
По білімъ якъ конва̀лія лиці̇
Чи зга̀дуете ви її?

Колы̀сь вона̀ изъ вами въ нічъ гуля̀лась:
На васъ диви̇лись зъ не̇ба зіроньки̇;
Її душа̀ якъ не̇бо красува̀лась:
Якъ зіроньки̇ въ ій гра̀ли ви̇гадки.
Чи зга̀дуете ви її?

Її нема̀е: підъ осінь журли̇ву
На гробови̇ще однесли̇ її;
Сніга̀ пота̀яли, впъять, жартовли̇ві,
Гуля̀етесь, дівча̀тка, безъ неї.

Якъ ла̀стівка зъ плесівъ своіхъ яспе̇ньких
Підніметься, и по̀узъ васъ пурхне̇:
И кру̇титься й верти̇ться веселе̇нька,
И ле̇две зе̇млю кри̇лами торкне̇,
Тоді̇, дівча̀тонька мої̇,
Чи зга̀дуете ви її?

Якъ ластівка швиденько пролетіла
Вона свої дівчачиі літа;
И ледве, ледве землю зачепила,
И на землі не кинула сліда.

Якъ зірочка, вечірнею добою,
Відорветься одъ подругъ, заблищить....
Прокотиться по небесахъ смугою,
Й хто-зна-куди далеко залетить,
Тоді дівчатоньки мої,
Чи згадуете ви ії?

Якъ зіронька ії душа світилась
У ангельскій небесноі сімьї;
Огняною смугою прокотилась
Вона міжъ васъ, и де шукать ії.

Вона міжъ вами:
Зільлямъ, квітками,
Тихими вітрами,
Шумомъ криниці,
Голосомъ птиці
Ії душа до васъ озивається:
Вести розмову зъ вами питается.

Дівчатонька, дивіться: онъ літае
Маленькій жайворонокъ и пісеньку співае;
То душка дівчача на часъ
Схотіла одвідати васъ.

Прислухайтесь, що пташка заспівала:
И я якъ ви скакала и гулялась,
Усè чогось на світі пiджидала,
И радости якоісь сподівалась.

Розлетілись мої сподіваньня,
Якъ квіткй у садочку изъ вйшень;
Измерзли мої пiджиданьня,
Якъ метелики въ осинь холодну.
И думки й вигадкй
Надавйли купкй
Сиpoi землі, що мене закидали.

И ваша веселость, сестриці, зовьяне:
И вамъ на серденьку холодно стане;
И ваші думкй й вигадкй,
Дівчатка-сестриці моторні,
Повйдавлють ті наміткй,
Що закріють вамъ кучері чорні.

Живцемъ васъ положуть въ тісну домовйну,
Живцемъ васъ зарйють у душну могйлу;
Ніхто не заплаче, якъ васъ поховають;
Ще гірше — веселі пісні заспівають!

Дівчатонька! вона співае,
И що співае добре знае.
Онъ-онъ: іі могйла мріе:
На ій барвінокъ зеленіе,
Піду тудй! Счастлйво вамъ, дівчата,
Співати и гуляти!

ХМА̀РКА.

По нѐбу блакѝтному
Хма̀рочка плѝне;
Спита̀й ії, бра̀те,
Кудѝ вона̀ плѝне?
Чи такъ-собі вільно
По нѐбу гуля̀е,
Чи хма̀рочку-па̀ру,
Невда̀ха, шука̀е.
Все нѐбо синіе;
Одна̀ тільки хма̀рка,
Мала̀ невелѝчка,
Одна̀ собі пла̀вле;
Не вспіешъ деся̀тка
Уря̀дъналічѝти —
Вже хма̀рки нема̀е.
Була̀ въ мене ду̀мка,
Якъ хма̀рка по нѐбу
Снува̀лась, гуля̀лась.
Чи чого̀ шука̀ла
Чи такъ для уті̀хи
Снува̀лась, гуля̀лась?
Незна̀ю. Забу̀въ!
Ії вже нема̀е.

СОНЪ.

Quel foco ch'io pensai che fosse spento
Dal freddo tempo e dall'età men fresca,
Fiamma e martir nell'anima rinfresca.

PETRARCA.

Якъ сонні привиди на часъ появились
За часъ утеклй;
Такъ прежнії роки, літà молодиі,
Давнò вже пройшлй!
И згадки не стало, и пàмъять пропàла
Объ васъ уво мні.
Чогòжъ ви прочнулись, чогòжъ ви явились
Упъять уво снì?

Я спавъ, и бувъ во снi у тiй країнi,
Де, молодий, безпечне я гулявъ...
И бачивъ я: изъ церкви домовину
Неслй и піпъ у чорному співàвъ.
И я дививсь, и щось менè давило!...
И ставъ дрiжàть, и ставъ людей питàть...
Ïi, ïi въ могилу хоронили,
И отъ ужè прiймàлись опускàть!...
Я одвернувсь... я усмихнувся гiрко....

И зъ ра̀дістью пекѐльною глядівъ
На чо̀рную оде̇жу чоловіка,...
Охъ, тя̀жко я, хочъ и во сні, грішйвъ!

Отъ вра̀нці... ще дозхіднёю добо̀ю
Прийшла̀ поплàкать череда̀ моя.
И зновъ приплівсь до цѐрківки старої,
Весь трусючись мовъ той убійникъ, я.
Дивлюсь: провàльля; тамъ долйна мріла;
Въ ій щось чорніе, охъ! чи не труна̀!
Розглядівсь: ні; свіже̇нькая могйла!
Тамъ, тамъ, покійниця, лежйть вона̀!
И я̀вори росту̀ть тамъ молодиі,
И, одвернувши го̀лови свої,
Повісили наза̀дъ верхй густиі:
Жалку̀ються поглянуть на неі.

Я прокйнувсь: сонъ проклятий
Мені зно̀ву нагада̀въ
Те, що въ вікъ незпомина̀ти
Я давно̀ вже клятьбу давъ.

Ставъ я роспйтувать, якъ вона̀ ма̀е.
Ка̀жуть: счастлйво въ сімьі прожива̀е;
Вірно коха̀еться зъ му̀жомъ своімъ;
Діти малиі пестуе изъ нимъ.
Тя̀жко, охъ, тя̀жко на сѐрдці мені!
Кра̀ще поба̀чить тебе̇ у труні,
Ніжъ ба̀чить, якъ ти по̀вагомъ скона̀ешъ,
Сѐрдцемъ чорствіешъ, душѐю вміра̀ешъ...
И слу̀хать, якъ мужъ твій карявий, старий,
Въялить поцілу̀нками гу̀бки твоі!

ВЕСНА̀ Й ЗІМА̀.

Ходи́въ веснòю я по квѝчаній долѝні;
За кòжнимъ ступнѐмъ зільля урожàло сòнце.
И я згадàвъ, якъ по зімі́ въ моїй хатѝні
Морòзъ мерѐжками вицьвя̀хуе вікòнце.

Тепѐра по зімі̀ сижу̀ въ своїй хатѝні;
Морòзъ мерѐжками зкрасѝвъ усé вікòнце.
И я згадàвъ, якъ по веснѝ у тій долѝні
За кòжнимъ ступнѐмъ зільля урожàе сòнце.

И. И. СРЕЗНЀВСЬКОМУ.

При одъіздi ёгò на чужйну.

Хай милосѐрдий
Бігъ, та Святàя
Діва Мàрія
Тебѐ борòнють!
Мàйскее пòле,
Квіткй червòні,
Шляхь бỳде твій;
Òсінь богàта,
Жòвтее жнйво,
Твій узворòтъ.
Колйжъ, звернỳвшись,
Знòву очйма
Й сѐрдцемъ шукàти
Стàнешъ своіхъ,
Мòже якòго
Більшъ не побàчишъ!
Дрỳже кохàний,
Въ счастьті и въ лисі,

Въ ра̀дощахъ, въ го̀рі,
Въ ріднόму кра̀і,
И на чужи̂ні
И на тім̂ъ світі,
При̂язна, лю̀ба
Бу̀де для мѐне
Зга̀дка твоя̀!

БАБА ГРЕБЕТНИЧКА.

— Дідусю, розкажи намъ казку невеличку.
«Яку-жъ би вамъ сказать», пита дітей старий.
— А отъ про відьму ту, про бабу Гребетничку,
Що бачивъ ти колись, якъ бувъ ще молодий!

«А ну васъ зъ нею! Отъ, пристали репъяхами!
«Се бъ то, якъ кажеться, козі смерть нагадавъ!
«Потішу, дітки, васъ, я іншими казками:
«Ось слухайте, сії ще я вамъ не казавъ

И ставъ казать імъ дідъ про дивну кобилицю;
Чомъ сонце тричи въ день переміня свій ликъ;
Якъ лицарь добувавъ зо дна морську царицю;
Безъ черепка ходивъ по світу чоловікъ.

Такі дивизії кому бъ не сподобались?
Всякъ ласий до казокъ, якъ кішка до сальця;
А діти все собі на ослінцяхъ хилялись,
И не второпали ні одного словця.

Імъ, такъ якъ дівчині нова шовкова стрічка,
Усе роілася та баба Гребетничка!

Дідусь казавъ, тай ставъ на діти поглядати.
«Якої матері це я кажу стінамъ?
«Лягайте-жъ коли такъ, лягайте заразъ спати.
«Нехай лихий, не я, казокъ пакаже вамъ»!

— Дідусенько, услідъ хлопьята розкричались.
А дідъ собі роззувсь и світло загасивъ.
«Лягайте спать, кричить, чого розташувались».
Лягли, а молодикъ на іхъ въ вікно світивъ.

«Лягли? Глядіть же ви, у мене не возиться»!
А бідну дітвору и сонъ то не бере:
Все Гребетничка, знай, на думці імъ вертиться;
И отъ одинъ братамъ щось на ухо верзе.

Ажъ гулькъ! Ой! ой! ой! ой! Якъ разъ по середъ
ночі,

Стара я бабище у хаті підъ вікномъ.
Суха якъ очеретъ, заплющені въ ій очі,
Киває на дітей и дражнитъ язикомъ

Дідусь мерщій зхвативсь, та разомъ скікъ изъ печі

Ось-ось я, діточки! Чого підняли крикъ!
Мани нема! Та ба! на дідівськиі речі
Мовъ деревъянний ставъ у дітвори язикъ.

Всю ніч пролежали вони трохи живіі;
А вранці дідові и почали казать

«Отъ бàчъте, дідъ сказàвъ, хлопъята нависнії,
«Яжъ говорѝвъ, объ сімъ товктѝся вамъ не стать!

«Отъ-бачъ! Наклѝкали чортъ-батька-зна-що въ хàту!

«Отъ трèба до попівъ йти хàти освятѝть!
«И трèба лѝшнюю копійку віддавàти?
«Ломàкою бъ за се гарнèнько васъ побѝть!»

У той же день прийшлѝ, зъ свячèною водòю
Нечѝсту сѝлу гнать, зъ селà духовникѝ;
Дідỳсь нашъ мòрщиться, кивàе бородòю;
Пропàли таки-такъ ажъ два четвертакѝ!!

Зъ тиі добѝ манà, сухà якъ влітку шпѝчка
Вже не прихòдила хлопъятокъ турбувàть;
За те й дітворà про бàбу Гребетнѝчку
Не тільки говорѝть, боїться и згадàть.

ВЕСНЯНКА.

Зіроньки у нèбі заблищàли,
Квіточки въ садòчку забіліли,
Дівоньки у пòлі заспівàли

Що на нèбі зірьки,
Що въ садòчку квітки,
Що міжъ нàми дівки

Що на нèбі зірька, якъ квітка біліе,
А въ садòчку квітка, якъ зірька сяе;

Врòдою краснiе
Дівка молодàя,
Якъ на нèбі зірочка,
Якъ въ садòчку квіточка!

По нèбу Божий ангелъ літàе;
По садỳ птàшка мàлая співàе;
По світу хлòпецъ весèлий гуляе.

Кòжний ангелъ мàе зірьку;
Кòжна птàшка любить квітку;
Кòжне сèрце шукà дівку

Багàто зiрòкъ въ блакѝтному нѐбi,
А ангелъ своѝю мiжъ всiмà пiзнàе
И все до однòi лiтàе.

Багàто квiтòкъ въ зелѐному сàдi,
А птàшка всю нiчь край однòi спiвàе.

Багàто дiвчàтъ на бiлому свѝтi,
А сѐрце своѝю мiжъ всiмà изнайдѐ,
И по вiкъ однỳю кохàе.

ЗАБАЧѐНЬНЯ.

Вѝйди, кохàнка, вѝйди, милѐнька,
Нічноі вѝйди годѝни;
Дай поцілỳю, дай помилỳю,
Сѐрдце, тебѐ на едѝні.

Дай подивлюся, дай погляжỳся
Въ ясні, чорнѐнькі очѝці;
Въ іхъ твоі дỳмки світяться ясно.
Якъ онъ-ті зòрі въ криницці.

Та неповѝнна дỳмка безгрішна,
Дỳмка святòі любові . . . .
Іі сказàти немà на світі
Въ лю̀дяхъ пристàлоі мòви!

Іі лепѐче вітеръ порòю
Якъ изъ водòю жартỳе;
Іі синѐнькій метѐликъ чỳе,
Колѝ васильки цілỳе.

Сѐрдце-потìхо! вѝйдемъ до гàю,
Вѝйдемъ підъ лѝпи густиі;

Нічного часу, бèседу пàшу
Люди не вчўють лихії.

Хай вони кàжуть, що зобачàють:
Намъ не страшнè нарікàньня.
Богъ милостѝвий бàчить изъ нèба
Наше безвѝнне кохàньня.

Наше кохàньня чѝсте, якъ прòминь
Сòнця, що въ золòті грàе,
Приязне Богу, такъ якъ молѝтва
Сèрдця, вàги що немàе.

Не закалѝютъ бèседи нàшій
Грішнì поганіі думки;
Чѝста розмòва и забачèньня,
А ще чѝстішъ поцілўнки

Сèрдце-потіхо! Вѝйдемъ до рìчки,
Вѝйдемъ підъ вèрби густèнькі;
Дѝвлються зъ нèба въ свіжу водіцю
Бòжиі зòрі яснèнькі.

Тамъ на зелèнімъ бèрезі сядемъ,
Рўчка за рўчку узявшись, . . .
Щобъ нàші душкì хоть на часòчокъ
Въ нèбо пішлѝ, спарувàвшись,

Такъ якъ дві смўжки дѝму, що въ цèркві
Зъ рìзнихъ кадѝлъ вихожàють,
Рìзно йдўтъ въ гòру, пòтимъ, зійшòвшись
Въ сторонì, къ Хрестў дохожàють!

Сѐрце, чи знàешъ: есть отся̀ рі̀чка
Нічного чàсу святàя;
Кòжноі нòчі іі святѝти
Ангелъ прихòдить изъ рàя;

И на всю нічку водà криштàлна
Стàне яснà и хорòша;
И въ освя̀ченихъ фѝляхъ небѐсна
Врòда любу̀еться Бòжа

Сѐрце, чи бàчишъ: зъ однòго кòрня
Дві виростàють вербѝці;
Вѝросли вмісті, вмісті голòвки
Нѝзько зхилѝли къ водѝці,

И потопѝвши въ вòду вершѐчки,
Нàче чогòсь тамъ шукàють,
Нàче якіісь тàйнні рѐчи,
Вмісті изъ кимъсь, повожàють.

Чи фѝли въ річці якъ скло ясѐнькі,
Чи іхъ турбу̀е негòда, ...
Рòки спливàють . . . вѐрби, зхилѝвшись,
Дѝвлються вку̀пі у вòду!

Лю̀бо та гàрно, мѝлее сѐрдце,
Тутъ намъ уку̀пі сидіти;
За ру̀ки взя̀вшись, сѐрдцемъ, очѝма
Въ Бòжее нѐбо глядіти.

НІЧНА̀ РОЗМО̀ВА.

Ой ти, дівчи̂но,
Гòжого стàну!
Вийди до гàю
Абò къ бурьяну.
Ой, ти дівчи̂но,
Гòжого зрòсту!
Вийди до гàю,
Абò до мòсту.
Ой, підъ тимъ мòстомъ
Очерѐтъ рòстомъ,
Травà горòю;
Ой, біля хати
Старàя мати,
А я зъ тобòю!
А въ очерѐті
Мòжно сховàтись;
Мати заснỳла:
Чогò боя̀тись!
А въ очерѐті
Мъя̀гко та ти̂хо;
Ніхтò не зі̂йде,
До насъ на лихо!

Тамъ я щось мàю
Тобі сказàти:
Тільки вівчàрики
Бŷдуть чувàти. .
Тамъ ми щось мàемъ
Нѝшкомъ робѝти:
Тільки що мѝсяць
Бŷде глядіти.
Ой, мій милѐнькій,
Мѝсяць намъ світе:
Хай на годѝнку
Въ хмàру вінъ вѝйде!
Іомŷ не трѐба
На те дивѝтись,
Якъ ми тутъ нѝшкомъ
Бŷдемъ любѝтись!

ПІДМÒВА.

Ні, ні, мамко, ні, ні, дѝвко,
Я тобі не вòрогъ;
Не лякàйся, моя̀ гàлко,
Не втікàй отъ мѐне.
Ходімъ вкỳпі въ огорòдець:
Тамъ квітòкъ багàто;
Е синѐнькиі волòшки,
Нагідкѝ жовтѐнькі!
Заквічàйсь, моѐ сердѐнько,
Уберѝсь гарнѐнько;
А я тобі подарỳю
Шовкòвую стрічку.
Ходімъ, мѝла, ходімъ люба;
Тамъ немà нікòго.
Посідàемо въ затѝшку,
Підъ зелѐнимъ въя̀зомъ.
Пожартỳймо, попустỳймо
Собі на единѝ,
Поцілỳсмося, трòшки,
Нàче голубòчки.
Тамъ намъ дỳже гàрно бỳде:

Я свою головку
Прихилю тобі на груди
Тобі стане жарко.
Онъ и вітрець повіває,
Бузинуколише.
Подивися, яка пишна!
Та цвіте якъ рясно!
А пташокъ, пташокъ тамъ сила!
Прислухайся, сердце!
Все співають; та співають,
А ти не весела;
Не барися, не сумуй бо,
Не дивись до долу.
Подивись лишень на мене.
Бачъ, який я гарний;
Очі ясні, брови чорні,
На лиці румьяний.
Гей же, гей, моя небога,
Якъ же ти змінилась!
Біле личко, якъ яблучко,
Стало якъ калина.
Сонце гріе, сонце палить,
А дівка трясеться;
Всюди сухо, всюди тихо,
А въ дівчини слёзи.
Эй, бодай тебе просила
Лихая година!
Полюбила, якъ схотіла,
Старого сусіда!

БЕРЀЗКА (*).

Въ огоро̀ді берѐзонька барка̀нъ опови̇ла;
Чомъ до мѐне ти не хо̀дишъ, моя̀ Га̀лю мі̇ла?
Въ огоро̀ді берѐзонька край каля̀ки вьѐться;
Чомъ зо мно̀ю дівчи̇нонька ния̀къ не зійде̇ться?
Ой, берѐзка зелене̇нька, а тинъ непого̀жий;
Жалкува̀лась вра̀жзька дівка, що я нехоро̀ший.
Ой, берѐзка зелене̇нька, та тро̀шки кудла̀та;
Одчиня̀лась у моѐі дівчи̇ноньки хата.
Ой, безъ ти̇ну ту берѐзку всі топта̀ти ста̀нуть,
А безъ мѐне тебѐ, сердце, жалі̇ть переста̀нуть.
Ой, не мо̀жно берѐзоньці край ти̇ну не ви̇тись;
Ні до кого безъ мі̇лого дівці притули̇тись?

(*) Convolvulus, зилья.

ПАНИКАДИЛЦЕ.

Разъ вітеръ на дворі шумівъ,
У вікна порива̀вшись,
А я въ кімна̀тоньці сидівъ,
Зъ коха̀нкою обня̀вшись.

И я дививсь, якъ на щока̀хъ
Ягідочки красніли;
А перѐдъ ѐбразомъ въ кутку̀
Паникадилце мріло.

И я поча̀въ ій говорить:
Дивись, моѐ сердѐнько,
Въ кришта̀лі світлому горить
Той гнѐтичокъ малѐнькій!

Изъ чимъ есть зхо̀жий гнѐтикъ сей?
Ему̀ въ оліві сяти;
Такъ Богъ велівъ душі моій
Въ любо̀ві изника̀ти.

Отсѐ хвиля̀ само̀тний вінъ;
Такъ я хвиля̀въ и тмився,

Покѝ шукàвъ чогòсь одѝнъ
И сѐрдцемъ не дiлѝвся.

Отъ дрỳгий гнiтъ почàвъ димìть:
Торкнỳлись — занялѝся;
И ставъ яснìшъ въ кiмнàтi свiтъ,
И òбразъ просвiтѝвся.

Святѝмъ кохàннямъ якъ гнотѝ,
Ми, дỳшко, въ Бога сѧ̀емъ;
Я по вiкъ твiй и моѧ̀ ти,
Ажъ покѝ вмiстi зтàемъ.

И мìла каже: нагадàвъ
Ти дỳже мỳдру дỳмку!
А я ïï поцiлувàвъ
Якъ голубòкъ голỳбку.

ВУ̀ЛИЦЯ.

Світи̇, зо̀ре, изъ вѐчіра, а мі̇сяць, зъ півно̀чі;
Ви̇йди милий, чорнобри̇вий, поті̇шъ мої̇ о̀чі,
Дівка хло̀пця визиває,
На ї̇грище закликає
На ці̇лую нічку.

Заспіва̀ли, заскака̀ли у танку̀ діво̀чки;
Засвиста̀ли, загука̀ли до іхъ парубо̀чки
Та на та̀нці, та на співи
Віддава̀лися підзи̇ви
Ажъ до місячѐнька.

Та вже мі̇сяць височѐнько: дівки̇ розі̇йшли̇ся;
Ко̀жна зъ лю̀бимъ свої̇мъ ми̇лимъ за ру̇ки взяли̇ся.
Парува̀лись, жениха̀лись,
На самоті̇ милува̀лись
До Волосожа̀ря.

Та вже віє-повіває зъ рі̇чки холодо̀чокъ:
Послуча̀лися дівча̀та зно̀ву у тано̀чокъ.
Гра̀лись зъ хло̀пцями, скака̀ли,
Жартува̀ли, жирува̀ли,
До бі̇лого сві̇ту.

Менѐ бідну не пускає на ву̀лицю мати;
Положѝла молодѐньку біля сѐбе спати:
Не йди, дòню; міжъ дівкàми,
Та міжъ тѝми парубкàми
Дòброго немàе.

Червонілася горòнька, що на вісхòдъ сонця,
А мій любий кучерявий стоіть у вікòнця,
Менѐ зъ хати виклика̀е
На робòту зазива̀е
До вѐчіра зъ рàнку.

Ми не бу̀демъ, ми не стàнемъ відъ людей ховàтись
Намъ не трѐба, намъ не трѐба пò-ночі збірàтись.
Край криниці въ холодòчку
Посідàймо у лісòчку,
Въ опівдѐнну пору.

Ти до менѐ, я до тѐбе схѝлимо головки;
Цілувàтимемось жàрко, такъ якъ голубòчки;
Бо я въ тѐбе, молодѐнька,
Якъ голу̀бонька сивѐнька,
А ти голубòчокъ!

ПОПРИКИ.

Що я зъ тобòю
Мàю робŷти,
Що ти не хòчешъ
Менè любŷти?

Чи за тобòю
Все жалкувàти,
Чи все кохàньня
Позабувàти.

Яжъ тебè, дівко,
Любŷвъ якъ дŷшу,
А ти казàла,
Що я сміюся.

Яжъ тебè, дівко,
Кохàвъ якъ òко,
А ти гадàла,
Що то нарòкомъ.

Хай менè вìзьме
Лихà годŷна,

Колй е въ мѐне
Йнша дружйна!

Не біжй, мйла,
Сѐрденько мое,
Бўдемъ любйться
Впъять ми обѐе,

Яжъ тебѐ, дівко,
Бўду любйти;
Бўду всімъ сѐрдцемъ
Тебѐ жаліти.

Колйжъ ти зъ жàлю
Нарòбишъ сміху,
Я тобі скàжу:
Хай тобі лйхо!

ДО ЖИДІВКИ.

> Sche walks in beauty, like the night
> Of cloudless climes and starry skies,
> And all that's best of dark and bright
> Meet in her aspect and her eyes.
>
> *Byron. Hebrew. Melod.*

Надъ всіхъ дівча̀тъ гарні̀шъ, милі̀шъ
Моя̀ израѐльска дівчѝна,
Зъ богоубі̀йниківъ рода̀
Всіма̀ забу̀тая дитѝна!

Колѝ зійду̀сь зъ тобо̀ю я,
І слу̀хаю і поглядаю,
Красу̀ землі̀ твоі̀хъ батьківъ,
Уро̀ду пісень ихъ згадаю.

Пова̀жно, сму̀тно я̀кось такъ,
Черѐзъ густѐнькіі вíйнѝці,
Глядя̀ть на мѐне крадькома̀
Твоі яснѐнькіі очѝці.

Тобі у о̀чі дивлючѝсь,
Душѝ дівча̀чоі віко̀нці,

Згадàвъ, якъ въ рідній стороні
Твоіхъ дідівъ захòдить сòнце

Святè вікòнечко небèсъ,
Якъ надъ ливàньскими кедрàми,
Убиті мýсоромъ полỳ,
Гаптýе сýмними смугàми.

Якъ глỳну на лицè тобі
Безъ фàбри, такъ якъ мрàморъ, біле,
Якъ чорні кýчері ёгò
Роскòшно прийзно обвили;

Тодì здаѐцця, бàчу я
Ріку̀ Йордàнъ вашъ имъянитий,
При місяцю у старину̀,
Пальмòвимъ гаѐмъ оповитий

Якъ чàсомъ усміхнѐшся ти,
Мінѝ згадàецця, дівчѝно,
Изъ дѝвами старовинѝ
Веѳùльська дѝвная долѝна.

Якъ чàсомъ заговòришъ ти,
Твій гòлосъ такъ серденько гріе·
Ненàче чуешъ то співѐць
Віщу̀е лàску і надію.

Якъ чàсомъ та заграѐшъ ти,
Якъ чàсомъ пісню жалослѝву

Ти заспіваешъ при мені
Про рідну долю нещасливу,

Якъ окамъянілий я стою,
Мені здаецця, чую й бачу,
То зновъ понурий вашъ старий
Надъ попсломъ родини плаче.

І стане серце у мене
За рідъ вашъ бідний жатись, битись,
І въ ту часинку радий я
До васъ якъ рідныхъ пригулитись.

Чого жъ, голубочко моя,
Якъ прийдецця намъ часъ, буває,
Розстатись, въ мене нишкомъ щось
На серце тяжко налягає?...

Дарма Господь Богъ наділивъ
Тебе уродою Своею,
Дарма Вінъ въ світъ тебе пустивъ
Надъ вроду зъ кращою душею.

А ні зъ своїхъ, а ні зъ чужихъ
Тебе на світі не признають,
Не розбираючи, чужі
Твій рідъ кепкують, зневажають.

А кревні? Кревнії твої
Давно вже серце загубили;

Через̀ нару̀гу ду̀ші іхъ
Заснітились и зачорствіли.

Твій рідъ на срібло проміня̀въ
Звича̀й дідівській, старосвітській:
Одъ сла̀ви ба̀тьківскій зоставсь
Въ насліддя лякъ імъ соромницькій!

Вони̂ пога̀ні, ти чи̂ста
І неповинна, якъ голу̀бка!
У нихъ въ серця̀хъ сміття̀, въ тобі
Уго̀дна Бо̀гу сіе ду̀мка!

Такъ ча̀сто ба̀чишъ: по ліса̀хъ
На ли̂пі, вже зусімъ сухо̀і,
Зоста̀лась ги̂лочка одна̀,
Що зеленіе підъ росо̀ю!

Кохàвсь я тобòю,
Якъ місяцъ водòю,
Якъ сòнце узхòдомъ,
Якъ росà травòю.
Станъ твій якъ топòля
На долѝні Йўди;
Лѝчко розцвітàло,
Якъ кидарьска рòжа;
І устà румъя̀ні,
Крàплі сцілникòві,
Викапали слàсті
Жаркòі любòви.
І словàми ніжно,
Зхòдняя дівчѝно,
Годувàла сèрце,
Якъ млекòмъ и мèдомъ.
Въ світі золотòму
Бòжимъ Серафѝмомъ
Ти менѝ явѝлась,
Запашнàя квітко
Небèсного раю!
Ти, якъ сòнце, дўшу
Менѝ освітѝла,
Такъ якъ рàнокъ сяйний
Розігнàла тўгу.

Споминаю, дівко,
Очі твої ясні,
Якъ озèра світлі
Далèкого краю.
Дівчино! въ ті пòри
Якъ мені хотілось
Утекти зъ тобою
За моря, за гòри,
Въ ту далèку зèмлю,
Де селяне другі,
Де година прòшла
Воскресає знòву...
Зъ миромъ розлучившись,
Жили бъ ми зъ тобою!!
Де ти, моя ради̇сть?
Обізвись до мèне!
Де ти, моє сòнце?
Проглянь на мèне!
Де ти, моє сèрце?
Пригорнись до мèне!
Прощай, моя мила,
Моя чорнодка!
Дòле моя, дòле!
Ти моя морòка!...

ПАНТИКАПЕЯ.

Свѣтло гасне; гàласъ пѣсèнь
На судàхъ затйхъ;
Мѣсяць блѣдий сỳмно плйне
По водàхъ морськѣхъ.

Стрàнний зъ гòроду вихòдить
Пòночі одйнъ:
Мѣжъ могйлами, понỳрий,
Въ пòлі хòдить вінъ.

Порозòрені, розрйти
Царськѝ теремѝ;
Тисячлѣтнії остàнки
Відъ старовинѝ!

Помѣжъ нйми е старійшій,
Вишчій всіхъ курганъ:
Егò гòлову пробйту
Покривà тумàнъ;

. . . .

. . . .

Черезъ мòсуръ, черезъ камні
Стрàнний въ склепъ війшòвъ.

Излякàвшись, вилітàе
Круглоокий птахъ....
Якъ тамъ жỳтко! Якъ тамъ вòхко
По сідùхъ стінàхъ!

Стрàнній сівъ, — отъ повівàе
Въ склепъ тùхий вітрèць;
Стрàнній òчі піднімàе:
Передъ нимъ мертвèць!

Тінь висòка, вітрянàя,
Вùдно скрызь іï;
Òчі світятся, якъ трỳхле
Дрèво въ осенù.

Стрàнній.

Хто се?

Марà.

Той,
Хто мàе вòлю, та не мàе сùли
Тебè зогнàти відсіль, навъязлùвий!
Господàрь я!

Стрàнній.

Мертвèць!

Марà.

Чи мало ще надъ нами наругàнья,
Що ви розбùли нась якъ харцизùки,
Святèе наше покалùли, нашỳ

Худòбу розібрàли? Наші склепи
Не тисячу годів въ землі ховàлись —
Ви іхъ порозривàли, насъ самихъ
Повитягàли зъ нихъ. Мовъ тісно стàло
Вамъ на землі й на мòрі? Мовъ малàя
Країна ваша, що и мертвецямъ
Прийшлòся покидàть свої могили?
Чи зòлота у гòрахъ недостàча,
Що ви въ трунàхъ шукàсте ёгò?
Чи мало ще й сёгò? Ви обібрàли,
Розбили насъ — ви хòчете ще й хати
Заняти наші, ночувàти въ нихъ!

Странній.

О, бідна тінь! Я объ тобі жалкýю:
Я зла тобі не заподіявъ, ні!
Мені огидло міжъ людьми живими:
Прости менè, коли прийшòвъ шукàти
У васъ покòю.

Мара.

Га, га, га! Покòю!
У насъ прийшòвъ шукàть тогò покòю,
Якòго насъ позбàвили!
Дві тисячі годивъ ми тутъ лежàли,
Покійно, тихо, не видàвши світу:
О, якъ то хорошè въ землі! по нàшихъ
Могилахъ виступàли й погибàли
Нарòди; ми не бàчили й не чýли,

Бо віджилѝ свій вікъ. Ніхтò не смівъ
Потурбувàти насъ; ніхтò не знавъ,
Що тутъ такè захòвано въ могѝлахъ.
Я самъ бувъ царь надъ бèрегомъ и мòремъ:
Покірний мій нарòдъ менè любѝвъ,
И поховàвъ якъ слідъ, и пожурѝвся.
Дивѝсь! мій царській, неприступний склепъ
Порушили, відбѝли, нàче нà сміхъ
Усякому заглядувать тудѝ;
Труну мою укрàли; пòпілъ мій
Розвіяли; вінèць мій золотѝй
Покàзують на дѝво; зъ тихъ амфòръ,
Кудѝ стікàли слèзи моіхъ рідниxъ,
Повимивàли дорогі пъятна!
Ой! ой! ой! ой!

Странній.

О, якъ менè твій крикъ берè за сердце!

Мара.

Що я зробѝвъ імъ? Чимъ надосадѝвъ?
Вонѝ менè не знали — я не знавъ іхъ!
Тепèръ, бідàзі, присудѝла дòля
Такую муку . . . . . въ дèсять разъ страшнішу
Ніжъ грішникамъ у тартарі . . . . .
Тамъ, на чорному бèрезі щироблакітного моря,
Цілий день, невидѝмий смертèльнимъ очàмъ, изъ нудьгòю,
Сумно якъ баба морськàя сижу я на ясному сонці,
Терплючѝй світъ, осоружніший гірше для мèртвого òка,
Ніжъ для грудèй живѝхъ спèртий духъ у могѝлі.

Нічью жъ, якъ вѝнирне зъ хвиль срібронòга дівчѝна Селèна,
Я устаю и вèштаюсь скрізь по розрѝтихъ могѝлахъ;
Чàсомъ зустріну знакòмую тінь: — вòрога обò друга,
Дрỳжка до дрỳжки застòгнемъ, тай різно собі почвалàемъ.
Чàсомъ захòжу и въ гòродъ лякàти малѐнькиі діти;
Чàсомъ край сỳденъ завѝю, и зъ ляку гребѐць стрепенѐться!
Колѝ жъ на сходи задніе, покѝне вродлѝва Аврòра
Постіль зъ тумàну пошѝту, тоді я вертàюсь до мòря.
Знòву сідàю на берегъ терпіти усѐ тỳю мỳку.
Такъ ні у день, ні у нічь немàе мені відпочѝнку,
Такъ и у день, и у нічь я все нѝю и гірко страждàю.

Странній.

Несчàстна тінь! Гіркỳю пьешъ ти, бідна!
Шкодà жъ хотіньня нашого все знàти?
Алѐ не позирàй на мѐне грізно;
Хай нѐбо свідкомъ бỳде: е у мѐне
За тѐбе слѐзи. Моі рỳки чисті
Одъ вàшоі худòби. Я здалѐка,
Я не копàвся у могѝлахъ вашихъ. Я
Жалкỳю объ тобі, несчàстний цàрю.

Марà.

У сто разівъ счастлѝвійшій одъ мѐне
Послідній изъ моіхъ піддàнихъ. Злòдій
Не прѝйде витягàть ёгò зъ сирòі.
У сто разівъ счастлѝвійшій би бувъ я,
Колѝ бъ якъ прòстого, безъ жòдноі чести,
Менѐ сховàли въ полі и могѝлу
Мою зрівнàли плỳгомъ: не блукàвъ би

Я по сёму поморью, — я, що бувъ
Законний царь надъ симъ поморьемъ!

Странній.

Чимъ, бідна тінь, тебе спокоїть можно?

Мара.

Нічімъ, нічімъ. И хочъ би мавъ ти волю
Внести упъять мою труну въ могилу,
Вернуть мені розікранее злото,
И знову відправить тризну, знову оплакать
Мою кончину — и тоді, якъ перше,
Я не вспокоюся! Що разъ зробилось,
Тому незробленимъ не можно бути!
Гріхі мої супроти мене встали;
Покй я спавъ захований — вони,
Давнішні, вже булй загрузли въ пеклі;
А якъ мене збудили — повставали,
Напались на мене, гризуть, ідять....
И не відчеплються: світъ ставъ инакий!
Колй погасне сонце, висхне море,
Згорить земля и стане углемъ, — и тоді
Я не вспокоюсь: на її останкахъ
Блукатиму по холоду, въ темноті,
На вішні віки, въ муці, безъ надії,
На ганьбу чоловічому хотінью.
Вішний законъ чоловікові доля дае справедлива:
Вішний законъ запсхаявши, лихо зробивъ чоловікъ!
Горе тому, чиї кості зъ землі чоловікъ вибірае;
Гірко й тому, хто за золото мертвихъ покою збавля.

Счастлѝво, чоловіче, хай тобі
Того̀ не бу̀де після смѐрти, що мені̀!
Ой, го̀ре, го̀ре!...
И послі̀дній га̀лась тіні
У степу̀ затѝхъ;
Мі̀сяць блі̀дий су̀мно плѝне
По вода̀хъ морські̀хъ.

ДО МАРЬИ ПОТОЦЬКОІ.

Віри Бòжоі нарỳга —
Хрестъ підъ місяцемъ стоіть!
Украінко несчастлѝва,
Вінъ говòрить про тебè!

На твоій могѝлі, Мàрье,
Вішнозèленъ миртъ ростè;
Се не дàромъ — твоя памъять
Зеленіе, якъ той миртъ.

Вже давнò гармàти наші
Розорìли розбишàкъ;
Пахне пỳсткою въ будѝнкахъ,
Де изъ ляку трясся рабъ.

И салдàтъ, старѝй калìка,
На постèляхъ ханськихъ спить,
По ревнѝквому гарèму
Шкандибà, не боячѝсь.

И дармà про дàвні рòки
Запитàешься въ ёгò;
Егò рìчі невторòпні,
Якъ могила безъ письмà.

Ти-жъ, несчàстна христіянко,
Въ ёгò пàмъяті однà;
Ти, не слàвна и не звìстна,
Слàвнихъ всіхъ пережилà;

Объ тобì сторòжа хìрний,
Объ тобì сідий муллà
Вòдють рìчі, казкѝ кàжуть,
И прохòжий уздихà.

Тамъ вонà жилà самòтна,
Тамъ молилася Христỳ,
Тамъ зачàхла и завъяла,
Тамъ похòвана лежить.

И въ будинокъ опустілий
Вийде стрàнній до тебè:
Слàва кримська, пàмъять хàнська
Не проснèться передъ нимъ;

И Девлèтівъ и Ислàмівъ
Лèдве, лèдве вінъ згадà;
Ти однà, душà святàя,
Встàнешъ зъ мèртвихъ передъ нимъ.

Усè слàвне світовèе
Розлетиться й пропадè,

Тільки чистеє, святеє
Позостанеться на вікъ.

Плугъ могили порівняє,
Черви камінь пройдять;
Що записано на небі —
Не зотреться на землі!

БРАТЪ ЗЪ СЕСТРО̀Ю (*).

Зажури̂лась Украі̂на,
Що недо̀бра ій годи̂на:
Наступа̀ють орди̂ ха̀нські,
Па̀люють сѐла христія̂нські;
Па̀люють сѐла изъ церква̀ми,
То̀пчуть ни̂ви изъ хліба̀ми;
Миръ хрещѐний ма̀рно гу̂блять:
Одни̂хъ то̀плють, дру̂гихъ ру̂блять.
Не одна̀ тоді̀ дівчи̂на
Сму̂тно въ по̀лі голоси̂ла,
Підъ арка̀номъ ступа̀ючи,
Білі ніжкі̀ збива̀ючи.
Два заго̀ни на Вкраі̂ні,
Два заго̀ни на Воли̂ні,
Пъя̂тий зъ ха̀номъ наступає,
До Кийва привертає.
Вляли̂ Кийвъ у неді̀лю —
Попсува̀ли, попали̂ли.
Брали срі̀бло, брали зло̀то,

(*) Иванъ да Марья, viola tricolor.

Брали сукні и хворботи,
Едамашки и атласи,
Оксамити, блаватаси;
Брали коні и корови,
Брали дівки чорноброві.

У ті-порі, на Подолі
Живъ міщанинъ въ добрій долі;
Мавъ вінъ хату й господиньку,
Мавъ вінъ хлопчика й дівчинку.
Злі татари набігали,
Мужа й жону зарубали,
Мале дівча полонили,
Тільки хлопця не вловили.
У середу бусурмани
Изъ Киіва повертали.
Ставъ Ивась тоді ходити,
Ставъ по рідоньку тужити:
Що ні тата, а ні нені,
А ні хати, ні постелі.
Взяли Ивася сиротину
Добрі люди на чужину,
Запорожзські товарищи:
Повезли ёго до Січи.
Виховали на славу,
На козацьку одвагу;
Що козаченька такого
Нема въ Січи ні одного.
Самъ утворний, ростомъ статний,
На все бойкий и придатний:

Чи у чайці просвіщаться,
Чи на коні красоваться.
Трічі ходивъ зъ отаманомъ
Воювати зъ бусурманомъ,
За батенька відомщати,
За несчасну рідну мати,
За сестріцину недолю,
За свою сирітску долю.
Бравъ вінъ добичь незміримо,
Срібло—злото незлічимо,
Кармазинні жупани,
Гаптовані сапьяни,
И поясй шалèві,
И басани зелèні.

Разъ поіхавъ Ивасенко
У Бендèри на ярмарокъ.
А въ Бендèрахъ та на рінку
Продае татаринъ дівку.
Ивасенко приглядае,
Християнку примічае.
Ставъ дівчину торгувати;
Татарюга ставъ казати:
«Сія дівка не наймичка,
Пригожая якъ панночка,
Молодая якъ травиця,
Румяная якъ зірниця,
Изъ далèкоі чужини,
Зъ козацькоі Украіни».
Ивась гроші одміряе,

Дівчйноньку викупляє,
И приводить на домівку
Чорнобрйву украінку.

Стоіть бранка край порога;
Сидйть Ивась въ кінці стола;
Плаче бранка слёзами,
Мовить козакъ словами:
«Не плачъ, бранко, не плачъ, красна!
Твоя доля не безчасна.
Не на поругу для себе
Вйзволивъ я, бранко, тебе!
Візьму тебе за дружйну:
Звінчаемось у неділю.
Бо якъ тебе зоглядаю,
Отця й неньку споминаю!»
Добре козакъ промовлявъ,
Тільки роду не спитавъ.
У суботу змовлялись,
А въ неділю звінчались —
Тоді роду питались.
— Скажй мені, серденько,
— Якого ти родоньку?
«Я зъ Кйева Петрівна
По батькові Йванівна;
На Подолі хату мали;
Злі татари набігали,
Отця—неньку погубйли,
Мене малу полонйли,

А малѐнький братъ зоста̀вся,
Та не зна̀ю де діва̀вся»?

Якъ Ивась те зачува̀е,
Свою̀ до̀лю проклина̀е:
«Бідна моя̀ голо̀вонько!
Несчасли̇ва годи̇нонька,
Якъ мату̇ся насъ роди̇ла:
Краще-бъ була̀ утопи̇ла;
Краще-бъ були̇ насъ тата̀ри
Вку̇пі ра̀зомъ поруба̀ли!
Я зъ Кіева Петрѐнко,
По ба̀тькові Йванѐнко;
На Подо̀лі ха̀ту ма̀ли;
Злі тата̀ри набіга̀ли,
Отця̀-нѐньку погуби̇ли,
Тебѐ, сѐстро, полони̇ли,
А я, хло̀пчикъ, захова̀вся,
На лиху̇ до̀лю зоста̀вся!
Чи се жъ Богъ насъ покара̀въ,
Що братъ сестри̇ не пізна̀въ?
Чи вже сві̇ту кінѐць е,
Що сестрі̇цю братъ берѐ?
Ході̇мъ, сѐстро, горо̀ю,
Розвіемось траво̀ю;
Ході̇мъ, сѐстро, степа̀ми,
Розвіемось цвіта̀ми.
Ой ти ста̀неш жо̀втий цвітъ,
А я ста̀ну си̇ній цвітъ.

Тільки вку̀пі бъ намъ жѝти,
Въ однімъ зільлі два цвіти».

Пішлѝ вонѝ горо̀ю,
Розвіялись траво̀ю;
Пішлѝ вонѝ степа̀ми,
Розвіялись цвіта̀ми.
Ой, ставъ Ива̀сь сѝній цвітъ,
Ста̀ла Ма̀рья жо̀втий цвітъ.
Якъ звяза̀ли въ цѐркві ру̀ки
Не було̀ вже імъ розлу̀ки;
Якъ у цѐркві звінча̀лись,
Такъ уку̀пі й зоста̀лись:
Въ однімъ зільлі два цвітѝ!
Ста̀ли люди косѝти,
За нихъ Бога молѝти,
Ста̀ли дівкѝ квіткѝ рва̀ти —
Изъ іхъ гріхѝ збіра̀ти.
Стали люди каза̀ти:
Отсѐ-жъ та̀я травѝця,
Що зъ бра̀тікомъ сестрѝця! (*).

(*) Стихи, надрукѝвані курсѝвомъ — наро̀дні.

ЛАСТІВКА.

Підъ Кийвомъ стольнимъ градомъ,
На славній долині, —
Де впадає Чарторія
У Дніпровські хвилі,
Збіралися руськi люди
На велику раду,
Раховали, якъ родину
Зъ лиха визволяти.
Булй въ зборі князі руські,
Кйевський-старіший,
Зъ Переяслава Володимирь —
Надъ усіхъ мудріший;
Буйнії Олегъ зъ Чернігова
И князі зъ Волині,
И бояре, и дружини,
И прості людини.
Міжъ князями, якъ та рожа
Въ саду процвітае,
Мономахъ Переяславський.
Вінъ річъ починае:
«Послухайте, брати-князі,
И всі християне!

Булò менì знамèніе
Одъ Бога послàне:
Побàчили въ Радосѝні,
О сàмій півнòчи,
Надъ Печèрськимъ стовпъ огнянѝй
Моì грішні òчі.
Спершъ стоявъ надъ трапèзою,
А дàлі взнявся,
Ставъ надъ цèрквою, а дàлі
По Дніпрỳ піднявся
И розсѝпавсь на болòні.
Брàтія кохàні!
Моя думка—есть се àнгелъ,
Одъ Бога зісланий!
Трèба йти намъ на погàнихъ
Въ іхъ зèмлю прокляту:
Напйтись шолòмомъ Дону
И слàви набрàти!»
Скоро річъ такỳ промòвивъ
Мономàхъ голінний,
Обізвàлися Кияне:
«Часъ тепèръ не вільний!
Якъ же мòжно смèрда зъ конèмъ
Одъ рільлі узяти?
Тепèръ веснà: смèрду въ пòлі
Сàме часъ орàти».
Володѝмиръ одмовляе:
«Не дòбре сказàли,
Добрі брàття! дỳрно смèрда
Ви пожалкувàли!

Половчинъ не пожалїе,
Якъ на насъ налїне;
Убъѐ смѐрда, коня̀ візьме...
Вся семья̀ загїне!»
Оттàкъ казàвъ Володїмирь,
Усї дивовàли,
«Прàво, їстинно,» єдїнимъ
Гòлосомъ сказàли,
И на рàді присудїли
На погàнихъ стàти,
Напитисъ шоломомъ Дòну
И слàви набрàти.

Тодї въ Кïіві на ринку
Воякѝ кричàли:
«Кому̀ пàмъятно, Кияне,
Що батькѝ вчинѝли,
Кому̀ мѝла земля̀ руська
И вїра святàя,
Хто не хòче буть въ невòлї
У чужòму крàю,
Або жінки, або дочкѝ
Въ полòнъ оддавàти,
Хто не лю̀бить на спàлені
Церквѝ поглядàти,
Той нехàй берѐ ору̀жье,
На коня̀ сїдàе,
Та зъ князя̀ми въ половѐцьку
Зѐмлю поспїшàе!»

А въ Киіві вдова̀ жила̀
Чѐсна та старѐнька;
У вдови̂ці сино̀къ лю̀бий,
Якъ со̀кілъ яснѐнький.
Вона̀ ёго̀ годува̀ла,
Пести̂ла, коха̀ла;
Изъ нимъ вона̀ дожива̀ти
Віку сподіва̀ла.
Почу̀въ сино̀къ заклика̀нье,
Пала̀с сердѐнько;
На ба̀тьківські мічи̂-списи
Погляда̀ пилнѐнько.
«Благослови̂, стара̀ ма̀ти,
На до̀брее діло,
За святу̀ю руську зѐмлю
Одда̀ть ду̀шу й тіло,
Або̀ До̀ну напи̂тися
И сла̀ви доста̀ти,
Дітямъ—вну̀камъ ту̀ю сла̀ву
Чѐсно переда̀ти!»
Стара̀ мати відповіла:
«Сино̀чку мій ми̂лий!
Не на тѐе, мій квітоньку,
Я тебѐ рости̂ла,
Не для то̀го годува̀ла,
Щобъ ма̀тіръ стару̀ю
Ти поки̂нувъ безъ підмо̀ги,
Вбо̀гу, немошну̀ю.
Правда, си̂нку, добре діло
За віру стоя̀ти,

Алѐ дòбре въ Бога дiло
Мàтiръ доглядàти.
Якъ закри̂ешъ мої òчi,
Схова̀ешъ въ моги̂лi
Своѝо мàтiръ,—тодì й роби̂,
Що сѐрденьку мило!»

Слу̀ха юнàкъ розважа̀е,
На матiръ погля̀не:
Якъ квiти̂на пiдъ морòзомъ
Егò серце въя̀не,
А погля̀не на ору̀жье —
Знòву сѐрце рвѐться,
А за тимъ у дру̀ге, въ трѐтте
Зàкликъ оддаѐться.

Не зжàлився надъ мàтiрью,
Надъ ії слёзàми,
Сiдлà коня̀, мiчъ знiмàе,
Идѐ за полкàми.

Старà мати зъ жàлю млiе,
Къ землì припадàе,
Своѐ дитя̀ непокiрне
Спѐршу проклинàе,
А на пòтiмъ пожалiла
Та й мòлиться Богу,
Щобъ давъ Госпòдь молодòму
Счасли̂ву дорòгу,
Щобъ синòкъ живи̂й зоставѐя
Та въ Кии̂въ вертàвся,

Та щобъ слàви лѝцарськоі,
Якъ батько набрàвся.
Оттàкъ вонà молѝлася;
За тимъ часъ минàе;
Вже пройшòвъ святѝй велѝкдень,
Вшѐстя настигàе.

Зтурбовàвся стòльний Кѝівъ,
Дзвòни задзвонѝли,
Вертàються руські люди
Зъ чужòі краіни.
Попѐреду попѝ ідỳть
Зъ святѝми хрестàми,
А позàду полòнъ ведỳть
Зъ тяжкѝми возàми.
На бѐрезі людъ зібрàвся,
Старіі, маліі,
Жінкѝ, діти, зарỳчені
Дівкѝ молодіі.
Кòжне свогò привітàе,
Всі дякують Богу,
А юнаки розкàзують
Про своѝ дорòгу:
Якъ у грàді Шарукàні
Полòвці погàні
Винòсили винò й рѝбу
И прохàли шàни,
И якъ, мовъ той боръ велѝкий,
Ворогѝ сходѝлись,
Якъ у страшнѝй понеділокъ

На Сàлниці бились;
Якъ все небо загреміло,
Землѝ стугоніла,
Здолівàла руське вiйсько
Половѐцька сѝла,
Усівàла всю болòню
Руськими тілàми,
Поки ступѝвъ Володѝміръ
Зъ вѝрними полкàми.
Тодѝ люди побàчили
Невѝмовне чỳдо:
Ангелъ Божий ставъ на пòмічъ
Хрещѐному лю̀ду,
Ставъ крѝлами Мономàха
Свято осінѝти,
Ставъ невѝдимо погàнимъ
Гòлови стинàти.

Такъ юнакѝ говорѝли,
А тутъ за возàми
Обізвàлись колоднико̀
Зъ гіркѝми слёзàми:
«Довелòсь и намъ побàчить
Те велѝке дѝво:
Відъ тòго-то наше вiйсько
Стало боязлѝво.
Не здолѝемъ, руські люди,
Воювàти зъ вами,
Бо вою̀ючи ще мàемъ
Биться зъ небесàми!»

Оттоді-то булà рàдість
Нàшій Украìні,
Оттоді-то пішлà слàва
На усì чужѝни!
Грèки, чèхи, ляхѝ, ỳгри
Слàву ту носѝли
Ажъ до Рѝму велѝкого:
Всі Бога хвалѝли,
Дòбрі Бога вихвалѝли,
А погàньці стрàха
Набралѝся, боячѝся
Князя Мономàха.

У той часъ вдовà старèнька
Къ вìйську вихожàла,
Тудѝ-сюдѝ оченькàми
Сина визирàла;
Алè сина одинàчка
Нідè не уздріла,
И до князя старìшого
Зъ річью приступѝла:
«Княже мѝлий, княже слàвний!
Де мій синъ едѝний?
Чи зъ слàвою повернỳвся,
Чи въ пòлі погѝнувъ?»
Одмовляѐ князь старìший:
«Чеснàя вдовѝце!
Оженѝвся синъ твій мѝлий:
Взявъ собі дівѝцю
Нарѐдную, богàтую,

Зъ мнòгими скарбàми,
Косà її шовкòвая
Убрана квітàми.
Гòрда, пишна—робòтою
Рŷчокъ не потòмить,
Нàвітъ князю старı̀шому
Головѝ не склòнить».

Одгадàла старà мàти
Сій загàдки сѝлу,
Що принялà одѝнчика
Тèмная могѝлà.

. .

. . . .

Не давàла худı̀боньки
На нѝщую братью,
Надъ Дніпрòмъ-рікòю слàвнимъ
День и нічь сиді̀ла,
На недòлю нарікàла,
Плàкала, вопѝла,
И птàшкою буть бажàла,
И такъ говорѝла:
«Якъ би я тепèръ, безчàстна,
Мàла тії крѝла —
Полѝнула бъ до синòчка
У чужŷ чужѝну,
Одві̀дала бъ дитѝ своè,
Бі̀дну сиротѝну.
Сі̀ла бъ, пàла бъ въ голòвонькахъ
Та й сказàла бъ: синку!

Почу̀й менѐ, глянь на мѐне,
Одчиній могілку!
А въ могільці темно, вохко
И холодно ду̀же!
Одино̀кий мій го̀лубе,
Мій сі̀нку, мій дру̀же!
Тамъ нікому голо̀воньки
Тобі, сі̀нку, зміти,
Тамъ нікому соро̀чечки
Білѐнькій надіти;
Не почу̀ешъ на чужі̀ні
Ласка̀вої мо̀ви.
Ніхто̀ тамъ тобі не ска̀же
Вірнѐнького сло̀ва.
Ка̀жуть—сино̀къ оженѝвся;
Про̀клята та мі̀ла:
Вона̀ мою голо̀воньку
На віки згубі̀ла;
Не таку̀ю сподіва̀ла
Я собі невістку».

Отта̀къ вона̀ голосі̀ла
Да̀лі переста̀ла,
Ту̀га ді̀ва наробі̀ла:
Мати пта̀шка ста̀ла.
Скорота̀лись її но̀ги,
А білее тіло —
Сизѐнькее й білѐнькее
Пірьячко оділо;
А ученьки її ста̀ли,

Легкѐнькиі крѝльця:
Піднялàся, закрутѝлась
По ясній водѝці,
Ще хотіла затужѝти,
Та й защебетàла:
Лàстівкою сизѐнькою
Мàтіночка стàла.
Лàстівочка домовѝта,
Лю̀бая пташѝна,
Невсипу̀ща, дітолюбна,
Дòбра господѝня,
Не боїться вонà мѝру,
По сѐлахъ вітàе,
Незлоблѝва, тільки лѣтомъ
Себѐ охраняе,
Ії бить бояться діти,
Щобъ не вмѐрла мати,
Кажуть, де вонà вітàе
Згòда у тій хаті.

ЗІРКА.

Милий отѐць, мила мàти,
Дружѝна милíша;
Рàдий козàкъ молодѐнький,
Дівчѝна радніша.
Врàнці у іхъ весільлячко
Кінѐць дожидàньню:
Завтра піпъ імъ рỳки звя̀же
На вічне кохàньня.

И, бѐседу покѝнувши,
Нічною добòю,
Хòдить козàкъ молодѐнький
Въ лỳзі надъ водòю.
Глядѝть въ нѐбо блакітнее:
Тамъ зірочка сяе;
Козàченько до зірочки
Слово промовля̀е:
«Світѝ, зòре, на всю зѐмлю,
Світѝ, зòре крàсна!
Нехàй въ світі моя̀ дòля
Такà бỳде я̀сна!»

Ясно зірка заблищала,
Більшою здалася,
И огнѐнною смугòю
Въ небі простяглася.
И пропàла й не засвітить:
Зірочки яснії
Світять въ небі, все то дòлі,
Та усѐ чужії!
И не булò весільлячка,
Не булò й не бỳде...
Все чужàя ёмỳ міла:
Розлучили люде!
И зостався козàченько
При лихій годині;
Одинòкий, сохне—въяне
На чужій країні!
А у нѐбо блакітнее
Якъ першъ поглядàє:
Чи про зірку споминàє,
Чи новỳ шукàе?
Много зірокъ въ темнімъ нѐбі
Все чужії дòлі:
Козакòва погоріла
Й не блисне нікòли!

ПОГЙБЕЛЬ ЕРУСАЛЙМА.

Гірше лйха Седекиі,
Гірше ніжъ Содому
Стàлось грàду Давйдову
И Господню дому.

Гàласъ, сурьми, стонъ побйтихъ,
Бряскотнà мічàми,
Стукъ таранівъ, димъ пожàрний
Чòрними смугàми.

Отъ вінъ, день той . . . день велйкий
Наступà грозòю . . .
День провіщаний зарàні
Мòвою святòю.

Отъ вінъ, день той . . . день велйкий!
Тамъ голòдна мàти,
Безўмная, рве зубàми
Плоть свогò дитяти.

Отъ вінъ, день той . . . за волòсься
У мирськў громàду

Тѧгне синъ отцѧ старòго
Карàти за зрàду.

От в інъ, день той... Люди въ храмі
Руки підіймàють,
И останню архиреі
Жертву совершàють.

Тиі жѐртви не приймàе
Якъ перше Егова...
Де знаменія и чѷда?
Де прорòківъ мòва?

Чомъ не явиться якъ перше
Мужъ прàвди й надіі,
Чомъ упàлихъ божѐственнимъ
Слòвомъ не согріе?

Отъ прорòкъ, столітній стàрець,
Тихо въ храмъ вхожàе:
Гòре, гòре изрàелю:
Гòре!—вінъ віщàе.

Гòре грàду Давйдову
Остàння годйна:
То Егова відомщàе
За мйлого сйна!

Не кричіте: «цàрю! цàрю!»
Не царь вамъ Егова:

Самѝ ёгò розвінчàли,
Скѝнули зъ престòла!

Самѝ ёгò на кèсаря
Рѝмського зміняли:
Просіть ласки въ тòго пàна,
Що самѝ обрàли.

Згадàй, згадàй, израèлю,
Якъ передъ тобòю,
Бідний вязень катòваний
Стоявъ сиротòю.

Коло ёгò чужестрàнець:
Що — питàвъ — робѝти
Изъ симъ вязнемъ? А израèль
Закричàвъ: «Забѝти!

«Смерть ёмỳ! Царèмъ озвàвся
«Вінъ въ Ерусалѝмі.
«Едѝного Царя мàемъ —
«Кèсаря у Рѝми».

И на пòсміхъ егò царству,
Тèрномъ увінчàнний,
Кончивъ вязень неповѝнний
Вікъ свій богодàнний:

Присỳжений народòвимъ
Судòмъ неправдѝвимъ,

Порўганий, заплёваний,
Всімъ Ерусалймомъ.

Не молітьсяжъ, не благайте,
Не царь вамъ Егòва:
Самй ёгò розвінчàли,
Скйнули зъ престòла,

Самй егò на кèсаря
Рймського змінѧли:
Служіть теперъ томў пану,
Що самй обрàли!»

ЗЪ АНТОЛОГИІ.

I.

ЭЛЛАДА.

Голосно въ світі гула твоя чародійная слава,
Змалку героямъ твоімъ привикавъ дивуватись школяръ;
Слёзи пародівъ теклй на руіни твоі; на коліняхъ
Мовчки стоявъ, гледючй на тебе, заворожений світъ.

Шкода слави твоеі, вродлйвая, красна краіно!
Шкода твого Пареенона, шкода театрівъ твоіхъ;
Шкода Солоновихъ правъ, хитромовнихъ річей Демосеена,
Шкода великоі навіть Тимолеона душі.

Ти не спиняла дітей... воніі гризлись зъ собою якъ звірі;
Ти все шукала слободи — нікчемная грошей раба!
Ти прославляла війну людоідну, и въ Спарті проклятий
Панъ для потіхи пускавъ злихъ на илота собакъ!

Ти паучала пароди втікать до неволі одъ волі,
Ти запсувала найкращий неба восточного даръ...
Память посмертна твоя засліпляла маною намъ очі;
Ми, на тебе гледючй, не бачили сами себе.

II.

ДАВНИНА̀.

Якъ то недо̀бре на світі було̀,
Якъ світомъ безка̀рні богѝ у̀правля̀ли!
Ма̀інъ прово̀рний и хѝтрий сино̀къ
Всѝхъ покрива̀въ — и хапу̀гъ и злодіівъ.
Змутѝть, бува̀ло, чор-зна̀е зъ чого̀
Рідъ чоловічий Арѐй-гайдама̀ка, —
Ллю̀тця ріка̀ми и слёзи и кровъ
За-для утіхи тихъ лѐжнівъ безсмѐртнихъ.
Якъ же заду̀ма який Прометѐй
Ро̀зума світломъ прогна̀ти темно̀ту —
Сца̀пають за̀разъ богѝ молодця̀
Та й оддаду̀ть на пота̀лу шулі̀камъ.
Въ той часъ Юпѝтеръ якъ хо̀че гуля̀:
Дощъ золотий розсипа̀е дівча̀тамъ,
Чи перекѝнетця білимъ бичко̀мъ —
Ска̀че, мичѝть, борі̀ка̀е рога̀ми;
Лю̀де жъ, на шту̀ки такі̀ дивлючѝсь,
Го̀лови мо̀вчки побо̀жно схиля̀ють:
«Й̀стино», ка̀жуть, «не вілъ се, а богъ...»

А Прометѐя нового нема̀е...

НА ДОБРА̀-НІЧЪ.

На добра̀-нічъ усімъ на нічъ —
Го̀ді вже блука̀ти;
Одино̀кий, безтала̀нний,
Ля̀жу спочива̀ти.

Холо̀дная постілонька
У тѐмній дібро̀ві:
Бу̀ду жда̀ти, сподіва̀тись
Любо̀і обно̀ви.

Усѐ нѐбо блакѝтнее
Покрѝла темно̀та
Безпросвітня, нерозу̀мна
Да̀вняя дрімо̀та.

Щожъ за го̀мінъ чуднѝй хо̀дить
Одъ кра̀ю до кра̀ю?
Чи вінъ що намъ нага̀дуе,
Чи що провіща̀е?

Не намъ, Бо̀же, розгада̀ти
Небѐсні глаго̀ли;

Судѝ, Бòже, нàшу дòлю
По Твоèі вòлі.

И хòлодно, и бòязно,
Тỳга сèрце гнітить;
Всю̀ди тèмно и не вѝдно,
Тільки зìрка світить.

Світѝ, зòре, на всю зèмлю,
Пòки сòнце зійде,
Пòки Бòжий день на зèмлю
Красотвòрний прийде, —

День велѝкий, день воскрèсний,
День Бòжоі слàви:
Въ прахъ розсѝплютця будòви,
Старосвітські спрàви.

Задрижѝть планèта грìшна,
Сколихнèтця мòре:
Зариду̀є змій старѝнний,
Гòре ёмỳ, гòре!

Гòре тобі, розвінчаний
Прàвдою тирàне!
За держàву тобі плàта —
Òзеро огнянè!

За злочѝньства — въ пèклі мỳки,
На землì — проклятття!

Го̀ре тобі, Вавило̀не,
Душегу̀бний гра̀де!

Скѝнуть жѐмчугъ, заголо̀сять
Пишниі блуднѝці;
Розкрѝютця, розчѝнютця
Скритнѝі темнѝці.

Вѝйдуть му̀ченики блі̀ді —
Като̀вані тіні!
Да̀стця судъ імъ невмолѝмий,
Що тебѐ постѝгне!

Го̀ре, го̀ре лука̀вому,
Що въ га̀сло нево̀лі
Оберта̀е хрестъ всечѐсний —
Га̀сло пра̀вди й во̀лі!

Го̀ре, го̀ре бага̀тому,
Що въ го̀рдощі па̀нській
Дурні̀цею нарі̀кае
Го̀лосъ пра̀вди бра̀тський!

Го̀ре, го̀ре безу̀мному,
Що браті̀въ змуща̀е:
У нечѐсті, у роспу̀сті
Слобо̀ди шука̀е.

Го̀ре вчѐнимъ, що одъ про̀стихъ
Сві̀тло захова̀ли,

Для корѝсти, для мамòни
Прàвду уживàли, —

Всім продàжним філозòфам..
Од дỳху святѝні
Розвіютця іх хѝтрощи,
Як пил по пустѝні!

День велѝкий, день воскрèсний,
День судà й любòві!
Перед ним тумàн предѝде,
Сліз тумàн и крòві...

А в тумàні сòнце світить,
Тумàн розганяє:
Сòнце прàвди незахідне
На ввесь світ засяє!

День велѝкий, день воскрèсний,
День Бòжоі сѝли!...
Розкрѝютця велѝкиі
Нарòдні могѝли,

Прокѝнутця всі нарòди,
Завіт вічній прѝймуть,
Ворогів тисячолітніх
Ворогѝ обіймуть;

Узрять те, на що гляділи
И дòсі не зріли,

Узрять те, що земля̀ й нѐбо
Ім̀ъ давнò одкрѝли!

Тільки тамъ, де Духъ Господень,
Тамъ и правда й воля.
Де любòвъ Господня й віра,—
Тамъ и щастя й доля!...

Світѝ жъ, зòре, на всю зѐмлю,
Пòки день той прийде;
А ви, браття, готуйтеся,
Бо неждано зійде;

Готуйтеся, очищайтесь
Одъ плямъ и порòку:
Готуйтеся—скòро блѝсне
Звізда одъ Востòку!

ПАНЙЧЪ И ДІВЧИНА.

(Зъ польскоі мови).

1.

Въ зеленѐнькому гаѐчку
Дівча̀ рве цвітѝ;
Їде конѐмъ воронѐнькимъ
Панѝчъ молодѝй.

И звича̀йно поклонѝвся,
Изъ коня̀ злiза̀е:
Въ дівки лѝчко червоніе,—
О̀чі понуря̀е.

—Помага̀й-бі, дівчѝнонько,
Я въ сіи дібро̀ви
Зъ товариша̀ми ура̀нці
Приїхавъ на ло̀ви.

Тільки лѝхо! не потра̀плю
У село̀ до ха̀ти!
Будь бо ла̀скова, дівчѝно,
Скажъ, кудѝ держа̀ти?

Чи тò скòро от-сѧ̀ стѐжка
Зъ лісу въ пòле вѝйде?
«Ще зарàні панъ ласкàвий
До дòму приѝде.

Онъ-то бàчишъ: дубъ висòкий,
Край ёгò берѐзки;
Колò хỳтіра у ліво
Повернỳлась стѐжка,

А тамъ впрàво прòти пỳщи,
Та до-річки — нѝзче;
Тамъ млинòчокъ и містòчокъ,
А зàразъ и місце».

Панъ подѧ̀кувавъ дівчѝні,
Рỳченьку стискàе,
Та у гỳбочки цілỳе,
Й на конѧ̀ сідàе.

Сівъ, удàривъ острогàми, . . .
Не вѝдко ёгò!
Издихнỳлось дівчѝноньці,
Не знàю чого.

2.

Въ зелèному гàю
Дівчà рве цвітѝ;

На ко̀нику ѝде
Панѝчъ молодѝй.

И зно̀ву гука̀е:
—Пока̀жъ ѝншу стѐжку!
За ху̀тіромъ рі̀чка
Не втра̀плю къ містѐчку.

Ні мо̀сту проі̀хать,
Ні перебрестѝ;
Менѐ молодо̀го
Хоті̀ла звестѝ!

«Ідь, па̀не, тимъ шля̀хомъ,
Що въ бікъ відъ курга̀на».
—Спасѝбі, дівчѝно!
«Счастлѝво, мій па̀не»!

За лі̀сомъ густѐнькимъ
Не вѝдко ёго̀!
Здихну̀ла дівчѝна, ...
Я зна̀ю чого̀.

3.

Въ зелѐному га̀ю
Дівча̀ рве цвітѝ;
На ко̀нику ѝде
Панѝчъ молодѝй

Й здàлска гукàє:
—Охъ, дівчино мѝла!
Въ рівчàкъ бувъ уплівся:
От-тàкъ научѝла!

Тимъ шляхомъ не іздють
Зъ дàвнеї годѝни,
Хібà який хлòпець
По хмѝзъ до гущѝни.

День цілий ганяю;
И кінь не напàсся;
Й іздèць притомѝвся,
И кінь загасàвся.

Напъюсь лишъ зъ криницi
Холòдній водѝці,
Конѝ розсідлàю:
Пущỳ до травѝці.—

Панѝчь поклонѝвся,
И зъ конѝ злізàе!
Дівчà червоніе,
Очѝці спускàе.

Мовчàть та здихàють:
Такъ трòхи стоѝли.
Той дỳжче, та стѝха —
Собі розмовлѝли.

Та вітеръ, бачъ, дму̀хавъ
Усѐ по дібро̀ві,
Такъ я й не дослу̀хавъ
Гара̀здъ іхъ розмо̀ви.

А зъ очѐй, та зъ ля̀сівъ,
Те пѐвно узна̀въ,
Що панѝчъ объ стѐжці
Дівча̀ не пита̀въ.

О Л Е Н Ъ.

ЗЪ КРАЛЕДВОРСЬКОИ РУКОПИСІ.

Бігавъ олень горами —
    Горами, долами,
Вінъ по лісу скакавъ
    Гнучкими ногами,
Густий лісъ роздиравъ
    Рясними рогами.

Чи по тихъ горахъ, чи по тихъ долахъ гарний
    хлопець ходивъ!
Изъ списомъ изъ мечемъ ворога зустрівавъ,
    • ворога одоливъ.
Та уже жъ його, та уже жъ того, та немае
    на світі,
Та уже жъ його, хлопця гарного, на горахъ
    тихъ забито.

Лютий ворогъ біжавъ.
    На його наскакавъ,

І страшлѝво вічьмі̀
    На ёго̀ заблища̀въ.
І уда̀ривъ ёго̀
    Въ білі гру̀ди,
І стогна̀ли гаі̀
    Та одъ сму̀ти.
Его̀ ду̀шка — душа̀
    Вилітала,
Черѐзъ го̀рло вона̀
    Прохожа̀ла,
А відті̀ль у въ уста̀
    Червонѐнькіі,
А за нѐю слідко̀мъ
    Кровъ теплѐнькая.
Убира̀ла земля̀
    Кровъ хлопча̀чую,
І стогна̀ли серця̀
    Все дівча̀чиі.
Ой, зарѝтий въ землі̀
    Молодѐць лижѝть,
А на ёму ростѐ
    Дубъ-дубо̀къ стоі̀ть.
Розпуска̀е гілля̀
    Вінъ і вдовжъ і вширъ,
Прибіга̀е тудѝ
    О̀лень, хѝжий звірь;
І спина̀ецця вінъ
    Та на ду̀бчичокъ,
І зрива̀е зъ дубка̀
    Мъягкѐ лѝстячко.

Ізліта̀лись крукѝ
        Та на дуॅбчичокъ;
І покря̀кували
        Сму̀тно-жа̀лібно:
Ой, извівъ розбиша̀къ
        Та воя̀ченька!
Опла̀кали ёго̀
        Всі дівча̀тонька!

ЖУРЬБА ЕВРЕЙСЬКА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Ой, плачте такъ, якъ плакали діди
Надъ вавилонськими ріками!
Роздренъ храмъ, родини въ насъ нема —
Чужі знущаються надъ нами!
Ой, плачте люде! Отъ її тріски...
Розбилася святая арфа Йуди!
У тій землі, де Богъ нашъ панувавъ,
У тій землі пануе ворогъ лютий!
Куди теперъ израель помандруе?
Чи ще сіонську пісню винъ почуе?
Чи ще музика Йуди задзвинить?
Чи ще вона намъ серце звеселить?
Нещасний люду! сирота-народе!
Куди біжить вінъ? Де вінъ оддихае?
Ма припетень гніздо, лисиця скоту,
Родину чоловікъ — вінъ і труни не мае!

Надъ Йорда̀номъ ара̀бськi верблю̀ди пасу̀ться,
На Сiо̀нi невiрнi молѝтви несу̀ться,
Тамъ ваа̀лови лю̀ди колiна пригну̀ли,
Тамъ, тамъ, Бо̀же нашъ мѝлий!... чи гро̀ми поснули!!..
Тамъ, де Твiй перстъ намъ написа̀въ скрижа̀лi,
Де тiнь Твою̀ наро̀ди повида̀ли,
Де намъ явѝвся въ одѐжi у огня̀нiй
Ти, на Ко̀го нiхто̀ зъ живѝхъ не згля̀не!
Явѝ, Бо̀же, гро̀момъ упъять свою̀ мiчъ!
Озьмѝ одъ втiснѝтеля го̀рдого мiчъ!
Чи до̀вго вiнъ зѐмлю святу̀ю топта̀тиме?
Чи до̀вго ще храмъ Твiй безъ слу̀жби стоя̀тиме?

МІСЯЦЬ.

ЗЪ БАЙРОНА.

Несо̀ннимъ со̀нечко, ти, зіронько мутная!
Якъ твій дрiжа̀чий світъ далѐко су̀мно сяе!
Твій блідий ликъ прогна̀ти нічъ не ма̀е вла̀сти;
Ой, якъ вінъ схожъ на зга̀дку про старѝнне ща̀стя:
Такъ про̀шлее горѝть, такъ пѐрші дні мріють,
Въ безсѝльнихъ про̀минахъ хочъ світються, не гріють!
Тудѝ під-ча̀съ на нихъ дивѝтися завго̀дно:
От-отъ вонѝ! ажъ, ні! хочъ ся̀ють, та холо̀дні!

ПОГИБЕЛЬ САННАХЕРИБОВА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Ассирійці прийшли якъ вовкі навманя;
Все іхъ військо у пурпурі й золоті ся;
Іхъ списи мовъ на озері зорі блестіли
У той часъ, якъ тихі галилейскіі фили.
Якъ у літку зеленімъ на древі листи,
Вояківъ тихъ у вечері шики густі;
Якъ по осені листя на древі сухее,
Усе військо у ранці тихе й неживее.
Анголъ смерти огняимъ криломъ розмахнувъ,
І въ лице ворогамъ, супроти іхъ, подувъ;
І іхъ очі закрилися й похолоділи,
І серця обважніли й уста оніміли.
І роззявивши ротъ повалився тамъ кінь:
Вже не стане на дибки, не приске вже вінъ;
Зъ его піна застіла біліе на глині,
Якъ той валъ, що розбъеться объ дику скелину.
І лежать іхъ іздці тамъ побліді й бридкі,
На лиці въ іхъ роса, ржа поіла сітки;

Іхъ наміти тихі, корогвѝ іхъ не мàють,
Іхъ списѝ не піднàті, і сỳрьми не грàють.
І ассỳрови вдòви голòсють изъ жàлю,
І розбились шайтàни у храмі Ваàла;
Изъ язиків сильнішому мечъ не поміг —
И силніший ростàявъ предъ Богомъ якъ сніг!

ДИКА КОЗА.

ЗЪ БАЙРОНА.

Дика коза̀ и вільна й веселе́нька
Спинається по йзра̀ельских гора̀хъ,
И пъе зъ крини́цъ води́цю студене́ньку,
Що по святи́хъ течѐ собі лука̀хъ
Красу̀ються въ ій ніжка й ясні о̀чі,
Коли̇ вона̀ прова̀лля перескѐче.
Швидчіші но̀ги й оченьки̇ ясніші
Коли̇сь Іу̀да ба̀чивъ въ тій земли̇;
Коли̇сь селяне ще були̇ красніші
Въ тій, ра̀дощівъ колишніхъ, стороні̇;
Кедръ на Лива̀ні верхъ свій підніма̀е...
Але̇ дівча̇тъ Іуди тамъ нема̀е!
Щасливша ко̀жна па̀льма тихъ доли̇нъ,
Ніжъ йзра̀ельські розігнані наро̀ди —
Де вро̀диться, тамъ и ростѐ вона̀,
Й красу̀еться въ тихі̇й своі̇й уро̀ді:
Вона̀ не кіне своеі роди̇ни,
Вона̀ не зхо̀че жить въ чужі̇й краіні.

А ми тулятись мусимо въ печалі,
Въ чужихъ людей могилъ собі прохать...
Ніколи тамъ, дідівъ де поховали,
Не будуть кості наші спочивать!
Ізраель сохне, въяне на чужині —
Безбожнії сидять въ Йерусалимі!!!...

ЗЪ КРАЛОДВÒРСКОІ РỲКОПИСІ.

ТУРНІЯ.

Слỳхайте, люди старі й молодії, про валки й турнії!
Бувъ въ насъ за Лабòю князь: и богàтий, и слàвний, и дòбрий;
Мавъ вінъ дочкỳ-одиначку, мѝлу ёмỳ и всімъ людямъ.
О, та й хорòша булà вонà! Гàрний, прямèнькій станòчокъ,
Òчі яснёнькі якъ нèбо, а зъ білоі шиі спадàло
Золотокỳдре волòсься, вилòсь, котючѝсь обідцями!
Разъ посилàє той князь гонця за усімà панàми,
Щобъ позъіздились до èго на пиръ весèлий, та пишний.
Отъ изъ далèкихъ краівъ у намічений день позъіздились
Въ зàмокъ до князя на пиръ велѝкий, та бучний, та пишний.
Бьють у котлѝ: засурьмѝли у сỳрьми; пані йдуть до князя:
Всі поклонилися князю, княгині й красній князівні.
Дàлі усі за широкі столѝ рядкòмъ посідàли,
Кòжний по чѝну й по рòду; носили тутъ різнії стрàви,
Медъ розливàли: бувъ бенкèтъ велѝкий, бувъ бенкèтъ на слàву:
Мòчі набрàлося тіло, а мислі набрàлись завзятьтя.
Въ ті—пори князь до панівъ своіхъ річи такиі говòрить:
Часъ вамъ, панòве, сказàти на-віщо зібрàвъ я васъ тỳта;
Хòчу дізнатись, на кòго зъ васъ дỳжче мені сподівàться;
Трèба въ замѝры війнѝ підживдàти; бо наши сусіди
Німці.—Князь каже, и тѝхо пані одъ столà виступàють;

Всі поклонилися князю, княгині и красній князівні.
Знову котлй загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Всі изійшлися на валку; на двіръ до огради виходють.
Тамъ передъ панськимъ будинкомъ на пишнімъ рундуці
усілись:
Князь зъ старшиною, изъ панями пані, зъ панянками панна.
Въ ті-пори князь до панивъ своіхъ слово таке промовляє:
Хто зъ васъ поперeду вийде на герець, я самъ те уставлю!
Князь на Стребора махнувъ; Стреборъ визива Людислава.
Сіли обидва на коней, гострі списи ухопили,
Прудко одинъ проти другого коні баськиі погнали,
Довго вигляли и бились, обидва списи поламали;
Далі втомились и швидко розъіхались дружка відъ дружки.
Знову котлй загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ ті-пори князь до панівъ своіхъ слово таке промовляє:
Хто зъ васъ вийде у друге на герець—княгиня хай скаже!
Пані махнула Серпошові; той поклика Спитибора.
Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили,
Вдаривъ Серпошъ Спитибора и вибивъ зъ сідла изъ кріпкого;
Скочивъ и самъ изъ коня; тутъ обидва мічи добувають;
Бьються, січуться, разъ-по-разъ у чорні щити ударяють;
Зъ чорнихъ щитивъ разъ-по-разъ вискакують искри. Спитиборъ
Вдаривъ Серпоша—Серпошъ покотився на землю холодну.
Далі втомились вони й розійшлися дружка відъ дружки.
Знову котлй загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ ті-пори князь до панивъ своіхъ слово таке промовляє:
Хто зъ васъ вийде у третье на герець—Людиша хай скаже!
Панна махнула Люборові, той поклика Болеміра;
Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили;

Прудко въ ограду летять, наміряючись дружка на дружку;
Бьються списами; зъ коня Болеміръ покотивсь на долівку;
Щитъ ёго прічь полетівъ; понесла ёго челядь зъ огради.
Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ той часъ Люборъ поклнкае Рубоша; сей на коня садо-
виться,
Прудко летить на Любора; Люборъ ёму списъ розсікае,
Поперікъ тріснувъ мічемъ и сітку ёму пробивае; —
Гепнувъ на землю Рубошъ; понесла ёго челядь зъ огради.
Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Въ той часъ Люборъ покликае панівъ до огради на валку:
Хто, каже, хоче зо мною побиться, хай въйде въ ограду!
Бойкий Здиславъ зъ великимъ списомъ обібрався на валку.
Висить на списі воловья страшна голова; виступае,
Гордо сіда на коня, уізжае въ ограду й говорить:
Дідъ мій забивъ престрашенного дикого тура; а батько
Військо німецьке одинъ сполошивъ—покуштуй моей сили!
Тутъ зъ усій мочі одинъ проти другого коні пустили.
Сперлися вразъ головами й обидва попадали зъ коней.
Потімъ мічи добули и пішки рубатися стали;
Скокнувъ Люборъ на Здіслава, у голову вдаривъ; на шматьтя
Шлемъ рострощився,—мічемъ по мічу ударяе —
Мічь полетівъ за ограду,—Здіславъ простягнувся на землю!
Знову котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли.
Коло Любора зібрались пані й повели передъ князя,
Передъ княгиню, та передъ Людишу. Вродлива
Панна ёго заквічала вінкомъ зъ дубового листу.
Въ той часъ котли загуділи, и голосно въ сурьми заграли...

КІНЕЦЬ.